

24416. / 605
II.

POŠTNINA
V KRALJEVINI
JUGOSLAVIJI
PLAČANA
V GOTOVINI

ČAS

revija
leonove
družbe

letnik:
XXX
III-IV
1935-36

VSEBINA: Dr. Ant. Brocelj: O zdravju in boleznih (str. 73) // Dr. Stanke Gogala: Vprašanje kulture naše šole (str. 87) // Fr. Jesenovec: Dr. Anton Mahnič (str. 91) // Obzornik: Dr. Mahnič o narodnosti (str. 95) // Kongres Kristusa Kralja v Salzburgu (str. 99) // Vprašanje uzakonitve socialne indikacije za splav na zdravniškem kongresu v Beogradu (str. 104) // Znanstvena vrednost dialektičnega materializma (str. 110) // Ocene (str. 118) // Zapiski (str. 130)

»Čas«, revija Leonove družbe v Ljubljani, izhaja vsak mesec razen v avgustu in septembru. Uredništvo si pridržuje pravico tuintam združiti dve številki.

Naročnina: 60 Din za Jugoslavijo, 70 Din za inozemstvo. Za dijake velja znižana cena 40 Din, ako se jih naroči vsaj pet na skupen naslov.

Uredništvo: Dr. Janez Fabijan, univ. prof., Ljubljana, Dunajska c. 17/III., dr. Ivan Ahčin, glavni urednik »Slovenca«, Ljubljana, Jugoslovanska tiskarna in dr. Stanko Gogala, prof. na drž. učiteljski v Ljubljani.

Uprava: Ljubljana, Miklošičeva cesta 5; tel. št. 3030.

Račun pri Poštni hranilnici, podružnici v Ljubljani, št. 10.433 (lastnica računa Leonova družba v Ljubljani).

Odgovornost pred oblastjo: Prof. dr. Fabijan za uredništvo, ravnatelj Karel Čeč za Jugoslovansko tiskarno.

Ponatiskovanje razprav je dovoljeno samo s privolitvijo uredništva in z navedbo vira.

V oceno smo prejeli:

A. Fersman — P. Janez Žurga, **Iz življenja kamnov.** Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. 1935. (Kosmos.)

Sheila Kaye Smith — Griša Koritnik, **Konec Alardov.** Roman. Jugoslovanska knjigarna. 1935. (Leposlovna knjižnica 20.)

Dr. inž. Milan Vidmar, **Moj pogled na svet.** Založila in natisnila tiskarna Merkur d. d. v Ljubljani. 1935.

Dr. Antun Pilepić, **Masonstvo protiv katoličke Crkve.** Split. 1935. Leonova tiskarna. Nabavlja se kod Hrvatske knjižare, Split.

Klasična dela. Srbskohrvatsko slovstvo 2. Epske narodne pesmi. 1. snopič. Priredil dr. Mirko Rupel. Izdaja zveza društev Šola in dom. V Ljubljani. 1935.

Dr. Gregor Krek, Professor der Rechte, **Anton Randa.** Gedächtnisschrift zur hundertsten Wiederkehr seines Geburtstages. Ljubljana. 1935.

Misijonski koledar 1936. Sedemnajsti letnik. Izdaja Misijonišče v Grobljah. Misijonska tiskarna.

M. Elizabeta, O. S. Urs., **Slava sveti hostiji.** Založil Jugoslovanski uršulinskih provincialat. Ljubljana. 1935.

Sveta Angela Merici in njeno delo. Spominska knjiga ob štiristoletnem jubileju uršulinskega reda. Založil Jugoslovanski uršulinski provincialat v Ljubljani. 1935.

Slovenski biografski leksikon. Urejuje Franc Ksaver Lukman. Šesti zvezek. Mrkun-Peterlin. Ljubljana. 1935. Založila Zadružna gospodarska banka.

Spectator, Vprašanje srednjih slojev. (Mala biblioteka 7.) Ljubljana. 1935.

-O zdravju in boleznih.

Dr. Ant. Breclj.

I. Razlaga pojmov.

Pozdravljamo se in odzdravljamo si, kar pomeni, da si voščimo drug drugemu predvsem zdravja kot največje dobrine vsega življenja.

Dasi sta beseda in pojem zdravje tako splošno znana in rabljena, vendar bi marsikdo celo izmed izobražencev prišel v zadrego, če bi moral točno označiti, kaj je zdravje. Zares ni lahko določiti, kaj bodi zdravje, ako ne pritegnemo drugega in sicer nasprotnega pojma bolezni. Zdrav je, kdor ni bolan. Zdravje je eno in samo eno, bolezní neznansko število.

Torej kaj je bolezen? Po našem sedanjem pojmovanju smatramo za bolezen občutne okvare ustroja ali motnje v delovanju telesa. Največkrat so okvare združene z motnjami, a ne redno in vselej. So pa tudi izpremembe v telesnem ustroju ali delovanju, ki jih nosilec ali osebek ne čuti in ga v življenju ne motijo, ki se jih ne zaveda ali ne mara zavedati in upoštevati; ali naj se te dejanske, stvarne izpremembe tudi štejejo med bolezni? V besedi in pojmu bolezní je jasno izraženo osebno občutje, občutje neugodja, k pojmu bolezní spada vsekakor poleg dejanske telesne in delovne izpremembe še bolj osebno občutenje nevšečne spremembe.

Pravilnost takšnega pojmovanja nam izpričujejo nešteti primeri iz vsakdanjega življenja. So ljudje z znatnimi telesnimi pohabami ali motnjami v delovanju, a se zanje ne menijo, žive svoje življenje kot zdravi ljudje in oporekajo očitku, da bi bili bolni. So pa zopet drugi ljudje, in žal, teh še več, ki se čutijo bolne in celo hudo bolne ob neznatnih izpremembah ustroja in delovanja, ob izpremembah, ki jih kdo drugi ne more ugotoviti in jih zato, po pravici ali ne, smatra za domišljene. Osebni poudarek je odločilen za pojem bolezni.

Zdravje je potemtakem stanje brez bolezni, torej stanje brez občutnih izprememb v ustroju in brez motenj v delovanju telesa. Ne toliko dejansko stanje kolikor osebno počutenje je poglavitno za zdravje. Zato smemo označiti zdravje za povoljno telesno-duševno

stanje, drugi vidijo zdravje v vitalni harmoniji, življenjskem skladju ali ravnovesju. S tega vidika je bolezen nepovoljno telesno-duševno stanje, vitalna disharmonija, življenjsko neskladje ali izravnovešenje.

Zdravje je pravšno stanje, bolezen je kakršenkoli nedostatek pravšnega stanja. Bolezen je narobestran zdravja.

Po tem miselnem preudarku nam bo lažje in bolj preprosto razpravljanje o zdravju, ki si ga želimo, in o boleznih, ki jih skušamo preprečevati in odpravljati. Negovanje in utrjevanje zdravja je skorajda istovetno s preprečevanjem in odpravljanjem — zdravljenjem bolezni.

II. Vzroki bolehanja.

Prastaro je vprašanje, ki se ž njim bavi človeštvo izza davnine: odkod bolezni. Kdor pozna izvir bolezni, se jim lažje ogne, znani postanek bolezni omogoča uspešnejše odpravljanje bolezni.

V knjigi vseh knjig je že na prvih straneh točno razložen izvir in postanek bolezni: In (Bog) mu (Adamu) je ukazal rekoč: Od vsega drevja rajskega jej; od drevesa spoznanja dobrega in zlega pa nikar ne jej! Zakaj kateri dan koli boš jedel od njega, umreš smrti. (I Mojz. 2. Po Lampetovih - Krekovih Zgodbah sv. pisma.) Smrt je nujna naslednica bolezni, zdrav človek ne umira. Če je smrt kazen za greh, je prav tako bolezen, kot neogibni pogoj, prav za prav vzrok smrti, kazen. Ta razlaga je v isti knjigi izrečno potrjena na premnogih primerih ozdravljenih in smrtnih bolezni.

Sicer pa je bilo to versko naziranje o postanku bolezni precej splošno pri vseh starih omikanih narodih in je še dandanes razširjeno po vsej zemeljski obli kot ljudsko verovanje, ponajveč že izpačeno v vraže.

Kaj naj sodimo o tej prvotni in najbolj splošni razlagi bolezenskega nastajanja v naši prosvitljeni dobi, ki smatra takšno in podobno ljudsko mnenje za praznoverje?

Poglejmo, kaj nam zdravniška veda odgovarja na vprašanje o postanku bolezni!

Bolezni delimo v dve veliki skupini, v podedovane in pridobljene bolezni.

Podedovane bolezni so dandanes v ospredju splošnega zanimanja, celo javna oblast je prevzela nalogo, da preprečuje bolezni, ki se širijo po dedovanju. Odkar nam je menih Gregor Mendel odkril zakone dedovanja, ki je bilo dotlej splošno opaženo, a radi nenavadne zmotanosti zagonetno dogajanje, se je razvila nova znanstvena stroka o dedovanju, ki nam podaja poleg zanimivih vpogledov tudi uporabna navodila za ravnanje. Dobršen del bolezni, ki zelo občutno tepejo človeštvo, spada v to skupino, in sicer najhujše možganske

(duševne in živčne), čutilne, krvne, kožne, splošnoustrojne in druge bolezni ali izrazita naklonjenost do njih, nadalje neštete nakaze na telesu, udih in drobju. Dandanes tudi doumevamo, zakaj je sokrvje nevarno, da je namreč potomstvo zdravih, a krvno si sorodnih roditeljev večkrat močno (spaćeno) prizadeto na osrednjem živčevju in čutilih (bebavost, slepota, gluhoti in dr.), ker se na obeh roditeljih neopazni, a istovrstni nedostatki na potomstvu nenadoma pojavijo kot izrod, ki je samo vsota ali celo vzmnož roditeljskih malenkosti.

Vzrok podedovanim boleznim je v roditeljih, ki svojo bolezen ali bolezensko naklonjenost vedoma ali nevedoma prenašajo na potomstvo. Dedno obremenjen človek je kot žrtev roditeljske zani krnosti ali malomarnosti ali brezvestnosti v neprijetnem položaju, kaj naj spočne s svojo zlosrečno dediščino, ki mu greni življenje. Mnogo je teh nesrečnikov, ki se ne zavedajo postanka svoje nadloge, jo voljno prenašajo in brezskrbno množe, oddajajoč jo svojemu potomstvu. Drugi se zavedajo svoje osebno nezakriviljene nesreče, se ob njej zagrenjajo, znašajo svoj gnev na roditelje in druge in postajajo nevarni družbi. Le malokateri se zavedajo svojega položaja in ga srčno nosijo kot prisojeno življenjsko breme, skrbno pazeč, da ne onesrečijo nikogar.

Materijalistični svetovni nazor je kriv, da so se dedne bolezni tako silno razpasle, ker je proglasil svobodo spolnega izživljanja brez nra vstvenih ozirov. Posledice spolne razbrzdanosti, ki se kažejo najbolj v dednem izprijenju, hoče materialistično zdravstvo odpravljati s silo, z nasilnim ojalovljanjem dedno nakaznih ljudi. V brezdušni razbrzdanosti in nečloveškem nasilju se zrcali materialistična zdravstvena omika v popolni goloti.

Prídobljene bolezni se dajo po vzrokih ali postanku razčleniti v razne vrste.

O s k o d i č n e b o l e z n i nastajajo, če nedostaje katera za življenje važna potrebščina. Brez zraka, vode in hrane se ne da živeti. V zadnjih desetletjih smo spoznali silno zanimive podrobnosti glede pravilnega razmerja hranivnih sestavin, glede rudnin in posebno dopolnil ali vitaminov v hrani. Nedostajanje povzroča bolezni, nič manj obilje. Več ljudi boleha in umira zavoljo preobilja kakor stradanja.

P o š k o d b e imenujemo kvarne vplive zunanjih činiteljev ali sil. Mehanični, toplotni, svetlobni, električni in kemični učinki kvarijo zdravje in ogražajo življenje, v ugodnem in neugodnem zmislu vpliva vreme in podnebje.

Z a s t r u p l j e n j a so zelo mnogovrstna in pogostna. V to skupino štejemo tudi samozastrupljenja, bolezni, ki nastajajo zavoljo nezadostnega izločanja navadnih razkrojin ali pa nastajanja nenavadnih razpadlin v telesu.

Nadaljnja in zelo obsežna skupina bolezni nastaja zavoljo z a j e d a v s t v a živali in rastlin, ki žive v človeku ali na njem v njegovo kvar. Tovrstnim boleznim pravimo tudi o k u ž e n j a i n p r i s a d i. V zadnjem stoletju se je poznanje kužnih bolezni zelo poglobilo in razširilo, mnogo kužnih bolezni je v urejenih državah zatrtih.

Posebno skupino bolezni sestavljajo t. zv. n o v e t v o r b e, nepravšne tvorbe telesa samega, ki so po zgradbi točno poznane, glede postanka pa skorajda neznane. Človeštvo nestrpno čaka, da se na tem poprišču, ko se rak in podobne zle tvorbe množijo, pojavi kakšen Pasteur ali Mendel.

Šolski ali javno priznani zdravniški nauk o vzrokih bolehanja in umiranja je s tem pregledom končan in zaključen. Naštevajo in upoštevajo se samo gmotni, tvarinski vzroki, povodi in pogoji obolenja. In vendar ni s tem izčrpno naštetu vse tisto, kar nas dela bolne.

Ljudsko mnenje pozna in priznava še dosti drugih vzrokov bolehanja in umiranja, vzrokov netvarne narave, tudi vsakdanje življenje nam nudi primerov te vrste dovolj.

Da se komu od jeze razlije žolč in oboli, da drugemu srce počí od žalosti, da tretji dobi božjast od strahu in četrti poblazni od nepričakovanega veselja, ali peti kar čez noč osivi od groze in drugi taki pripeljami se zde neizobraženemu človeku sami po sebi umevni. Predočimo si še v današnjih časih neredek primer nagle smrti. Bogat podjetnik si po zajtrku prižge smotko, vzame časnik v roke in pogleda stran z gospodarskimi novicami. Tam je poročilo, da je njegovo podjetje propadlo. Mož prebledi in se zgrudi mrtev. Zdravnik napravi po smrti razpoznavo iz zadrege: srčna kap, pri raztelesenju ni najti bistvene spremembe, ki bi upravičila to ali katero drugo razpoznavo, mož je umrl dejansko brez tvarinskega vzroka. Vzemimo podoben primer. Mož nenadno izve svojo gospodarsko propast, odloži časnik, poišče samokres in si požene kroгло v možgane. Takšno dejanje, izvršeno brez premisleka, imenujemo dejanje po kratkem stiku, uporabljajoč primeru s kratkim stikom pri električnem toku oz. vodu. V obeh primerih je smrtni vzrok popolnoma enak, pretresljiva novica, duševna vsebina časopisnih črk, je v prvem primeru naravnost ustavila delovanje srca, v drugem pa je sprožila še neko samogibno dejanje in posredno dosegla enak učinek.

Vrzel v šolskem zdravstvenem nauku je očitna, ker so očitni bolezenski in smrtni primeri, povzročeni po netvarinskih ali duševnih činiteljih. Ta očitna vrzel je občutna v dvojnem pogledu, v znanstvenem, ker se ne meni za važno in obsežno področje zdravstva, in v zdravilnem, ker se odreka najuspešnejših sredstev pomaganja. Zdravniška veda se je kot posebna stroka prirodoznanstva silno razmahnila

v širino in globino in čudovito izpopolnila v tehničnem pogledu s pripomočki in sredstvi, a navzlic vsemu tvarinskemu bogastvu je obubožala v svojem bistvu, ker je zanemarila duševno stran človeka, duhovno-tvarnega bitja. Zdravništvo se je zavoljo materialistične usmerjenosti odtujilo narodni duši in izgubilo v širših narodovih plasteh zaupanje, potrebno za uspešno poslovanje. Brezdušno zdravstvo se zdi priprostemu človeku, ki gleda življenje neposredno in brez predsodkov, nenaravno, ker ne upošteva poglobitve strani njegove narave, ki je duša, zato se zateka k naravnemu zdravstvu. Ta razkol izkoriščajo kot naravni zdravniki razni samozvanci in mazači.

III. Psihoanaliza in njena kritika.

Zdi se, da se bližamo lepšim časom. Materialistična zabloda še pokriva kot gosta in moreča megla zdravstvo in zdravništvo, a na vrhovih se jasni, sonce pravilnega spoznanja polagoma prodira v nižino.

Odkritje duše, zatajene in pozabljene človeške duše, je združeno z imenom dunajskega zdravnika Sigmunda Freuda. Ko je proučeval živčno bolne ljudi in podrobno zasledoval postanek njihovih bolezni, je ugotavljal, da čisto duševni doživljaji delajo ljudi telesno bolne in da se dajo živčno bolni ljudje zdraviti z duševnimi pripomočki. S. Freud je imenoval svoje početje psihoanalizo, kar pomeni razčlenjevanje duše; izprva je bila psihoanaliza način izsledovanja bolezni in njenega zdravljenja, kasneje se je pomen psihoanalize raztegnil tudi na Freudovo učenje o duši, njeni ustrojenosti, njegovo razlaganje bolezni, mnogih pojavov vsakdanjega življenja in omike, mnogim je psihoanaliza neko verovanje, ki naj pojasni tajno življenja.

Temelj Freudovega učenja je podzavest, ki da je poglobitvena sestavina človečje osebnosti, prvinska in vseobvladujoča sila, ki odloča človeku usodo. Gonilna sila podzvesti je neodoljivi spolni nagon, ki išče v odkriti ali prikriti obliki utehe. Nevšečni dogodki, ki so neuspeli poskusi nagonskega teženja, zapuščajo mučne spomine v zavestni duševnosti, zato jih človek rad pozablja ali posili odriva v podzavest. Podzavest pa obdeluje pozabljene spomine po svoje, ponoči v obliki sanj, podnevi v raznolikih motnjah vsakdanjih opravil in precej redno v bolezenskih pojavih. Pri bolezenskih pojavih treba poiskati neizpolnjeno željo ali mučno sliko in jo dvigniti iz podzvesti, kamor je bila potisnjena in izrinjena.

Zavestna duševnost se takemu prizadevanju močno upira, meneč, da je mučna zadeva s pozabo, t. j. izrinjenjem v podzavest pokopana in s tem najbolj odpravljena. Naloga psihoanalitika pa je,

da iz več ali manj potvorjenih ali simboliziranih znakov odkrije prvotni konflikt, ki je v podzavest potisnjeno razočaranje ali neizpolnjena želja spolno nažonske narave in mu najde za bolnika zadovoljivejši izhod. »Več načinov je smotrne rešitve, ki naj spor in živčno bolezen srečno končajo in ki se dajo v posebnem primeru tudi med seboj združevati. Ali naj se bolnik prepriča, da je napak zavrnil željo, ki ga dela bolnega, in da naj jo osvoji popolnoma ali delno, ali naj se ta želja dvigne k višjemu in zato neoporečnemu smotru (kar se imenuje njena sublimacija, poveličanje), ali naj spozna, da je zavrnil željo po pravici in naj nadomesti avtomatično in zato nedostatno izrinjenje z obsodbo s pomočjo najvišjih človeških duševnih zmožnosti; doseže se (tako) zavestno obvladanje želje.«¹

Freudovo odkritje je vzbudilo med naraščajem mnogo zanimanja, nastala je celo psihoanalitična šola. Toda najodličnejši učenci so se malone vsi izneverili učitelju in šoli ter hodijo svoja pota. Nastalo je obilno slovstvo o psihoanalizi. Še največ navdušenih in zvestih pristašev ima Freudovo učenje med dušeslovci in vzgojeslovci, dosti manj med zdravniki, strokovnjaki za živčne in duševne bolezni.

Tudi pri nas je Freudova prihoanaliza našla odmev, z občudovanjem so jo pozdravili kot veleumno odkritje vekovitega pomena nekateri modroslovski izobraženci. Lani smo dobili o psihoanalizi kritično studijo, ki jo je priobčil vseuč. profesor dr. Alfred Šerko, po izobrazbi modroslovec in zdravnik-strokovnjak za živčne bolezni.

To razpravo je imel profesor Šerko za svoj rektorski govor in jo predaval tudi v Slov. zdravniškem društvu. Kdor se hoče poučiti, kaj je psihoanaliza, dobi vse Freudovo učenje verno, popolno in kratko, a umevno opisano v tej knjižici. Menim, da bi sam Freud ne mogel podati bolj jasne in izčrpne pregleda svojega življenjskega dela, kakor ga je spretno sestavil Šerko. Ocena psihoanalize kot raziskovalnega načina in dušeslovne nauka je tudi kratka in jasna, Šerko jo kot modroslovec odločno in rezko odklanja. Šerko smatra Freudovo »duševno razčlenjanje« za igračkanje v blodnem kroženju (*circulus vitiosus*), podmeno podzavesti dokazuje Freud s svojim miselnim predsodkom o izrinjeni želji in obratno, oboje pa visi nekje v zraku. Podzavest, ki naj je večja in močnejša od zavesti, ki naj stremi in čustvuje, misli in sklepa, je samovoljna Freudova izmišljotina, ki ne more niti Freud ničesar vedeti o nji, še manj kdo drugi. Freud glumi s pojmi in besedami; kar označa sam za miselno ali delovno podmeno, že v naslednjem trenutku proglašča za neoporečno dejstvo. Zvračanje vsega človečjega prizadevanja na spolno-

¹ Freud, *Über Psychoanalyse*, str. 25.

nagonsko slo je značilno za Freuda, a silno pretirano in nagnusno spačeno. (N. pr. sesanje dojenca na dojki ali prsta je Freudu čin s spolno naslado, Ojdipov kompleks se kaže v malem otročku, nerazsoden deček sovraži očeta kot tekmeča v spolnem nagnjenju do matere, deklica spolno ljubi očeta in mrzi mater itd.) Simbolika je za psihoanalizo značilna, kar štrli na ven ali navzgor (hrib, drevo, dimnik in dr.) pomeni moški spolni ud, kar je votlo ali pogreznjeno pa žensko spolovilo. Freud se je lotil razlage sanj in pogreškov vsakdanjega življenja (pomot, pozab, nerodnosti in drugih napak) po istem kopitu in z enakimi, ponajveč gorostasnimi izsledki.

Dasi proglašja Šerko, kakor tudi več drugih odličnih zdravnikov za živčne in duševne bolezni, Freudovo psihoanalizo za samoprevaro in znanstveno zablodo, priznava Freudu vendar nekaj stvarnih zaslug za znanstvo, predvsem, da je odkril in zbral ogromno gradiva, ki se da znanstveno uporabiti za dušeslovje in zdravstvo, da je v svojem prizadevanju dosleden in vztrajen raziskovalec, bistroumen in duhovit pisatelj.

Po mojem mnenju je pglavitna Freudova zasluga za vedo sploh in za zdravstvo posebej, da je, dasi popolnoma materialističnega svetovnega nazora, odkril v svojih raziskovanjih dušo in jo zopet uvedel kot stvarnost in vrednost v učenjaški svet.

Profesor Šerkova knjižica ni popolna. Pogrešamo dvoje. Za pravilnejše umevanje spornih vprašanj bi trebalo, da poročevalec in ocenjevalec vsaj očrta svoje naziranje o duševnem ustroju človeka, zlasti pa tisto stran duše, ki ji pravimo nagoni in ki je sploh in med nami še posebej malo znana in obdelana. Kot izobraženemu modroslovcu mu tako delo pritiče. Psihoanaliza kot zdravilni način in pripomoček pa ni dosti več kakor samo omenjena, želimo si podrobno oceno njene uporabne vrednosti in primerjanje z drugimi duševno zdravilnimi poizkusi, ki se po Freudovi pobudi množe kakor gobe po blagodar nem dežu.

Psihoanaliza kot zdravilni način se ni obnesla, sila zamudna je, saj zahtevajo posamični primeri večmesečno vztrajno in potrpežljivo poizvedovanje (analiziranje), uspehi so dokaj pičli. Kot novost je vzbudila mnogo hrupa, a se ni mogla razširiti, saj zahteva od strani zdravnika mnogo vaje in časa, od strani bolnika pa časa in denarja, saj treba časih več kot 100 dolgotrajnih ordinacij. Priznani veščaki za živčne in duševne bolezni imajo načelne pomisleke proti psihoanalizi in jo po veliki večini odklanjajo in sicer tudi mlajši rod znanstvenikov, ki je z drugimi nauki vred spoznaval Freudovo učenje, smatra psihoanalizo za zmoto. Saj so Freuda, ki je že nad 70 let star in izdal prvo pomembno objavo pred 40 leti, zapuščali najbolj sposobni lastni

učenci drug za drugim. Enako ravnaajo drugi strokovnjaki s psihoanalizo. Tako je predaval letos dunajski profesor za otroške bolezni Hamburger o predmetu in izjavil: »Skrajni čas je, da se zapro psihoanalitični ambulatoriji za otroke. Saj so razni novodobni psihološki in pedagoški krivi nauki napravili itak že dovolj zla.«²

IV. Psihoanaliza in spoved.

Ko slišim kaj ali berem o psihoanalizi, se nehote spomnim spovedi, zakaj v mnogočem sta si podobni.

Psihoanaliza in spoved sta si podobni glede stvarine, ki jo obravnavata. Pri obeh gre za duševni dogodek, v psihoanalizi je ta dogodek bolezniv, t. j. napravi človeka bolnega, pri spovedi je dogodek grešen, t. j. napravi človeka grešnega, v prvem primeru je dogodek okvaril človeka zdravstveno, v drugem primeru pa nravstveno. Ako podrobneje ogledujemo obojo stvarino, najdemo v nji premnogo istovrstnosti, isti dogodek napravi istega človeka bolnika in grešnika, časih prevladuje učinek v tej, časih v drugi smeri, časih je enakomerno pomešan.

Podobnost med psihoanalizo in spovedjo je tudi v obravnavanju, v ugotavljanju duševnega dogodka. Izsledovanje oz. iskanje dogodka je v psihoanalizi že načelno zelo težavno in dolgotrajno in zato mučno, zakaj dogodek je skrit, namerno pozabljen in pokopan v podzavesti, zavest pa se brani, da bi prišel na površje. Bolnik je bolj v trpnem položaju. Za spoved si mora človek izprašati vest, ugotoviti s pomočjo obrazca ali spovednika dogodek sam ter bistvene okolnosti, kar je v obče zelo preprosto opravilo. Grešnik mora prostovoljno iskati in sodelovati.

Nadaljnja podobnost je v priznanju dogodka. V psihoanalizi si da bolnik skrivnost nekako po sili odkriti ali priznanje izsiliti, ker je po dolgem poizvedovanju izmučen in izpraševanja naveličan, pri spovedi je priznanje, če ne radevoljno, pa vsaj prostovoljno.

Dogodek je odkrit in pojasnjen, kako odpraviti nevšečne posledice? Psihoanalitik skuša bolezenski odziv dogodka oneuspešiti, da ga predoči bolniku kot nepravilno doživljenega ali da usmeri dogodek, ki je združen z zavestno željo ali nezavestnim stremljenjem, na drugi ali višji smoter ali da prepriča bolnika, naj dogodek zavestno in hotno preboli brez zagrenjenosti. Spovednik ima lažje delo, grešnik mora pri delu sam pomagati. Dogodek mora kot lasten čin obžalovati in obljubiti, da se ga hoče odslej vestno varovati.

² Prof. Dr. Fr. Hamburger, Wien: Noch immer Psychoanalyse bei Kindern? Medizinische Klinik, Wien-Prag. 1. März 1935.

Spovednik nato kot pooblaščen sodnik skesanega grešnika oprosti, prav za prav pomilosti krivde in mu naloži pokoro, ki naj nekako poravna storjeno krivico.

Ali ni razvidno iz tega prisposodabljanja, da je psihoanaliza namerni ali nenamerni, a bistveno spačeni posnetek spovedi?

Dandanes je pri večini zdravnikov za živčnoduševne bolezni utrjeno spoznanje, da je mnogo teh bolezni duševnega izvora, in zato ravna jo popolnoma pravilno, da zdravijo takšne bolezni z duševnimi pripomočki. Tako pravi bivši Freudov učenec C. G. Jung: »Vsak uvideven psihoterapevt (duševni zdravnik) pozdravlja, če podpira in dopolnjuje njegovo prizadevanje duhovnik.«³ Odličen učenjak, monakovski profesor psihijatrije Oswald Bumke je celo v svojem rektorskem govoru izjavil: »Jaz sem se zelo mnogo naučil o človečjem duševnem življenju iz spisov moralne teologije in jaz sem marsikaterega bolnika končno napotil k njegovemu dušnemu pastirju.«⁴

Zdravnik bolnika k duhovniku! Prav tako pošilja razsoden spovednik marsikaterega grešnika k zdravniku.

V. Vpliv duše na telo.

Ni težko umeti, da se iz duševnih vzrokov nastale bolezni zdravijo z duševnimi pripomočki. Takšno zdravljenje se nam zdi pravilno, ker se ravna po vzrokih.

Kaj pa z neštetimi drugimi boleznimi, ki se tičejo telesnega ustroja in so tvarinskega izvora, kakor jih našteva zdravniška šola? Ali ima duhovnost kaj pomena za uspevanje ali neuspevanje telesnosti?

Tudi v tem pogledu je duhovnost vodilnega, odločilnega pomena.

Duševno urejen človek, ki zna rabiti razum in brzdati svoje poželenje, sploh redno ne oboleva ali vsaj bolj redkoma kakor nespametni in razbrzdani ljudje. Preprečevanje bolezni je važnejše in uspešnejše od vsakega zdravljenja! Po pameti živeč človek se zna ogibati poškodbam, zunanjim in notranjim zastrupljenjem, prenaša nedostajanje življenjskih potrebščin in se varuje razkošja, tudi v obrambi proti kužnim boleznim je odporen, ker si lahko miselno ne kvari zaščitnih naprav, ki jih ima človek že po naravi v nepoškodovani koži, nepokvarjenih sluznicah in telesnih sokovih. Dokler je koža cela, so prisadi izključeni, dokler je sluznica v sopilih nepo-

³ Citat v Prof. Dr. Otfried Müller, Wissen und Glauben in der Medizin, 1929, Enke, Stuttgart, str. 32.

⁴ Oswald Bumke, Eine Krisis der Medizin, Max Huber, München 1929, str. 25.

rušena, se ne morejo naseliti kužne kali iz zraka, dokler je želodec v redu, so okužbe po prebavilih onemogočene. (Pettenkofferjev poskus z močno strupenim kužilom kolere.) In glede spolnih okužb, ki tako strahotno obremenjujejo omikano človeštvo? Pametni ljudje ne trpe zaradi njih!

No, tudi pameten človek se kdaj ponesreči ali utegne drugače oboleti. Duševno urejen človek prenaša bolezni lažje, t. j. sam ne trpi toliko zavoljo njih in tudi bolezni, ki so prav za prav odzivi živega telesa na boleznive vzroke, potekajo ugodneje, bolj naglo in tudi bolj popolno. To nam spričuje vsakdanja izkušnja, vedri bolniki, t. j. ljudje, ki prenašajo svojo bolezen mirno in udano in se glede izida tega boja ne dajo begati, redno ozdravljajo; splašenim, malodušnim ali obupanim bolnikom je borba težja, neugoden izid pogostejši. (Mimogrede omenjam, tako se zdi časih vsaj meni, da je trajna ali nepopravna pohabljenost po bolezni hujše zlo ko smrt. Sicer pa, kdo zna ali si upa pravilno presojati življenjske pripetljaje, svoje in drugih? Jaz sem bil, odkar se zavedam, dvakrat smrtno nevarno bolan in obakrat v svojo nemajhno srečo, o čemer sem uverjen čezdalje bolj trdno.)

Potek in izid bolezni je po splošnem zdravniškem nauku odvisen od raznih okolnosti, med najvažnejše štejejo t. zv. telesno ustrojenost (konstitucijo), ki je skupek tvarinskih (fizikalno-kemičnih) kakovosti, ugodnih ali neugodnih. Nekaj je na tem, še več pomena pa ima duševno stanje, izraženo v samozavesti in udanosti ali zbežanosti in obupanosti. To so različni izrazi čuvstvovanja, osebnega počutenja in vplivajo na rastno življenje (krvni obtok, prebavljanje, izločanje itd.) odločilno, poživljajo ali hromé, zdravijo ali ugonablajo.

Kako sega vpliv dobre ali slabe volje na potek in izid bolezni, nam je nedavno predočil vseuč. profesor za ortopedijo A. Wittek v Gradcu. Na zborovanju južnonemških ortopedov je ta strokovnjak poročal o svojih bogatih izkušnjah glede kolenskih poškodb, ki se dogajajo dandanes tako pogostoma pri sportnikih (smučarjih) in od nekdanj že tudi kot obrtne nezgode pri raznovrstnih delojemalcih, socialnih zavarovancih. Zaključek njegovih mnogoštevilnih operacij je presenetljiv: operirani sportniki ozdravljajo, socialni zavarovanci ostajajo bolni.⁵ Kdo bi verjel, da ima duševnost odločujoč vpliv celo na koleno!

O tej priložnosti mi silijo v spomin neumevni in nerazložljivi doživljaji iz svetovne vojne, srčnih in tvegavih vojščakov so se ogibale drobne krogle in debele granate in kužne bolezni, ki so kupoma kosile oprezovalce in strahopetce.

⁵ Poročilo v Medizinische Klinik, Wien-Prag, 19. okt. 1932, Nr. 42.

VI. Preokret v zdravništvu?

Vse to, kar omenjam o moči duševnosti na telesnost, so davno znane reči, ki so prišle v pozabo samo pri novodobnih omikancih zavoljo materialističnega svetovnega naziranja. Materialistična zablada je v nekem nasprotju z izročili narodov vseh časov in krajev. Splošno prepričanje človeštva o duhovnosti kot vodilnem počelu človeka je navzlic raznovrstnim izraznim oblikam bistveno soglasno. Pradavne priče vzhodnih omikanih narodov se strinjajo z osnovami grško-rimske omike. Najglobljo življenjsko modrost, ki jo je zmožel stari omikani svet v predkrščanski dobi, imamo zgoščeno ohranjeno v Dnevniku cesarja Marka Aurelija, kjer so lepa razmišljanja o bistvu človeka, o njegovem pomenu do sveta in razmerju do drugih, o njegovem zdravju in boleznih.

Mlado krščanstvo je prevzelo bogato dediščino starih omikanih narodov in jo v duhu svojega poslanstva predelalo — poduhovilo. Skrb za neboljence vseh vrst, zlasti za bolnike, je postala osebna dolžnost in javna zadeva, in sicer skrb za telesne in hkrati duševne potrebe. »Saluti et solatio aegrorum«, »Zdravju in tolažbi bolnikov« je bilo in ostalo geslo krščanske bolniške oskrbe z izrazitim poudarkom na duševno kot glavno stran. Po krščanskem pojmovanju je bolezen izgubila večji del svoje trpkosti, bolnik je videl v nji zaslužen kazni, ki naj mu kot vaja v potrpljenju očisti in ozdravi dušo, kazni, ki je kot božje poslanje njemu v srečo. Takšna miselnost sama vpliva blagodejno na bolnika in mu dejansko več pomaga kakor ne vem koliko zunanjih pripomočkov. V pristnem krščanstvu je imelo in ima človeštvo neizčrpno zakladnico mogočnih duhovnih sredstev za vse raznolike in tudi zdravstvene potrebe, v bogoslužju in zakramentih, verskih razmišljanjih in duhovnih vajah, sijajnih zgledih božjega Ustanovitelja in njegovih posnemalcih-svetnikih, vse to bogastvo je vsem na razpolago po izročilu božjih služabnikov in po ogromnem nabožnem slovstvu.

Novodobni racionalizem in materializem sta kakor uničujoča povodenj poplavlila in zasula velike poljane cvetoče krščanske omike. Poplava splahuje, iz debelih sipin in grobelj poganja tu in tam katera mladika iz starih, globoko zasutih korenin. Med najlepše poganjke te vrste spada drobna knjižica »K zdravilnosti duše«, ki jo je spisal nežnočutni pesnik in modri mislec dunajski zdravnik Ernst baron Feuchtersleben že skoraj pred sto leti, a je še dandanes sveža in današnji dobi primerna. Žal, da nam ni še nihče presadil tega zdravilnega grmiča na domači vrt!

Kako resen odpor proti brezdušnemu materializmu se pričinja tudi v zdravstvu, nam priča n. pr. govor priznanega učenjaka, vseuč.

profesorja medicinske klinike v Tübingenu Otfrieda Müllerja »O znanju in verovanju v medicini«. Pred širšim občinstvom je ta odlični zdravnik pojasnil vzroke razdrapanosti, ki dela ljudi bolne in pokazal kot rešilni izhod iz neštetih zdravstvenih stisk poduhovljenje življenja — v zmislu krščanskega verovanja. V tem predavanju je več navedkov iz sv. pisma kakor v cerkvenih govorih, preseneča pa priporočilo predavatelja-profesorja medicine, naj se kot smotrno in uspešno zdravilo rabi molitev, v hudih primerih premišljanje dogodka na getzemanskem vrtu, ki ga dobesedno opisuje po evangelistu Mateju.

Pri nas, ki še tako globoko tičimo v verski neodločnosti oz. hlapčevski obzirnosti do brezbožnega javnega mnenja, bi se zdele take jasne besede kot dokaz zastarelosti in verske nestrpnosti, ko smo se tako ulenili, da brez odpora prenašamo javno sramotenje naših velikih svetinj!

Kot zdravnik s precejšnjimi zdravniškimi in življenjskimi izkustvi priznavam, da sem se pri zdravljenju mnogokdaj posluževal duhovnih sredstev, mnogim svojim bolnikom priporočal ureditev duhovnega življenja in nasvetoval kot pripravo katero izmed omenjenih knjig. V povojnih letih doživljam marsikdaj veselje, da se moji bolniki uspešno usmerjajo do ozdravljenja z divno Ušeničnikovo »Knjigo o življenju«. Kdor predela to modroslovno umetnino in si osvoji njeno vsebino, se nujno poprime katekizma, ki je prvi in najboljši zdravstveni učbenik.⁶

VII. Telesna kultura in sport.

Na koncu smo z razmotrivanjem o postanku in zdravljenju bolezni. Razsodnemu sledivcu tega razmišljanja je menda jasno, da je zdravje oz. njegovo nasprotje — bolezen tudi duhovna in predvsem duhovna, npravstvena zadeva. Zdravje je telesni izraz duševne čvrstosti. Zdrava duša v zdravem telesu je bila že starim narodom življenjsko geslo in sicer z izrečnim poudarkom na prvi del, dušo, kot odločujočo in vodilno sestavino človeka. Dandanes sicer še velja isto vodilo po besedi, a ne po smislu, ker se toliko poudarja drugi del, telo, da se duša, če ne pozablja, pa gotovo omalovažuje.

Živimo v dobi, ko sta se silno razmahnila telesna vzgoja in sport, celo države so prevzele nalogo, da povzdignejo in razširijo telesno kulturo. To prizadevanje je hvalevredno in tudi v zdravstvenem

⁶ »Življenjski učbenik« je izdal letos naš rojak Martin Kojc z naslovom: Das (!) Lehrbuch des Lebens, Selbstverlag 1935, Središče ob Dravi. Zamisel Kojčeve knjige ni napačna, življenjske tegobe in med njimi bolezni hoče odpravljati na duhoven način. Ta način je v marsičem podoben panteističnemu stocizmu Marka Aurelija, a ga ne dosega ne stvarno, ne oblikovno. — Knjiga je izšla tudi v slovenščini.

pogledu koristno. Toda z zdravstvenega stališča treba opozarjati na nevarnosti in škode, ki izhajajo iz enostranske ali pretirane nege telesa in sporta, škode, ki se pojavljajo že zdaj. V podrobnosti tega obsežnega poglavja, ki zasluži tudi pri nas skrbno izdelano obravnavo, se ne morem spuščati, tukaj naj označim samo načelno stališče.

1. Telesno učvrščanje in sportno negovanje naj se vrši kar se da skladno z duševnim razvojem, naj vsaj ne slabi duševne krepkosti, naj vsaj ne duši duševnih vrlin. Vzorna telesna nega in pravi sport naj vedrita duha in jačita voljo. Premoč telesnosti na kvar duševnosti pomeni porušeno ravnotežje v človeku, kar se prej ali slej pokaže tudi kot zdravstvena motnja ali bolezen.

2. Telesnega vežbanja si skoraj ne moremo več misliti brez javnih nastopov, še manj pa sporta brez tekem. V javnem nastopanju in tekmovanju pa so odkrite in prikrite nevarnosti: ne glede na sramežljivost, ki je velika dobrina, so ogrožene prevažne duševne lastnosti, kakor ponižnost, krotkost, usmiljenost, skromnost, na njih mestu se razvijajo ošabnost, brezobzirnost, krutost, razbrzdanost, kreposti se kaj rade sprevračajo v strasti, blagi značaji posurovevajo, v novodobnih omikancih se bude zverinski nagoni.

3. V telesnem vežbanju in sportnem udejstvovanju je izrazita težnja po čim večjih uspehih, nehote se združuje s to težnjo želja po čim več v telesnem in gmotnem pogledu. Nevede kako in nehote kdaj naraščajo te vrste ljudem osebne potrebe naprej in navzgor, kjer ni zadovoljivega konca. Prava življenjska modrost pa veli, da tiči trajno zadovoljstvo v obratni smeri, v čim manjših osebnih potrebah. To resnico je spoznal največji novodobni pagan Goethe, rekoč: V omejitvi se izkaže mojster. Sijajne zglede, kako naj človek srečno živi z najskromnejšimi sredstvi, so nam pokazali premnogi življenjski umetniki — svetniki. Najbolj znan med njimi je asiški Ubožec, ki ga premalo poznamo in cenimo, a še manj posnemamo.

Zdravje je soglasje v človeku, harmonija telesnosti z duševnostjo. Telo je godalo, duh pa je skladatelj in godec, ki gode na godalu in ga sam popravlja, kadar treba, in zna še lepo gosti, ko druge popokajo, na eni sami struni, kakor Prešernov godec v pesmi o ženski zvestobi.

Uporabljeno slovstvo:

Dr. W. Bieganski, Medizinische Logik (Übersetzt von Fabian), Würzburg, Kabitsch 1909.

Th. Meyer-Steiner und K. Sudhoff, Geschichte der Medizin, Jena, Fischer 1921.

Gottlieb Pick, Die Seele der Medizin, Phantasien eines Realisten, Gmelin, München 1928.

Prof. Dr. E. Stransky, Leitfaden der psychischen Hygiene (Zbornik 10 razprav raznih avtorjev), Urban & Schwarzenberg, Berlin-Wien 1931.

Dr. W. Cimbäl, Die Neurosen des Lebenskampfes, Urban & Schwarzenberg, Berlin-Wien 1931.

Prof. Dr. Sigm. Freud, Über Psychoanalyse, IV. Aufl., Leipzig und Wien, Deuticke 1919.

Dr. Alfred Šerko, O psihoanalizi, 1934. Tisk. zadr. v Ljubljani.

Sovrè Anton, Dnevnik cesarja Marka Aurelija, Slov. Matica v Ljubljani 1934.

Ernst Frh. v. Feuchtersleben, Zur Diätetik der Seele, II. Aufl., Halle 1893.

Aleš Ušeničnik, Knjiga o življenju, II. izd. Znanstvena knjižnica Družbe sv. Mohorja.

William J. Lockington S. J. Durch Körperbildung zur Geisteskraft, übersetzt v. Ph. Küble S. J. Verlagsanstalt Tyrolia. Innsbruck-Wien-München.

Drago Ulaga, Knjiga o sportu. Mohorjeva knjižnica 71.

Zusammenfassung.

Im Vortrage »Über die Gesundheit und Krankheiten« werden die Begriffe des Gesund- und Krankseins erklärt. Übersichtlich wird die schulmedizinische Lehre über die Entstehungsursachen der Krankheiten dargestellt mit dem Bemerkung, dass die Schullehre noch ganz materialistisch beschränkt ist und der alltäglichen Erfahrung zuwiderläuft, weil sie das ganze Seelenleben als immaterielles Geschehen leugnet. Durch die Arbeiten Sigmund Freuds und anderer Psychotherapeuten — medizinischer Ketzer — wurde die Schulmedizin genötigt, sich wieder mit dem Seelenleben zu befassen. Die Psychoanalyse Freuds wird als Methode der Krankheitserforschung- und behandlung sowie als psychopathologische Lehre erörtert. Der Vortragende schließt sich der ablehnenden Beurteilung, die der hiesige Universitätsprofessor Šerko an der ganzen Psychoanalyse in seiner Veröffentlichung geübt hat, im Allgemeinen an. Heutzutage beginnt die Seele in der Medizin langsam Anerkennung zu finden und zwar als aetiologischer und therapeutischer Faktor, nicht nur in der Neurologie und Psychiatrie, sondern auch in anderen Fächern der Medizin; sogar in der operativen Orthopädie wird der Seelenverfassung entscheidender Heilungseinfluß beigemessen. (Resultate Prof. Witteks in Graz bei Kniegelenkoperationen.) Als Anzeichen einer schöneren Zukunft in der Medizin werden erwähnt Äußerungen des Psychiaters Bumke in München und des Internisten Müller in Tübingen, die sogar die christliche Religion in den medizinischen Heilschatz einführen. Schließlich werden noch gesundheitliche Gefahren erwähnt, die der einseitigen Körperkultur und dem übertriebenen Sportleben anhaften, besonders wenn dabei das Seelenleben vernachlässigt wird, denn wahre Gesundheit ist Harmonie des geistlich-körperlichen Lebens, wobei der Geist tonangebend ist.

Vprašanje kulturnosti naše šole.

Dr. Stanko Gogala.

Ko govorimo o šoli, mislimo tudi na duhovno skrb, ki jo ima neka starejša generacija za novo mladino. Ta skrb ima svoj izvor v izkušnjah starejšega človeka, ki so mu pokazale nujnost šole, kakor tudi v njegovem spoznanju raznih kulturnih vrednot, ki so toliko vredne, da naj postanejo osebna last mladine. Starejša generacija pa nikakor ne sme s svojo skrbjo za program in delo šole utesnjevati mladega duha in šola ne sme biti mesto, kjer bi se vršila na zelo sistematičen način samo duhovna dresura in kjer bi zato vladala duhovna nesvobodnost, t. j. nekaka tvornica enako misleče mladine, ki bi le nadaljevala delo starejših in bi imela iste življenjske in svetovno-nazorne cilje. Tako si šole že iz načelnega razloga nikakor ne smemo zamišljati, ker šola po svojem bistvu in smislu ni dresurna ustanova, ki bi skrbela za pokoren naraščaj živeče zrelejšje večine, temveč je prava kulturna institucija. Pri kulturi pa ne gre samo za ohranjanje obstoječega stanja, temveč še za živo tvornost in plodno duhovno rast, vršečo se v svobodi, ki jo omejuje le resnica in razne vrednostne kvalitete. Kolikor je torej šola posredovalnica kulturnih vrednot in kolikor naj z njimi vzgojno oblikuje mladega človeka, toliko velja tudi zanjo načelo kulturne svobodnosti ter časovne in generacijske nezavisnosti. To načelo je treba danes še posebno poudariti za praktično šolsko delo, ker prihaja mladina zlasti v višjih razredih do čudnega spoznanja, da jo hoče šola le duhovno uniformirati ter spraviti njeno mišljenje in hotenje v sklad s preteklostjo in s sedanjostjo, kot jo predstavlja starejši rod. Zato pa se je mladina brani kot ustanove, ki bi hotela vse nivelirati, vse puščati in ohranjevati v dosedanjih smereh in vzgojnih smotrih. Mladina je začutila bolj kot kdaj prej, da so se časi močno izpremenili in zato je iz življenjske potrebe trčila na osnovno vprašanje o šoli, ki ni in ne more biti duhovna oblikovalnica po nekih enkrat za vselej določenih in od človeka postavljenih načrtih, temveč je živa kulturna potreba in zato iz kulturnih ozirov prosta, rekel bi skoro sama sebi namen. S tem seveda nočem trditi, da naj šola ne služi življenju, trdim baš obratno, da mu mora služiti, toda ne kot ustanova za nov mladi naraščaj, ki bi bil le kopija starejših generacij.

To obče načelo katerekoli šole se mi je zdelo potrebno poudariti tudi zato, ker velja žal le načelno in teoretično in se redko tudi uresniči. Življenje z živimi ljudmi pač hoče baš takšno, kot je, z vsakokratnimi spoznanji in življenjskimi načeli vplivati tudi na šolo,

kakor vpliva sploh na vse, kar je zvezano z njim. Saj razumemo, da psihološko drugače niti biti ne more in da bi moral živi človek zatajiti svojo naravo, če bi ne uveljavljal ali vsaj ne poskušal uveljavljati v življenju tega, do česar se je teoretično, svetovno-nazorno in praktično dokopal. Zanj je psihološko nujno, da deluje kjerkoli in kadarkoli kot trenutno živeči, tako in tako usmerjeni, za tem ali onim stremeči človek, ki hoče uravnavati sedanje ter tudi bodoče življenje po svojih izkustvih in spoznanjih. Zato si niti misliti ne more, da bi ne bilo najpametnejše in najpravičnejše, če bi spoznane in doživete kulturne vrednote na povsem določen način vplivale tudi na mladino. Človek si misli svoja spoznanja nekam teoretično brezčasna, zato hoče mladini le dobro, če ji ustvari šolo po svojih pogledih in po svojem spoznanju, in zato je razumljiva tudi težnja, da bi se njegova duhovna smer po šoli ohranila. Iz takih psiholoških in osebnih, pa tudi iz socialnih razlogov je torej praktično nujno, da šola okrnjuje načelo kulturne svobodnosti in da se začno razni vzgojni činitelji, ki so »od tega sveta«, zanimati za njeno duhovno smer, hoteč jo napraviti za šolo svojega vernega naraščaja, svojih novih generacij ter svojih zvestih učencev in posnemalcev.

Seveda more biti določanje šolskega programa in vzgojnih ciljev po starejših generacijah tako ozko, da se čutita učitelj in učenec pri svojem delu utesnjena in da res ne prideta do živahnega in sproščenega šolskega dela. To delo dobi obiležje čudne tendencioznosti, ker premostriva vse nove pojave in spoznanja z docela določenega vidika in zato večkrat s predsodkom, brez potrebnega neposrednega pogleda. Takšna kulturna omejenost šole nujno ubija njeno delo ter jo odtujaše življenju, kulturni resničnosti in kulturnemu napredku. Mogoče pa je seveda tudi, da so pogledi starejše generacije pri določanju šolskih programov in vzgojnih smotrov toliko širokogrudni, da dajejo sicer šoli nekega določenega duha in neke široko določene smeri, pa kljub temu dopuščajo, da ostane šola odprta za vse nove kulturne pridobitve, ki naj stopijo v dosedanje kulturno usmerjenost in naj jo izpopolnijo, kolikor jo le morejo. Taka šola sprejema po svobodnosti in uvidevnosti učiteljev in šolnikov od trenutnih kulturnih spoznanj vse tisto, kar se po vidiku resničnosti in vrednosti sprejeti da in sprejeti mora, in tako ostane kljub enotno določeni kulturni smeri vendar prava in živa kulturna ustanova z vso kulturno svobodnostjo in uvidevnostjo. Žal pa se le prerado dogaja, da je enkratno spoznanje prejšnjih generacij in določevanje smeri šole po raznih socialnih vzgojnih činiteljih zelo gosto sito, skozi katero gre le malo novih kulturnih spoznanj, kaj šele, da bi se šola na široko odprla za vse resnice in kulturne vrednote, do katerih prihaja sodobni človek. Šola

tako ni gojiteljica nove in celotne kulture, temveč je goji le neznatni del, večjega pa ne vidi ali pa ga prikroji po svoje, prilagajajoč nova kulturna spoznanja svojim prejšnjim in presojujoč jih izključno iz svoje dosedanje smeri. Preveč je okostenela, da bi se mogla v novih razmerah pod vidikom neposredno spoznane in doživete resničnosti in vrednosti kulturno razširiti.

V notranjem nasprotju med kulturno svobodnostjo in časovno nezavisnostjo, ki bi naj načelno vladala v šoli, ter med psihološko skoro nujno odvisnostjo šole od spoznanj, načel in kulturnih smeri prejšnjih generacij, vidim problem šole sploh in tudi nove šole. V njem čutim obenem še problem odnosa šolske mladine do šole, ki bi jo hotela imeti res za svojo in sodobno, ne pa za preostanek nečesa prejšnjega in starega, kar naj jo nasilno duhovno uniformira in določi.

Ta problem je izražen tudi v očitku, ki ga na račun sodobne šole upravičeno slišimo vedno pogostejše. Res je namreč, da je izgubila nekdanja duhovno enotna šola s svojim harmoničnim vzgojnim in izobrazbenim programom svojo duhovno smer in da je razpadel program šole na posamezne šolske predmete, ki stoje drug poleg drugega, često celo drug proti drugemu in od katerih ima vsak svoje vzgojne cilje in svojo predmetno izobrazbeno vrednost. Šole, kjer bi vsi predmeti na svojstvene načine vodili človeka k eni sami vzgojni vrednoti, n. pr. religiozni, etični, narodni itd., ni več, ker smo tudi s šolo stopili v štadij nove stvarnosti, ki jo zanima samo predmet, ne pa nekaj izven njega odnosno nad njim. Sicer govorimo v moderni pedagogiki o strnjenem pouku, toda zopet mislimo le na predmetno strnjenost in nediferenciranost snovi, ne mislimo pa na duhovno, vzgojno in idejno strnjenost celotnega šolskega dela.

Moderna pedagogika govori tudi o zahtevi, da naj postane šola bolj vzgojevalnica kot izobraževalnica. Toda tudi pri tej zahtevi ne misli na neko enotno in vsebinsko določeno, harmonično vzgojo, temveč na vzgojo sploh, pa naj se vrši v različnih kulturnih smereh, v etičnem, socialnem, religioznem, umetnostnem, gospodarskem, narodnem, političnem itd. Na ta način se vzgojni cilji vse bolj razhajajo, vzgojne smeri niso enotne in šola nima svojega združujočega duha. Namen sodobne šole pa je vendar, da naj vzgaja ljudi v osebnosti, ki so notranje zgrajene in duhovno enotne. Vse stremljenje sodobnih pedagogov gre za tem, da bi živela šola iz enotnega duha ter iz enotnega svetovnega in življenjskega nazora.

Povsem objektivno in nepristransko moremo reči, da bi se problem enotnosti šole dal rešiti le tako, da bi prišlo več resničnega

kulturnega duha vanjo. Seveda ne mislimo samo na racionalno, znanstveno kulturo, ki je v naši šoli včasih celo toliko, da ubija pravega kulturnega duha, mislimo na resnično kultiviranje mladih duš, ki naj bi začutile vrednost in moč kulture ter zastremele po njej. To pa je seveda obenem zahteva po kultiviranem in kulturno usmerjenem učitelju, ki bi znal mladino izobraževati tako, da bi skozi vso množico podrobnih resnic začutila kulturno vrednost šolskih predmetov. To delo ni enostavno ter zahteva strokovno dobro podkovanega in vsestransko kultiviranega, rekel bi kulturno finega človeka. Na ta način naj bi se uvedlo v šolo načelo kulturne globine obenem z načelom kulturne širine, kakor bi mogli še nazvati v začetku omenjeni princip kulturne svobodnosti. Z gojitvijo resnične kulturnosti v novi šoli bi torej mogli premostiti nasprotje med zahtevami, ki jih stavi načelo kulturne svobodnosti in generacijske nezavisnosti na eni strani ter princip enotne duhovne smeri pri šolskem delu na drugi.

Če se vprašamo še po človeku, ki bi mogel izvesti to premostitev v šolskem življenju, bomo izprevideli, da je to resnično religiozni človek. Religioznost je namreč po eni strani docela določena duhovna usmerjenost in vendar daje baš prava in pristna religioznost človeku ono sprejemljivost za vse, kar je kulturno vrednega in pomembnega ter ga naredi resnično kulturno svobodnega in univerzalnega. Pogled globoko religioznega človeka je namreč načelno univerzalno usmerjen, kar pomeni, da vidi v vsaki resnici in v sleherni vrednoti sploh — torej v vsej kulturi — izraz božje polnosti in absolutnosti: dobrote, lepote, resnice in svetosti. Ker je osnovna težnja religioznega človeka iskanje Boga, katerega hoče čim popolneje spoznati in se čim tesneje združiti z njim, zato je ta človek sprejemljiv za vse kulturne oblike, v katerih se javlja Bog in njegovo bistvo. Religiozni človek torej načelno ne more biti brezbrizen za kulturo in za njen napredek, prav tako ne more biti kulturno omejen in ozek, temveč je nujno kulturno svoboden in širokogruden. Ta lastnost pa ga dela sposobnega tudi za šolsko delo, v katerem se sam razgleduje po celoti nove kulture, ki jo nudi tudi učencem, pa vendar združuje vse njene oblike in vsa njena spoznanja v eno samo kulturno usmerjenost: v svojo religioznost in v religioznost mladine. Ker je torej religioznost, ki je brezdvomno zadnja kulturna globina, nujno tudi kulturno univerzalna, zato je to najprikladnejša duhovna usmerjenost, ki bi napravila šolo enotno in sodobno, kulturno svobodno in živo, res »kulturno« ustanovo. Takšna šola bi učenca resnično kultivirala, mu dajala enotno duhovno smer in ga oblikovala v pravega in polnega človeka, v osebnost.

Dr. Anton Mahnič.

(Pomen in ocena Mahničevega nastopa v slovenskem narodnem preporodu
in književnosti.)

Ob petnajstletnici njegove smrti.

Fr. Jesenovec.

Mahnič je velika in izredna osebnost, svojevrsten pojav v slovenski kulturi polpreteklega časa. Vsa osemdeseta in devetdeseta leta so bila pod vtisom te močne individualnosti. Čeprav ga je svobodnost radi marsičesa odklanjala, vendar je nele njegovim pristašem, temveč prav tako nasprotnikom ugajala temeljna črta njegove osebnosti: železna doslednost pa iskreno prepričanje o pravilnosti svojih nazorov in svojega nastopa. »Slovenec« je v nekrologu napisal o njegovi osebnosti: »Biskup Anton Mahnič spada v vrsto tistih redkih mož, ki jih sila mogočne ideje prevladuje popolnoma...; prežeti od nje resničnosti in veljave jo z železno doslednostjo izvajajo najprej na sebi, hkratu pa hočejo, da se njihovi ideji klonijo i drugi... Mahnič je nositelj katoliške ideje... Z njim se pričinja pri nas doba katoliške renesanse...« (S 1920, 285.)

Mahnič je bil najprej in najbolj filozof, izrazit intelektualist, ki je pa meje filozofije često prezrl, ne vedoč, da v življenju sama filozofija še ne pomeni vsega. Preveč je bil logik, a zato premalo psiholog. Najprej mu je bilo višek vsega — spoznanje, pozneje askeza. Pozabljal je, da v realnem življenju ni vse čisto logično. Marsikaj namreč se v življenju zgodi, marsikatera resnica se odkrije — brez neposredne misli na Boga. Življenje v svojem delovanju ne pozna nujne logike.

V narodnostnem vprašanju se je še posebno poznala razlika med Mahničevim pojmovanjem o njej pa med praktičnimi borbami za njo. Hotel je, da bodi vedno in vedno v ospredju le Bog in vera in Cerkev, a življenje je terjalo od Slovencev prav takrat tudi še posebnega narodnega odpora proti germanizirajočim idejam dunajskih Nemcev. Da se ta odpor zbudi, je bilo pač nujno, da se čim više dvigne že močna narodna zavest. Mahnič te sodobne utemeljenosti in potrebe ni zadosti upošteval, razmišljal je o narodnosti in narodni zavesti predvsem načelno filozofsko. Nasprotniki so mu podtaknili, da narodnost in dvig narodne zavesti splošno obsoja.¹ Njegovi učenci, ki so mu bili seveda po miselnosti bližji, pa so takole označili njegovo vnemo za narodno idejo: »Iz duše je svoğa naroda izvadil biskup dr. Mahnič katoličku kulturnu ideju i predal je u neokaljenom sjaju svojim učenicima. I zato nam je on i bio učitelj narodne misli. On nas je učio,

¹ Prim. v tej številki članek A. U., Dr. Anton Mahnič o narodnosti. Op. ured.

da ljubav prema narodu ne stoji u slatkem čustvu, nego da je to stroga dužnost, koju je Stvorac naravnim zakonom upisao u duše naše, a krščanstvo ju još više diglo i oplemenitilo.« (Kolarek govoril pri Mahničevem pogrebu, Zora-Luč 1921, 5.) Iz te izjave pa sledi tudi, da je domovinsko ljubezen pojmoval le bolj razumsko. Tako močno je bila ta stran razvita v njegovi duševnosti. Svoje prvotne nazore o narodnosti je med Hrvati zelo približal resničnemu življenju. Prej ekskluzivni zagovornik latinščine v Cerkvi, se je sedaj začel zavzemati za slovansko bogoslužje in nerazumljiva usoda je hotela, da je celo med prvimi trpel za novo jugoslovansko idejo...

Premnogo je pomenil njegov nastop v javnem življenju, v politiki, publicistiki, v organizatornem življenju, kjer se je zlasti pokazala njegova iznajdljiva iniciativnost. Tudi celotnemu javnemu življenju je postavil v sredo Boga. To je lepo objasn timer Terseglav v kome-moracijskem govoru v Zagrebu 19. dec. 1920: »Tu je misao medu nama oživio blagopokojni biskup Mahnič, tu je misao položio u našu organizaciju JKDS, ta će se misao razvijati dalje nad njegovim gro-bom, istotako u našim srcima, kao i u našem javnom životu: misao četvrte prošnje očenaša: »Budi volja Tvoja, kako na nebu, tako i na zemlji!« (Zora 1921, 5.)

V javnosti je Mahnič dosegel tele pomembne stvari: razdejal je slepilne fraze svojih nasprotnikov, odkril njihove sofizme, uničil marsikomu namišljeno gloriolo, razgalil liberalizem in Stritarjev idealizem ter jasno pokazal pot po strogo katoliških načelih. »Zahteval je, da smo katoličani ne le doma in v cerkvi, temveč tudi v politiki, v šoli in v slovstvu, povsod in vselej.« (Erjavec, Zgod. kat. gibanja na Slovenskem, str. 41.) Njegov nastop je bil tako silen, da niso ostrmeli samo nasprotniki, ampak tudi njegovi pristaši. Še ti so se razcepili v tri tabore: prvi so bili odločno proti njemu (kat.-lib.), drugi — konservativci — so samo strmeli ob strani in ga mirili, tretji — mlada duhovščina in inteligenca — so mu stopili ob stran in začeli zavzemati mesto za mestom v javnosti. Vprav v javnosti je bil Mahničev nastop najuspešnejši in tudi najbolj potreben. To so priznali celo njegovi idejni nasprotniki z besedami v nekrologu: »Dr. Mahničev aut — aut je storil konec slovenskemu polovičarstvu, neznačajnemu slepomišenju in elastičnemu kolebanju navzgor in navzdol, na desno in levo.« (SN 1920, 289.) Dr. D. Lončar pa ga je imenoval »mejnik med starim in novim«, ker mu znači začetek propadanja našega političnega liberalizma in pripravljanje tal za dr. Krekov socializem, ker je ločil duhove in pripravil diferencirano organizacijo slovenskega naroda na vseh področjih.

In prav s tem diferenciranjem ima Mahnič največji delež v razvojni črti našega narodnega preporoda, ki se je trideset let po nje-

govem nastopu dokončal s politično osvoboditvijo in zedinjenjem z brati Hrvati in Srbi.

Zato ga po pravici imenuje dr. Lončar »sekularnega duha po načelni bojevitosti, ki je vtisnil dobi znak svoje osebnosti: pozitivno s svojim delom in negativno s svojim odporom.« (NZ 1920, 194.)

A tudi v tem delu moram poudariti pomanjkljivo stran njegovega delovanja, tudi v politiki je nastopal prečesto neživljenjsko. Saj v politiki in javnosti vendar moramo poznati veliko zmernost, življenje terja toleranco, večkrat tudi oportunizem in zato navadno izrine tudi katolika, kot je bil Mahnič, ker je vseskozi nastopal s polnim radikalizmom katoliških načel. Vtil pa je na ta način mladim katoliškim inteligentom mnogo poguma, kar je imelo zopet velik pomen v naslednjih desetletjih...

Najmanj posrečen pa je bil njegov nastop v estetiki in literarni kritiki, v umetnosti. Kot literarni kritik je s svojim intelektualnim duhom upravičen le deloma, kolikor je namreč v lepih knjigah miselnosti, odrazov svetovnega nazora posameznih umetnikov. Tudi taka kritika je potrebna, ni pa še vsa kritika, ker ji manjka bistvene črte — estetske. To je točno označil Ušeničnik: »Najhujši odpor je povzročila literarna kritika. Danes si nihče več ne zakriva, da je tu Mahnič v marsičem pretiraval in s svojo logiko doganjal reči, ki nanje nihče ni mislil, vprav zato ne, ker ljudje nikdar niso t a k o logični in s a m o logični, ampak mislijo in delajo tudi pod vplivi raznih čuvstev; zlasti poezija je dostikrat izraz miselno nejasnega in neizraznega občutja...« (SBL V, 7-12.) In ta preveč poudarjena intelektualna črta je prva hiba pri Mahniču — literarnem kritiku.

Druga napaka, ki jo je napravil Mahnič pri ocenjevanju lepe knjige, je bila njegova pretirana zahteva, naj bo umetnost v službi morale, pravdnosti, vere... Te vrste utilitarna kritika bi bila povsem opravičena edinole za nabožno slovstvo, ne pa za umetnost sploh. Tudi ko je prišel med Hrvate, je še vedno poudarjal, da poziva »Kranjčevičevu Muzu pred sud hrišćanske istine...« Danes ko zahtevamo umetnost iz življenja in za življenje, še posebno opazimo pomanjkljivost Mahničeve kritike, ki se je ozirala le na moralnost, medtem ko je puščala dolgo vrsto drugih življenjskih vprašanj vnemar in jim prav za prav sploh ni dovolila mesta v lepi knjigi, n. pr. socialnemu vprašanju kmetjskih fantov in naraščajočega proletariata, družabnemu in političnemu življenju, vlemestnemu življenju i. p.

Tretjo napako njegove kritike pa vidim v tem, da je literaturo cenil le s stališča mladinskega vzgojitelja. Bil je torej pedagog, ne pa literarni kritik. Danes vemo, da je imel že 1882 Aškerc prav, ko je dejal, da je za otroke mleko, za odrasle — vino, da marsikaj sme

čitati odrasel človek, česar mladina še ne sme. In tu ne gre samo za seksualni problem, temveč še za nešteto vrsto drugih vprašanj, ki jih otrok še ne more razumeti. Ali naj zato premnogi zajemljivi, važni in življenjsko globoki problemi ne najdejo poti v zrelo, veliko in obširno literaturo, ki jo mora imeti vsak narod, če hoče veljati za kulturnega?

Mahnič je kot literarni kritik — utilitarist, ne sicer v grobem racionalističnem smislu kakega prosvetljenjskega kritika, pač pa v smislu morale, etike, ki sta močni duhovni vrednoti, a jima v umetnosti ne pripada prvo mesto in prva beseda. Mahničeva kritika je bila torej deloma napačna, še bolj pa — nepopolna. Napačna je bila kot pedagoška, nepopolna kot intelektualna in moralna. Res je, da mora kritik ocenjevati pisateljevo miselnost, res tudi, da mora podčrtati etične ideje, ki lepoto samo izpopolnjujejo, a to ni vsa njegova naloga. Če bi bil Mahnič potem, ko je pravilno podčrtal idejnost v lepi knjigi, izpopolnil svoje ocene še s pravimi estetičnimi merili, bi bil šele končal nalogo — umetnostnega kritika.

Pregelj je literarni pomen dr. Mahniča takole označil: »Dasi Mahnič ni imel velike pesniške intuicije in ni imel posebnega smisla za slog in kompozicijo, je vendar postal v dobi, ko je ostal Stritar tujec na Dunaju, Tavčar pa strankar v Ljubljani, jugoslovanski književnik.« (DS 1921, 29.)

Zajemljivo je, kako je Mahnič l. 1920 sam gledal na svoj nastop v osemdesetih letih in popravil ter spremenil svoje mišljenje glede nastopa katoličanov v javnosti. Takole je dejal takratnemu uredniku »Časa«: »Dandanes so duhovi že razdeljeni. Časi niso več taki kakor tedaj, ko sem jaz začel. Tedaj je bila odločna polemika potrebna, da se je najprej napravila jasnost v načelih. Sedaj bodi polemika bolj v ozadju, dasi se ji nikakor ne smemo odpovedati. Sedaj velja predvsem z razlogi in dokazi in silo resnice nasprotnike pridobivati zopet Bogu in katoliški cerkvi...« (Čas 1920, 281—286.)

Prepotreben Mahničev nastop je bil epohalen. Doslednost in načelna jasnost sta bili v tistih letih edino njegovi diki, ki potrjujeta upravičenost takega nastopa. »Dvanajst večerov«, »Rimski katolik«, prvi katoliški shod v Ljubljani 1892, »Danica«, »Zora«, »Leonova družba«, »Katoliški obzornik«, »Čas«, »Hrvatska Straža«, »Jugoslovanska katoliška dijaška liga« — vse to so vidni dokazi Mahničevega epohalnega nastopa. Bil je mož! Mož, ki se je zanimal za vsa aktualna vprašanja, se boril proti izrastkom na lastni strani in proti napačnemu pojmovanju sveta in življenja pri nasprotnikih. In ker je vodil boj za zmagó svojih načel s peresom v roki, ga je tudi slovenski literarni zgodovinar moral uvrstiti v število mož, ki so gradili stavbo slovenske kulture in lepe umetnosti in literarne kritike še posebej.

Obzornik.

DR. MAHNIČ O NARODNOSTI.

Še vedno se tu in tam slišijo sodbe, da je dr. Mahnič narodnost proglasil za poganstvo. Nič ni bolj krivičnega kakor takšne sodbe in bil bi že res čas, da bi obmolknile. Mahnič ni bil nezmotljiv, kakor noben človek ni, a ne podtikajmo mu zmot, ki jih ni učil! Nasprotno, učimo se od njega, zakaj še vedno ima nam vsem mnogo povedati!

Mahnič nam je zapustil zlasti tri razprave o narodnosti, zadnja le-teh naj bi bila nekakšna njegova »narodnostna izpoved«¹. V vseh ima mnogo lepega in resničnega, tako da dobimo iz teh razprav ne sicer popolne, vendarle dosti jasno filozofijo o narodu in narodnosti, o narodnih pravicah, o enakopravnosti narodov, o škodljivosti narodne ekskluzivnosti in o zares poganski zmoti absolutnega nacionalizma.

O narodu je začel pisati v prvi razpravi res nekako težko-filozofsko. Obtežil je namreč to vprašanje s pretežkim vprašanjem o univerzalijah, potem pa še s temnim bibličnim poročilom o zgodovinskem postanku različnih jezikov. A sicer je že v tej prvi razpravi toplo govoril o narodu in narodnosti. »Naravno je, je dejal, da vsak ljubi svoj narod... Kdo nam bo tedaj zameril, ako se dandanes vnemamo z ljubeznijo do naroda, ako se pod zastavo narodnostne ideje borimo za domač jezik? Ne, marveč živeli narodnostni boritelji, ki se vztrajno, ki se neustrašeno potezajo za materinščino v šoli in v uradu!... Zatiranje »jezikovnih teženj, tako naravnih, tako upravičenih« je tem bolj protinaravno, ker se »z materino besedo v deci, v narodu počasi zamori tudi domovinski čut in ljubezen, z njo zgodovinski spomini, ki morajo biti vedno podlaga zdravemu in narodnemu razvitku. Materinščina je najzvestejša varuhinja in gojiteljica narodnostnih lastnosti in posebnosti. Z njo se narodu vzame znak, po katerem se kot tak loči od drugih narodov in se tako nasprotuje naredbi tistega Boga, ki je po svoji neskončni modrosti hotel, da se človeštvo razlikuje po narodih« (I 59).

Isto misel ponavlja v zadnji razpravi, v svoji »narodnostni izpovedi«: »Od naroda imamo brez števila duševnih in časnih dobrot, imamo materin jezik, razne šege, zavest, da smo udje obširne družine, duševno in gmotno pomoč. Ljubezni do naroda nam torej ne veleva let čut srca, ampak nam jo nalaga tudi hvaležnost...« Zato je »prav, dà, dolžnost, da pospešujemo z vsemi dovoljenimi sredstvi narodovo blaginjo, kajti prav v tem se kaže ljubezen in hvaležnost do njega« (VII 42).

V drugi razpravi nekoliko obširneje označuje »vezi«, ki družijo posameznike istega naroda. »So posebno tri: skupnost rodu ali izhajanje od enega debla, iz katerega izvajajo svoje telesno življenje; genij ali posebni način, po katerem se javlja njih duševno življenje; pa isti jezik,

¹ RK I (1889): Kaj učiti o narodnosti zdrava pamet in sv. pismo (56—61, 179—186, 281—289); — RK IV (1892): Narodnost (24—32, 170—176, 240—243); — RK VII (1896): Deset poglavij iz narodnostnega katekizma (36—60). O tej razpravi pravi Mahnič (37): »Ta razprava bodi torej, da tako govorimo, naša narodnostna izpoved.« Dostavlja pa: »Tako smo nekdanj trdili o narodnosti, a tudi za prihodnje ne verjamemo, da bi se naše prepričanje kedaj omajalo, kajti opira se na razlage naravne pameti in krščanskega razodenja.«

s katerim izražajo duševno življenje.« Pripominja pa, da ti znaki niso vedno »strogo in čisto izraženi«, kateri »časih skoraj izgine« (IV 28).

Najbolj značilen se mu zdi jezik. V njem se najbolj izraža tudi narodov genij. V j e z i k u pravi, sta dva momenta: eden je čuten, drugi nadčuten: prvi je glas, drugi misel ali čustvo, ki ju glas izraža. Isto misel izražajo razni narodi z različnimi glasovi. Vendar, pravi, so že po tem razni jeziki razne estetske veljave: so mehki, so trdi; so enozložni, so dolgovezni, so srednji. »V tem oziru ima vsak jezik nekaj lastnega in ta lastnost spada k narodnemu geniju... Že s tega stališča se razlikuje n. pr. genij grškega jezika od latinskega ali rimskega, oba pa od genija orientalskih jezikov.« Jezikovni genij se razteza tudi na jezikovno skladnjo: nekateri jeziki stavke plastično prirejajo, drugi jih podrejšajo. Pri prvih prevladuje domišljija, pri drugih jakost miselne moči in krepkost volje. Tako je n. pr. nemški jezik jezik resnih doslednih mislecev; latinski jezik jezik zakonodavcev in pravnikov, jezik gospodovalcev sveta; grški jezik je nekako vmes med orientalsko plastiko in rimsko abstraktnostjo — jezik umetnikov in filozofov. Pri enem narodu torej prevladuje domišljija — umetniški genij; pri drugem razumnost — genij mislecev; pri tretjem jakost volje — genij osvajateljev in državnikov. »Vsa ta razna svojstva značijo duha ali genij narodov, ki se izraža zlasti v jeziku« (IV 30 sl).

Potem ugotavlja Mahnič, da za pisavo »v duhu ali geniju slovenskem« ni dosti, da rabi kdo slovenske besede, ampak »zajemati mora globoče iz duševnega naziranja, iz zgodovine, sploh iz vsega mišljenja in čutenja slovenskega naroda« (IV 31). Zato se mu zdi tudi zmotno, da bi bil ruski narod najbolj slovanski; jezik je slovanski, a duh je neslovanski: bizantinstvo, mongolstvo, zapadnjaštvo Petra V., samodrštvo carjev je Ruse »razslovanilo« (IV 176).

Ta označba naroda in narodnosti je gotovo dobra, dasi v njej kajpada marsikaj pogršamo. Narodnost je kulturni pojem, zato bi bilo treba bolj poudariti tudi to, kar je narodni genij skupnega ustvaril. Potem je pa bistven znak naroda tudi zavest skupnosti pa dejavna volja, ki hoče to skupnost in posebnost ohraniti in uveljaviti.²

V tretji in zadnji razpravi je pa segel dr. Mahnič v aktualna vprašanja o narodnem pravu, o enakopravnosti narodov in dr.

Dr. Mahnič je učil, da ima narod naravno pravico do svoje narodnosti in do razvoja svojih narodnih oseb in.

»Narodno pravo, tako je učil, ni iluzija, ampak ima realno podlago in objektivni razlog kakor vsako drugo naravno pravo. Teга objektivnega razloga nam je iskati v volji Stvarnikovi, ki nas je ustvaril kot družabna bitja in obdaril z jezikom, ki naj bi bil socialna vez med nami.

² Prim. o tem razpravo v »Času«: Slovenci in Hrvati (A. U. Čas VII 1913, 431—441; tu je omenjena L. Gumplowiczova terminologija: p l e m e (Rasse) — prirodni pojav; r o d (Stamm) — etniški produkt; l j u d s t v o (Volk) — politično dejstvo; n a r o d (Nation) — kulturna tvorba. — Potem: Nacionalizem in Jugoslovani (A. U. »Čas« VIII 1914, 289—311); tu je določen trojen pomen besede »n a r o d«: e t n o l o š k i: skupina ljudi istega rodu in iste krvi (dejansko takšnih »enokrvnih« narodov skoraj ni); k u l t u r n i ali s o c i o l o š k i: narodnosti ne določuje ne sama plemenska nprav, ne sam jezik, ne gospodarska skupnost, ne sama kultura, ampak od vsega tega nekaj; je zlasti nekaj psihičnega, kar je nastalo iz skupnega življenja in trpljenja; najbolj značilne poteze pa so res kri, jezik, zavest kulturne skupnosti in posebnosti, potem pa dejavna volja; p o l i t i č n i: narod s svojo državnostjo.

Tudi razločitev prvotnega jezika v narodne se je izvršila po božji volji. Kakor imamo neopustljivo pravo, da ohranimo, gojimo in izpopolnjujemo vse, kar smo od Boga prejeli, tako nam nihče ne sme kratiti prava, da gojimo tudi jezik in z njim narodnost z vsemi nje svojini.

Vsakemu narodu mora biti torej svobodno, »da goji svoj jezik in posebna svojstva ter da se na podlagi teh duševno izomika in spolni... To narodovo pravico »moramo prav tako spoštovati« kakor pravice posameznega človeka. Ta pravica je »nedotakljiva in sveta«.

Dr. Mahnič odločno zavrača tiste, ki govore, da bo za člane naroda same koristno, če opuste svoj jezik in se oprimejo drugega. »To, pravi, je navadni izgovor narodnih zatiralcev in vsiljevalcev tujščine. Dovolj: mi nočemo tako in vi nam nimate pravice kratiti naše prostosti!«

Glede obsega teh pravic pravi Mahnič: »Ima pa vsak narod naravno pravico na podlagi narodnega jezika izobraziti se do najvišje stopnje, torej tudi pravico terjati, da se mu osnujejo vsa kulturna izobraževališča od najnižjih do najvišjih... Vsak jezik, vsaka narodnost je izpopolnjiva kakor sploh vse, kar je človeškega, in razviti narodnost in nje elemente do najvišje stopnje izpopolnjenosti je narodu neprelastljiva pravica.« Kajpada, dostavlja, ne more narod, ki je še morda na nizki stopnji, takoj zahtevati n. pr. vseučilišča. Tudi tu se je ravnati po »zakonu naravnega razvoja« (VII 57).

O narodni enakopravnosti je učil: »Vsi narodi morajo biti res enakopravni, to je, vsakemu se mora dovoliti popolna prostost, da se izomika na podlagi materinščine ter da vse stori, kar je potrebno, da ohrani svoj značaj in svojine, po katerih se kot narod razlikuje od drugih narodov... S tem, pravi, ni rečeno, da bi morali biti vsi narodi popolnoma enaki. »Že po naravi ni vsak narod za vse, ampak vsakemu pripada v zgodovini posebna vloga, ki mu jo je izročila božja previdnost« (VII 59). Časih kak narod po svoji krivdi izgreši to vlogo, na primer, če moralno propade, da ni več zmožen samostojnega narodnega življenja, časih nesreče ali silni dogodki kakemu narodu onemogočijo samosvoj razvoj in politično samostojnost. Ni torej »absolutne enakopravnosti« (bolje bi se reklo: enakosti).

Če pravimo, da ima narod naravno pravico do svojega razvoja, nočemo s tem reči, da bi narod vse smel, da bi zanj ne bilo нравnih zakonov, da bi mu bila dovoljena vsa sredstva, ki služijo navidezni njegovi slavi. To, pravi Mahnič, bi bila »narodnostna pretiranost«, narodni »fanatizem« (VII 47).

Prava ljubezen do naroda, pravi v tej zvezi Mahnič, tudi ne sme biti slepa, da »bi prezirala in ljudstvu prikrivala njegove slabosti, opravičevala njegove grehe, ali molčala o nevarnostih, ki mu groze« (VII 49).

Dr. Mahnič svari tudi pred narodno ekskluzivnostjo. Narodna ekskluzivnost, pravi, je za narod pogubna, ker ovira njegov kulturni napredek. Ako se narod omejuje sam nase in zapira sam vase, si s tem zapira pot do najboljših plodov človeškega duha in si omejuje duševno obzorje. Takšna ekskluzivnost je vzrok duševne otrplosti in kulturnega zastanka, je pa tudi nenaravna, saj je človek po naravi družabno bitje (VII 55 sl).

Končno se pa dr. Mahnič obrača proti »narodnostnemu malikovanju«. Nemški filozof Hegel je zasnoval filozofijo, ki ji je država

bog, a prav tako tudi narod bog. Narod bi bil po tej filozofiji malik, ki se mu mora vse brezpogojno klanjati, narod vir vsega prava in vse resnice (VII 52 sl.). Da je Mahnič Hegla prav umel, dokazuje razvoj te filozofije v sodobni nemški nacionalizem, ki je res ves poganški. Mahniču se je pa zdelo, da je tudi »absolutna narodnost«, ki so jo oznanjali nekateri zastopniki tedanjega slovenskega liberalizma, izšla po posredovanju nemškega liberalizma iz istega vira, iz Heglove filozofije. —

To je torej osnovni Mahničev nauk o narodu in narodnosti. Ali ni pravilen, resničen in še danes veljaven? Kako torej, da so mu podteknili nauk o narodnosti — hudičevi iznajdbi? Mahnič je dvakrat navedel razpravo o narodnosti na to, da je narodnost enim hudičeva iznajdba, drugim pa nekako božanstvo (I 57, VII 36). Ker je sam to drugo misel podkladal slovenskim liberalcem, so le-ti njemu hudobno podteknilo prvo (dasi je on izrečno zavračal obe in utemeljeval narodnost na naravno pravo). Morda pa je tudi on nasproti liberalcem nekoliko pretiraval. Jemal je pač besede preveč filozofsko — strogo. Če je dejal glasnik slovenskih liberalcev, da mora biti narodnost »absolutna« in »fanatična«, je bila to bolj fraza kot njegova resnična misel, saj ni bila večini tedanjih slovenskih liberalcev ljubezen do naroda v resnici ne fanatična ne absolutna, ampak mnogim celo računarska in sebična. Nekoliko je pa dal Mahnič tisti kleveti videz upravičenosti s svojo biblično razlago o postanku narodov. Na podlagi bibličnega poročila o »zmedi jezikov« je namreč dejal, da je »narodnost iz greha«. Seveda se je branil, da je hotel le reči, da je »greh dal Bogu le povod, da je človeštvo narodnostno različil«, iz tega pa da ne sledi, da bi bila narodnost sama slaba. Ta ločitev, ki jo je Bog hotel, da bi zabranil še večje zlo, popoln odpad in propad človeštva, je bila zlo, a le relativno zlo, zlo v primeri z idealnejšim enotno-narodnim občestvom vsega človeštva (I 282 sl.). Vsa ta filozofija mu ni nič pomagala. Nasprotniki so pograbili tisto besedo: narodnost je iz greha, in sklepali dalje: greh je pa hudičevo delo, ergo je Mahniču narodnost hudičeva iznajdba.

Mahnič je torej tisto biblično poročilo res tako umeval, da je bila razločitev narodov dejansko posledica mimonaravnega božjega posega v brezbožno početje človeštva (baje je tudi primerjalno jezikoslovje ugotovilo nekak prelom v jezikih, ki ni mogel biti učinek naravnega razvoja jezikov, I 284, IV 241), vendar je učil, da je treba priznati tudi naravne vzroke tega razvoja. Narodi in narodni jeziki so tudi tvorba naravnega razvoja (I 284). Kakor pa je narodni jezik nekaj pozitivno dobrega, tako tudi narodnost, »ki obstoji v jeziku in v geniju, javljajočem se predvsem v jezikovnih posebnostih in oblikah« (II 242). Dà, v drugi razpravi mu je že tudi razločitev narodov sama na sebi za človeštvo pomembna. Radi te razločitve je »človeštvo raznolično, na razne načine razvija svoje moči«. »Ko bi človeštvo govorilo en sam jezik, bi bil tudi njegov razvoj enoličen, nekako centralističen. Prav tolaka raznoličnost narodnih jezikov in tipov podeljuje človeštvu bolj mično, lepše obličje — saj se javlja lepota predvsem v raznoličnosti« (IV 242). V tretji razpravi, kakor smo slišali, pa dr. Mahnič celo uči, da ima vsak narod v zgodovini od božje previdnosti posebno poslanstvo (VII 59). Če mu je torej tisto biblično poročilo delalo izpočetka nekaj težav, je vendar iz narave naroda in narodnosti filozofsko pravilno doumel njih pomen.

A. U.

KONGRES KRISTUSA KRALJA V SALZBURGU

Zamisel, naj se vrše po zgledu evharističnih tudi mednarodni kongresi Kristusa Kralja, izvira od našega Janeza Kalana. Premostili naj bi razlike in nasprotja med narodi in jih med seboj povezali v eno delovno Kristusovo občestvo. Izvedel jo je s pomočjo patra Johanna Haw-a, ustanovitelja in voditelja Zveze sv. Janeza v Leutesdorfu ob Renu, katera se posvečuje misijonskemu delu med »belimi pogani«. Ta, leta 1919 ustanovljena družba, vzgaja misijonarje Kristusa Kralja, sestre Marije Kraljice in križarje Kristusa Kralja. Vprav v Leutesdorfu se je zato najlaže vršil prvi kongres po Kalanovi misli. Drugi je bil leta 1932 v Berlinu, tretji konec oktobra v Mainzu (v obeh krajih ima Zveza sv. Janeza svoje hiše). Leta 1934 naj bi se vršil četrti v Maria-Einsiedelnu, a namesto kongresa se je vršila le konferenca v St. Gallenu. Sad te konference je bil mednarodni odbor za take kongrese (na čelu je škof tega mesta Scheiwiler, v odboru pa so še: dr. Friedrich Mack, kanonik iz Luxemburga, prelat Jakob Fried z Dunaja, organizator letošnjega četrtega kongresa v Salzburgu, naš Janez Kalan in Poljak dr. Bross). Pokrovitelji teh kongresov pa so kardinali: Verdier, Hlond in Innitzer.

Letošnji, četrti kongres je bil od 24. do 27. oktobra v Salzburgu. Papež je njegov program vnaprej odobril, zakaj le z njegovim odobrenjem se more vršiti kongres s takim smislom. Na kongres je poslal sv. oče tudi brzojavni pozdrav, kjer roti vse udeležence, naj se možato bore za kraljevanje Kristusa Kralja in tako pomagajo človeštvu do prave sreče. Pozdrav je poslala tudi Pax Romana in protiboljševiška zveza Pro Deo.

Glavni namen tega kongresa je bilo razmotrivanje, kako vzpostaviti Kristusa Kralja v velemestih in industrijskih središčih, za podlago pa nuditi pregled sodobnih nalog Cerkve v današnji družbi. Predavatelji so bili raznih narodnosti. Vodil je zborovanja salzburški nadškof Waitz. Vsak dan zjutraj in zvečer so bile pobožnosti v stolnici (skupno obhajilo po stanovih, nočno češčenje, polnočna pontifikalna maša, večerne pridige), za sklep slavnostno zborovanje z govorom zveznega predsednika Miklasa in procesijo s sv. R. T. Kongres se je ponajveč omejil na mednarodna zborovanja in službo božjo za Salzburžane.

Tu naj podam nekaj glavnih misli iz najboljših predavanj, zlasti tiste, ki bi utegnile tudi za naše razmere kaj dobrega spočeti. Predavanja bodo izšla v knjižici na Dunaju. Tu nam tudi ni toliko za logično zaporednost in povezanost misli, temveč za posamezne, a verno podane ideje, ki so bile na kongresu sprožene.

Jezuit p. Bichlmair je v temeljitem predavanju govoril o »sedanjem duhovnem in verskem položaju«: o dobi, ko so po besedi pisatelja Shawa nevarni vero izgubili in namesto svojih idolov (znanosti, napredka in umetnosti) postavili mitos ali se zatekli k okultizmu, zavrgli pa krščanski misterij. V službi tem idolom (mitosu o narodu — fašizem, narodni socializem, bolševizem) vidijo svojo novo religijo. Nasproti njim postavlja Cerkev svoj misterij, ki vsebuje čiste resnice in zadostno milost. Potrebuje pa krščanstvo danes bolj kot kdaj močne Kristusove osebnosti (svetnike našega časa) in velikodušno karitas. Položaj Cerkve je danes podoben položaju njenih najsvetlejših dob.

Madjarski ministrski predsednik n. r. Karl Huszar je čudovito globoko govoril o »ponovnem pokristjanjenju sodobnega človeka«. Naj skiciram njegove misli obširneje:

Živimo v duhovni revoluciji. Barometer svetovne zgodovine kaže po vsem svetu na vihar. Evropi grozi konec. Vodstvo sveta so dobile demonske sile; kar je veljalo prej za vodilno, je popustilo. Del človeštva živi v neprestanem strahu, večji del pa se organizira za krvavo maščevanje proti družbi. V svetu ni pravičnosti, zato so narodi med seboj odtujeni gospodarsko in zaradi tega tudi politično. Vse deklamira o novem redu in novih oblikah življenja. Vsa profana zdravila za ozdravljenje krize so diletantizem, ki se kakor vedno nareja, a žalostno končuje. Svoboda, liberalizem, demokracija, socializem, parlamentarizem, humaniteta so bili le zmotna spekulacija človeštva, ki so izločili vsako idejo o Bogu. Od Boga postavljeni red nosi v samem sebi maščevanje, če ga človek prestopi. Ideologije brez Boga so se zrušile. Pa kakor vedno bo tudi v teh časih Bog očistil šahovnico. Svet se danes še ni razorožil, tudi duhovno ne. Nad portalom Zveze narodov ni božjega imena in papeža ni tam, pač pa so sprejeli antikrščansko sovjetsko državo za članico in s tem povzdignili satanokracijo v velesilo, boljševizmu pa odprli vrata Evrope. Bržčas bo moralo stopiti vse krščanstvo na branik proti splošnemu prevratu. — Kapital, oče današnje krize, si z njo sam koplje grob. Bog je ustvaril dober svet, a brezbožni vse pokvarijo. Izvržek človeštva bi rad prišel na oblast. Ker so vrgle Boga s prestola, nimajo oblasti prave avtoritete in se ne morejo braniti zoper podzemskie sile. Kjer ne spoštujejo božjih postav, tudi internacijska taborišča in ječe nič ne pomagajo. — Nравnost, ki je brez Boga, je tudi zašla v krizo. V svoji resignaciji sega človek le še po užitku, obup množi samomore, moralni nihilizem postaja splošen. Matere, nezveste svojemu poklicu, postajajo žive grobnice in svet pokopališča praznih zibelk. Tako ni naraščaja za državno nacijo (Staatsvolk) in za božje otroke. Stare so vzgajali z življenjepisi svetnikov in junakov, danes bere mladina kriminalna poročila. V marsikateri krščanski družini je krščanstvo le še gola formalnost. Gibanje brezbožnih je izvrstno organizirano. Danes ne velja boj sveta posameznim verskim resnicam, temveč celoti, celó idejo o Bogu hočejo zbrisati.

Sodobno svobodomiseltvo je zagrabilo nacionalno zastavo in postalo nova nevarnost časa. Politika hoče vladati tudi v Cerkvi. Masam lažejo, da vera ni združljiva z zdravjem naroda. Tehnika je izvrstno sredstvo za širjenje novega poganstva, ki stoji na pragu naših domov, na katedrih naših šol in pred cerkvenimi vrati samimi. Sovražnik je sicer isti, le njegova uniforma je drugačna.

Razkroj naravnega življenja prinaša s seboj tudi razkroj nadnaravnega. Katoličani pa stojimo trdno ob sv. očetu s sveto ambicijo, da Cerkev zmaguje, četudi je ranjena. Naša naloga ni le premišljevatí večnost, temveč oblikovati tudi tostransko življenje. Pričakujemo verske pomladi. Boječi ne smemo biti, ker sicer pridemo pod kolesa zgodovine. Resnico moramo povedati v vsakem času. Ljubimo sicer tudi sovražnike, toda tudi tem Kristusovo resnico oznanjevati je naša prva dolžnost, važnejša celó od miloščine. Predvsem pa moramo oznanjevati božje zakone v socialnem življenju. Obnovitev sveta je npravna obnovitev. Kristus je Kralj narave in nadnarave. Za Kralja ga je papež spet razglasil v času, ko je bila beseda kralj najbolj nepopularna beseda. Hočemo zajeti vse življenje, in to je mogoče le v krščanski totalnosti. Katoliška vernost ni razpoloženje, ni čustvenost, temveč objektivna zveza z Bogom v maši in zakramentih. Kristus za nas ni le največja osebnost, temveč tudi največja realiteta. Sodobni svet

rabi vodstva v verskih in nraavnih rečeh bolj ko vsak drugi. Kristus ni prišel, da bi puščavo obljudil s puščavniki, temveč da se v svetu uveljavi. Tako dela tudi Cerkev. Seveda s tistimi, ki božjih in cerkvenih zapovedi ne vzamejo zares, ni mogoče začeti zboljšanja. Moderni človek rabi trdno oporišče v absolutnem. Ne sme videti nasprotja med teorijo in prakso kristjanov. Bodočnost ima dejavni katolicizem (Katholizismus der Tat). Boj gre za to, da se krščanstvo vzida v stavbo modernega sveta ali pa iz nje izloči popolnoma. Katoličani moramo biti pripravljeni, dati vse, če treba iti tudi v mučeništvo. Katoliški voditelji morajo imeti najmanj toliko poguma kot nasprotniki, sicer je konec s katolicizmom v Evropi. Pij XI. nas je mobiliziral, zato ne sme nikdo ubežati. Znamenje našega izvoljenja v tem času pa bo ljubezen do križa. Svet potrebuje polnovrednih ljudi, polnovrednih kristjanov. Dobil jih bo, zakaj evharistično sonce že sveti v zenitu katoliškega sveta.

Gospa Oda Schneider, pisateljica knjižice o duhovništvu žene, je govorila prav tako globoko o »ponovnem pokristjanjenju družine«. Zakon Kristusov je zakon ljubezni. Sinajske zapovedi so v bistvu desetkratni: Ljubi... Zapovedi od četrte dalje uče ljubezni do Boga v ljubezni do bližnjega. Četrta je vez med prvimi tremi in naslednjimi. Družba ni enaka, temveč ima višje in nižje, podlaga reda v družbi je avtoriteta. Ukaz in pokorščina morata izvirati iz ljubezni. Korenina vsake ljubezni med ljudmi je v družini. Otroška ljubezen je vir in začetek vsake druge ljubezni (do brata, tovariša, domovine, zakonskega druga itd.). Le z zboljšanjem družinskega življenja pomagamo ljudstvu in družbi. »Spoštovanje je kakor gibanje navzgor, ki se v duhu spočne in ga srce izvrši.« Žena more vzpostaviti kraljevanje Kristusovo v družini. Posvečenje mladega življenje je odvisno od žene. Materinstvo je marijansko duhovništvo žene. Zato gre za to, da žena postane podobna božji Materi. Kristusovemu kraljestvu pomagati se ne pravi vladati, temveč služiti. — Žena se legalno ne more trpljenju ogniti. Brez tega ni polnovredne ženskosti. Trpljenje nujno spada k ljubezni. Odrešitev trpljenja je v tem, da smemo trpeti z drugimi. Bolečina je le odkupnina za blaženost. Spočetka je bilo trpljenje kazen. Kristus je zbrisal greh, bóli pa ni vzel, temveč jo premagal in to je več! Po Kristusu postane trpljenje na ta način milost. Žena mora znati trpeti z drugimi, tudi če pomagati ne more. Živimo v marijanski dobi. »Marijanski duhovniki in laiški apostoli nam bodo vzgojili marijanskih mož in žena, ki bodo znali služiti, trpeti in upat...«

Škof Scheiwiller je govoril o »pokristjanjenju ljudstva in njegovega življenja«. Primat med današnjimi nalogami katolicizma ima dušno pastirstvo. V dobi, ko liberalizem, ta nauk o napačni svobodi, ni več privlačen, potrebujemo predvsem svetih in dobrih dušnih pastirjev. V pastirstvu naj pomagajo evharistično, liturgično in svetopisemsko gibanje, posebno pa verniki, ki molijo, se pokore, darujejo in trpe za uspeh dušnopastirskega dela. Pogoj za izpolnjevanje krščanskih zapovedi pa je neka mera časnega blagostanja. Za to skrbeti se pravi, nesti Kristusa v socialne razmere. Pokristjanjenje ljudstva se mora začeti z reformo posameznika.

Monsignor Gessl z Dunaja je razpravljal o »duhovniku in laiku pri skupnem dušnem pastirstvu«. Laika potrebujemo že zaradi pomanjkanja duhovnikov in njihove preobloženosti (biniranje je postalo splošno, mnogo jih prezgodaj obnemore). Duhovnik in laik delajta

skupaj, ne vsak zase. Duhovnik laika ceni, upošteva in mu bodi zgled. Laik pa duhovniku ne dajaj predpisov. Laik se ne sme nikdar vriniti med duhovnika in ljudstvo. Duhovnik vidi zaradi zveze z ljudmi v zakramentih vse globlje. Bistvene naloge so stvar hierarhičnega apostolata, laik prevzemaj pomožne posle.

Za njim je dr. Metzger iz Bavarske načelno razložil razmerje duhovnika in laika v Cerkvi. Značilno za naš čas je, da se je meščanstvo in javno življenje krščanstvu odpovedalo. Iz materializma je izšla vojska v gospodarskem, državnem in meddržavnem življenju, konec pa je polom. A Kristusovo vesoljno kraljestvo velja za vse sloje in vsa področja. Da je danes svet v bistvu še vedno poganski, je vzrok v tem, da še ni bilo velike skupne akcije duhovnikov in laikov. Da se je to začelo, je zgodovinska zasluga sedanjega papeža. Ločitev duhovništva in laikov je bila v zadnjih stoletjih večja nego včasih, pač tudi pod vplivom Luthrovega pretiranega poudarjanja laiškega duhovništva. Pij XI. je pa ustvaril zlato sredino med »klerikalizmom« in »laicizmom«. Laiki nimajo le dolžnosti, temveč tudi pravice. Apostolat laikov in duhovnikov ni mogoče opraviti z golo organizacijo, temveč vsakemu je treba odkazati kot udu resnično funkcijo v skrivnostnem telesu Kristusovem. Dosedanja nedelavnost laikov je izvirala deloma iz enostranskega pojmovanja Cerkve. Treba je vso akcijo urediti na resnici o skrivnostnem telesu Kristusovem. Treba bo še mnogo vzgoje pri duhovnikih in laikih. Cilj pa ni le umska izobrazba, temveč celotna načelna usmerjenost (die Haltung). Duhovniki se morajo znebiti vsake stanovske domišljavosti; niso le kultni uradniki, temveč vodje pri zidanju božjega kraljestva. Vzgoja laika pa se mora začeti z vzgojo za mistično zvezo s Kristusom v daritvi. Laiški apostolat je končno dvojen: 1. splošen, ki ga morajo izvrševati vsi verniki in je važnejši, in 2. poseben, ki je posebna pomoč pri dušnem pastirstvu.

(K temu predavanju je pripominjal nadškof Waitz s poudarkom, da Pij XI. sviri pred šablonami pri izvajanju katoliške akcije. Treba se je prilagoditi. Poudarjal je tudi potrebo farnih odborov. Potrebni so tudi škofijski kongresi katoliške akcije.)

Dr. Baeking iz Freiburga v Nemčiji je razpravljal o vzpostavitvi »katoliške eksistence« s pomočjo katoliške akcije. V dobi, ko mrtvi liberalizem vendarle še dviga glavo, ko nimamo opraviti s prepričanji, temveč z afekti in ko svet uporablja verske izraze, a si z njimi misli nekaj povsem drugega (Nemčija!), imamo mladino tako krščansko kakor malokdaj. Tudi s katoliško akcijo moramo pomagati, da se nadnaravna kal, dana pri krstu, razvije in božje moči jo morajo zalivati. Zato je potrebna verska izobrazba in vsa verska sredstva, zakaj šola do 14. leta ne more človeka izoblikovati v popolnega katoličana. Najgloblje hotenje časa se kristalizira v današnji akademski mladini. Poleg strokovne izobrazbe hoče danes mladež predvsem temeljite bogoslovne, zlasti dogmatične in aske tične izobrazbe. Te naj dobi zlasti v počitnicah. Danes mora biti otrok že s sedmim letom spoznavavec. Tej mladini čistost ni več bolečina, tudi ne pedagoški predpis, temveč dogmatična konsekvence.

Jezuit pater Aerts, Flamec, je govoril o belgijskih »žosistih« (j. o. c.), ki praznujejo letos desetletni jubilej. (O tem je bilo pri nas že pisano.) Podal je zgodovino, sedanji položaj s statistiko članstva, krožkov in časopisja. Njihova metoda je: stanovska zavest, družinsko življenje (foyer!), aktivnost, ofenzivnost, prirojenost delavstvu, živahnost, orga-

ničnost. Krajevne organizacije so povezane v okrajne, te v narodne, za Flamce in Valonce posebej. Organizacija, ki jo je papež imenoval vzorno obliko katoliške akcije, se širi tudi po Franciji, francoskih kolonijah (Alžir, Maroko, Madagaskar), Kanadi, belgijskem Kongu, Luxemburgu, Kolumbiji, Združenih državah, Španiji, Portugalski, Angliji in Jugoslaviji.

Jezuit pater Le Roy iz Pariza je poročal o »pokristjanjenju pariškega rdečega pasu in francoske inteligence«. O položaju katolištva v Franciji je povedal, da je ločitev Cerkve in države povzročila veliko uboštvo dušnopastirskega klera, ki pa je duhovnika, zlasti po skupnem življenju z vojaki po frontah, zbližalo z ljudstvom. »Nevtralne« šole katoličani skušajo nadzirati po organizaciji staršev. Katoliške šole, za katere silno mnogo žrtvujejo, so izvrstne. Skoro v vse državne šole gredo katoličani za učne moči, srednja šola je skoro vsa zasedena od katoliških profesorjev. Taktika katoličanov je bila: vriniti se v vse sorodne organizacije. V eliti se vrši katoliška renesansa. Pariz dobi vsak mesec vsaj eno novo cerkev, vseh novih je že nad 60. Župnije delijo, zlasti pa prostovoljno uvajajo skupno življenje duhovnikov. Kartoteke so važne in dvojne: kartoteka hiš in prostorov in druga prebivalcev. Mnogo jih prihaja iz akademskih poklicev v bogoslovje. Na tehniških, visokih šolah čudovito uspeva katoliško delovanje med inženirji (»USIC« — Union sociale ingénieurs catholiques), ki vodilne duhove pridobiva za katolicizem. Veliko skrb posvečujejo delavstvu in socialnemu študiju. (Pater Le Roy je urednik revije Dossiers de l'action populaire.)

Dr. Gorbach z Dunaja je povedal, kako pridobivajo za Kristusa dunajski predmestja (Sigmaringenbarackenlager, Bretteldorf, Wolfersberg in drugod). Na vsako faro na Dunaju pride nad 20.000 ljudi, ena ima celo nad 75.000 vernikov! Zadnja leta so ustanovili 10 novih in 20 drugih božjih hiš. Ustanavljanje teh je največja skrb kardinala Innitzerja. Metode pridobivanja so: najprej cerkev in službo božjo, nato skrb za otroke in karitas. Dunaj mnogo žrtvuje.

Znani konvertit dr. Fuchs iz Prage je razpravljal o novem poganstvu. Predvojna, ibsenovska generacija je še vsaj v nekaj verovala, zdaj pa prihaja ateizem obupa. Kjer se oznanja kri in pleme, ni več logike; svet je danes zavestno antilogističen. Današnje poganstvo se kaže v novem panteizmu (Rosenberg), a tudi med vernimi v profanaciji čustvovanja. Kadarkoli pa Cerkev kako kulturno epoho prestane, reši njene pozitivne vrednote. Iz renesanse je rešila n. pr. smisel za red, hierarhijo (oboževani pesnik Vergil — pesnik reda), iz liberalizma vrednost osebnosti, iz socializma delovno ljubezen do ubogih. Za vse te vrednote se danes znova borimo. Ljudem danes imponira napredek, ne pa trpljenje. Z renesanso se je začela vera v golo dobrosto človeka, križ so pozabili (tip Goethe). Sedanjemu poganstvu moramo pa postaviti nasproti objektivno resničnost univerzalij v katoliškem smislu. A danes ne gre za posamezne teoretske filozofske resnice, temveč za celoto.

Kongresa višek pa je bila kardinalova mirovna manifestacija za svetovni mir na praznik Kristusa Kralja v salzburški stolnici.

Prihodnji kongres se bo vršil 1937 na Poljskem, najbrž v Poznanju, drugi pa čez štiri leta v Ljubljani. Letošnji kongres je bil res ognjišče, kjer so zastopniki mnogih narodov zajeli večno Kristusovo svetlobo in toploto za naš temni in mrzli čas...

J. P.

VPRAŠANJE UZAKONITVE SOCIALNE INDIKACIJE ZA SPLAV NA ZDRAVNIŠKEM KONGRESU V BELGRADU

Po tako lepo uspelem lanske letnem kongresu na Bledu se je letos vršil zdravniški kongres v Belgradu od 29. septembra do 2. oktobra. Kongres je priredilo Jugoslovansko zdravniško društvo, v katerem so včlanjena raznovrstna druga zdravniška društva, med njimi tudi Slov. zdravniško društvo v Ljubljani in Zdravniško društvo v Mariboru.

Poleg društvenih in stanovskih zadev so se na kongresu pretresala tudi razna znanstvena vprašanja.

Največje zanimanje med prisotnimi zdravniki in v celi javnosti so zavzele razprave o glavni temi kongresa:

Vprašanje splava v zvezi z evgeniko in zaščito mater.

Kakor znano v naši državi kazenski zakon dovoljuje odpraviti plod, ako za to obstojajo medicinski razlogi (medicinska indikacija). Ako komisija treh zdravnikov ugotovi, da je noseča mati tako težko bolna ali tako abnormalno razvita, da z nadaljevanjem nosečnosti prete nevarnost smrti za mater, tedaj se sme nosečnost prekiniti. Kje naj se izvrši splav, na domu bolnika, v zdravniški ordinaciji ali v bolnišnici, tega zakon ne določa, o tem odloča zdravnik. Slučaji prave medicinske indikacije so primeroma redki in z napredkom medicine pri etično mislečih zdravnikih postajajo še redkejši.

V zadnjih desetletjih, posebno pa v najnovejšem času se je začela med zdravniki širiti tendenca, da bi bilo potrebno medicinsko indikacijo za splav razširiti na evgenične (rasno-biološke in duševno-higijenske) razloge. Zato je tudi ta tema prišla na dnevni red belgrajskega kongresa.

Mnogo bolj pogosti so sedaj po celem svetu, tako tudi v naši državi slučajji, ko se izvrši splav iz socialnih razlogov ali na podlagi socialne indikacije (siromašnost, nosečnost izven zakona itd.). Taki splavi so seveda zakonsko prepovedani in kaznivi, zato se vrše na skrivnem. Vsak splav, pa naj se izvrši še tako spretno, je nevaren in težak udarec za ženo. Tembolj pa so nevarni in tem več napravijo škode ti na skrivnem od žen samih ali od laikov izvršeni splavi, tako da marsikatera žena in dekle radi izvršenega splava umre. Zdravniki, ki so v neprestanem stiku z ljudstvom, na eni strani dobro poznajo težke in celo smrtonosne posledice, katere povzroča splav pri marsikateri ženi, na drugi strani pa se zavedajo težkega ekonomskega stanja in bede, ki tare naše siromašno ljudstvo. Kako tu pomagati, da bo čim manj žrtev in škode?

Radi težkih gospodarskih razmer so po vojni skoro v vseh državah proučevali vprašanje regulacije rojstev in socialno indikacijo za splav. Samo dve evropski državi: Sovjetska Rusija in Letonska, sta uvedli uzakonitev socialne indikacije za splav, v skoraj vseh drugih državah pa je dovoljena samo medicinska indikacija.

K vprašanju splava je bilo na kongresu prijavljenih 10 predavateljev, vendar se je predpisane teme točno držal samo bivši predsednik Jugosl. zdravn. društva dr. Stefanović, ki je v svojem predavanju obravnaval vprašanje rasne higijene v zvezi s splavom in zaščito mater ter predlagal, da naj se medicinska indikacija razširi v smislu evgenike.

Vsi drugi predavatelji pa so posvetili svoje predavanje socialni indikaciji, ki pa prav za prav ni bila izrečno na sporedu kongresa. Spričo dejstva, da se iz socialnih razlogov že sedaj vrši kriminalni splav v naj-

večjem številu, so tudi na kongresu vsi drugi razlogi (rasno-biološki in duševno-higijenski) postali postranskega pomena ter se je glavna razprava in borba vršila za in proti uzakonitvi socialne indikacije.

Eno najbolj zanimivih predavanj za legalizacijo socialne indikacije je imel na kongresu dr. Mijušković, zdravnik iz Beograda, ki je razpravljaval o vprašanju kriminalnega splava v zvezi z našo zakonodajo. V svojem predavanju ugotavlja dejstvo, da se je iz ekonomskih razlogov kriminalni splav po vojni strašno razširil po našem podeželju in med delavstvom. Zato je tudi na deželi vedno manj otrok. Ali temu stanju — manjšemu številu otrok — po njegovem mnenju niso vzrok samo socialni razlogi, temu je vzrok tudi biološka utrujenost.

Problem prirasta prebivalstva vsakega naroda zavisi od njegove seksualne potence. Ravno tako je odvisen tudi od dekadence določenih psihičnih in moralnih pojavov, ki so s tem v zvezi. Zakon je prirodna vez med možem in ženo že iz pradednih časov. Radi oslavljenja seksualne potence je začela slabeti tudi želja za zakonskim življenjem. Vzporedno s tem pojavom slabi tudi nagon plodenja kakor tudi želja po materinstvu in hrepenenje po družini. Na ta način življenje v zakonu izgublja svoj namen. Skrb za rojstvo otrok je potisnjena v ozadje. Kot posledica tega se javlja preprečevanje porodov na umetne načine, poleg tega tudi neženstvo, prostitucija in neplodni zakoni. To je v bistvu slika biološke utrujenosti življenjske sile (seksualne potence). Radi tega se pojavljajo nove navade in nova morala.

Zakon in vera, ki sta proti splavom, vplivata lahko samo na biološko zdrave narode, ne pa na one narode, pri katerih se javlja seksualna utrujenost in degeneracija. Tu je potrebno uzakoniti socialno indikacijo splava.

Zanimivo je sledeče izvajanje dr. Mijuškovića, ki pravi dobesedno: »Mora se poudariti, da uzakonitev splava ne smatramo za najsrečnejšo rešitev. Mi vemo, da tudi legalen in strokovnjaško izveden splav vendarle ne izključuje popolnoma infekcije. Tudi splavi, izvršeni od zdravnikov, dovodijo v 0.7% primerov do poškodb, zastrupljenja krvi in smrti. Vsak splav sploh predstavlja strahovit udarec za žensko živčevje in zapušča neizbrisne posledice na duši in telesu žene.«

Ali vendar je splav, katerega izvajajo zdravniki, mnogo manj nevaren kot pa kriminalni splavi, katere vrše laiki, kjer umrljivost dosega do 35%! (Odstotek je mnogo prevelik in ne odgovarja resničnemu stanju. — Opomba avtorja.) Zato zahteva legalizacijo splava kot diktat današnjega stanja in postulat težkih razmer.

Uzakonjeni splav naj se vrši v bolnišnicah in klinikah in sicer brezplačno za vse. Pri tem je zdravnik dolžan, da vsaki ženi objasni, da je splav strašen udarec za njeno zdravje.

Za legalizacijo socialne indikacije je poleg drugih govoril tudi dr. Jože Potrč, zasebni zdravnik pri Sv. Urbana pri Ptuj.

On v svojem predavanju navaja, da je Glavni sanitetni svet v Beogradu cenil l. 1928 število splavov v Jugoslaviji na 60—70% vseh porodov, kar bi znašalo letno okrog 300.000 splavov, od njih spontan in legalnih manj kot 50.000. Po izkušnjah naših bolnišnic se je to število v dobi svetovne krize še povečalo. V tem se vidi neuspeh zakonskega pobijanja splava. Zato je socialno indikacijo treba uzakoniti. Na koncu izvaja: »Z legalizacijo abortusa tam, kjer je socialno res indiciran, z uspešno pro-

filakso nosečnosti bomo zanesljivo iztrgali splav iz nevešćih rok, dosegli zmanjšanje splavov, odstranili njegove nevarne posledice. Problem tajnega splava bo po teh prizadevanjih rešen v najlepši harmoniji popolne svobode poedinca, ki je najvišje dobro moderne civilizacije in zdravega razvoja cele družbe.«

Za legalizacijo socialne indikacije je poleg omenjenih govorilo še pet predavateljev.

Z uzakonitvijo socialne indikacije ni bila zadovoljna g. dr. Vilma Janiševa-Rašković, ki je s feminističnega stališča poudarjala, da bi s tem položaj žene postal še hujši, pomagano ji pa ne bo nič. Ženo je treba naučiti, da ne bo zanosila, ne pa jo goniti k zdravniku, da odpravi. Predavateljica se je med drugim zavzemala tudi za izvenzakonsko materinstvo.

Proti legalizaciji splava je z medicinskega stališča govoril dr. Vitković iz Orlovca, ki je poudarjal, da splav povzroča mnogokrat izredno težke duševne bolezni in živčno razkrojstvo ter dela žene kronično bolne.

Po končanih predavanjih se je vršila debata, pri kateri je sodelovalo 14 zdravnikov. Za časa zadnjih predavanj in debate je bilo navzočih v dvorani okrog 200 zdravnikov.

Velika večina je zopet poudarjala, da je potrebno uzakoniti socialno indikacijo za splav. Ako zdravniki tega ne zahtevajo, tedaj po njihovem mnenju oni podijo noseče žene v roke vedeževalkam in neukim ženam ter s tem v gotovo smrt.

Zanimivo je, da so skoro vsi zagovorniki legalizacije navdušeno govorili o komunistični Rusiji kot državi, kjer je socialna indikacija za splav izvedena.

Eden najbolj energičnih zagovornikov legalizacije, dr. Ljuba Živković, zdravnik iz Belgrada, je poudaril, da so dandanes propagatorji populacije istočasno tudi propagatorji vojne, ker na ta način žele, da imajo čim večjo armado ljudi, ki bi postali žrtve vojn.

Proti legalizaciji socialne indikacije je v debati prvi govoril prof. dr. Zalokar iz Ljubljane, znani in dosledni protivnik legalizacije. On je stal odločno na stališču, da moramo zdravniki ostati pri medicini, torej pri medicinski indikaciji, ter se ne smemo spuščati na socialno polje, kjer nismo zdravniki merodajni. Smatral je v nasprotju z večino predgovornikov, da bi bila uvedba legalizacije splava iz socialnih razlogov večje zlo.

Na koncu debate je govoril proti legalizaciji še belgrajski ginekolog dr. Stavra Hristić, ki je izvajal:

»Jaz ne morem razumeti, da so to govorili zdravniki, kar sem slišal. Mi nismo zato zdravniki, da vršimo zločine, ker splav je zločin. Mi moramo pomagati naravi in usmeriti naše delo k populaciji. Naši pradedi so bili sužnji pod Turki 500 let, ali so rodili otroke. To, kar vi govorite, to je zločin, ki ga je treba kaznovati po zakonu o zaščiti države.«

Seveda so te besede pri mnogih povzročile močno razburjenje, ki se ni hotelo dolgo pomiriti.

Ponovno je prišlo do incidentov, ko se je zadnji dan kongresa ob pol dveh popoldne prečitala resolucija o materinstvu in odpravi ploda, ki se glasi:

»Jugoslovansko zdravniško društvo na svojem XVII. kongresu v Belgradu po vsestranski debati:

1. ugotavlja, da število splavov vedno bolj raste, zlasti, da je vedno več protizakonitih, nestrokovnjaško izvedenih splavov, ki so zelo nevarni tako za ženo, kateri se odpravi telesni plod, kakor tudi za narod.

2. Kongres smatra, da je treba široke sloje naroda posvariti pred lahkomišelnim pojmovanjem odprave telesnega ploda ter o škodljivih in pogubnih posledicah.

3. Ponavljajoč svoje zahteve po popolni zaščiti družine, materinstva in dece kongres zahteva najizdatnejšo socialno zaščito in ekonomsko pomoč za družine, za matere vobče in za noseče žene. Z zakonom je treba zagotoviti zaščito in pomoč za nezadostno preskrbljene nezakonske in druge otroke, ki jih starši ne morejo preživljati. Jugosl. zdravniško društvo je prepričano, da se lahko z najizdatnejšimi pravnimi, socialnimi, kulturnimi in ekonomskimi ukrepi pospešuje materinstvo in prepreči regulacija porodov in odprava ploda, zato bo s svoje strani in v krogu svojih članov delovalo na to, da se za take mere zainteresirajo široki sloji naroda, dobrodelna in druga zasebna in javna društva, zlasti pa državne in javne ustanove.

4. Jugosl. zdravniško društvo je razpravljalo o odpravi ploda z več vidikov in ne samo z medicinskega ter misli, da bi bilo treba pomagati predvsem bednim slojem prebivalstva in takim, pri katerih se ne kaže tendenca za odpravo telesnega ploda, na račun in obdavčenje predvsem bogatejših in višjih slojev, pri katerih ta tendenca prevladuje. Ta pomoč bi morala biti socialna, ekonomska, kulturna in državna.

5. Dokler ne dobimo pod točko 3. zahtevanega zakona o popolni zaščiti družine, materinstva in otrok, zahteva Jugoslovansko zdravniško društvo, osvajajoč razloge, ki jih narekuje težki gospodarski položaj siromašnega prebivalstva, da se paragrafi 171—174 kaz. zakona revidirajo ter da se poleg čisto medicinske indikacije priznajo tudi rasno-biološke in duševno-higijske indikacije, kakor tudi socialno-ekonomski momenti, kjer oni obstojajo. Vse to je treba tako legalizirati in regulirati, da bi se vršile odprave telesnega ploda pod optimalnimi strokovnjaškimi pogoji sodobne medicine, za siromašne naj bi bili pa brezplačni.

6. Z medicinskega stališča je treba zahtevati, da se poveča število babic na kmetih, kakor tudi število bolnišnic ter bolniških postelj; tudi v najmanjših bolnišnicah mora biti vse urejeno za porode in splave. V večjih bolnišnicah pa mora biti na razpolago strokovna pomoč, posebni ginekološko-porodniški oddelki in specialisti za ginekologijo in porodništvo. Povsod mora vladati postrežljivost, diskrecija in popolna strokovnost.

7. V dosego vsega navedenega zahtevamo, da se takoj ustanovi centralni urad za zaščito družin, mater in otrok, bodisi v obliki oddelka v ministrstvu socialne politike in narodnega zdravja ali centralnega urada (direkcije) pod kontrolo in s subvencijo ministrstva soc. politike in nar. zdravja.

K 6. točki predložene resolucije se je po mojem govoru dodal še dostavek:

Vsi splavi po ugotovljenih indikacijah naj se vrše v bolnicah, ne pa v privatnih ordinacijah in njim podobnih ustanovah.

Po prečitanju resolucije sem se oglasil k besedi jaz in izjavil:

»Dovolite tudi meni, da v vprašanju legalizacije indikacij za odpravo ploda povem svoje mnenje.

Pri nas dosedaj velja pred zakonom edino medicinska indikacija za odpravo ploda. Na podlagi činjenice, da se že sedaj vrši nelegalni splav iz socialnih razlogov v velikem številu in da pri tem mnogo žen izgubi življenje, dalje na podlagi drugega dejstva, da je splav, ki je izveden v bolnišnici in od strani zdravnikov, veliko manj nevaren za ženino zdravje, so predlagali nekateri zdravniki na tem kongresu, da je potrebno odpravo ploda iz socialnih razlogov uzakoniti (legalizirati), ker je to po njihovem mnenju manjše zlo. Na ta način bi se po njihovem naziranju tudi število smrtnih žrtev znatno zmanjšalo.

Tovariši! Trdno sem prepričan, da se mi strašno varamo, ako mislimo, da bi z uzakonitvijo odprave plodu iz socialnih razlogov število nelegalno izvajanih splavov padlo. Nasprotno mislim, da bi nelegalno odpravljanje plodu ostalo še naprej, k temu bi prišlo kot nameček še legalno odpravljanje ploda, tako da bi celotno število izvršenih splavov v državi strašno naraslo. Ali ne mislite, da bi prišlo do velikanskih zloupotreb pri izdajanju potrdil o siromaštvu — saj je to relativen pojem — in drugih socialnih razlogih? In tako bi se vršil pri bogatih splav iz medicinskih razlogov, pri manj premožnih pa iz socialnih razlogov. Računajoč, da je pri nas večina prebivalstva relativno siromašna (delavci, kmetje in nižji nameščenci), pridemo do zaključka, da bi imela pravico do socialne indikacije za odpravo ploda velika večina (do 90%) nosečih žen.

Skoraj vsi pristaši uzakonitve splava iz socialnih razlogov navajajo Rusijo kot primer države, kjer je socialna indikacija uzakonjena. Ali razen tov. dr. Zelič-a ni navedel nihče, da se na zadnjih ruskih zdravniških kongresih legalizacija več ne priporoča, ker je škodljiva. Kaj moramo tudi mi slediti primeru Rusije, da pridemo do tega žalostnega zaključka?¹

Pri raznih predavanjih na tem kongresu se je poudarjalo, da zdravnik ne sme videti v pacientu samo medicinskega objekta, ampak da ima pred seboj celega človeka, da se moramo torej ozirati ne samo na telo, ampak tudi na razmere, v katerih živi dotična oseba. Medtem ko medicinska indikacija išče razlog za splav predvsem v ženi sami — v njenem bolnem ali abnormalnem telesu — smo stopili z vprašanjem splava iz socialnih razlogov že v okolico posameznika, na človeško družbo. Ali čim stopimo v okolico človeka, takoj zadenemo na cel kompleks vprašanj, med katerimi je socialno samo majhen del, ter je zato potrebno upoštevati vsa ta vprašanja. In ravno v kompleksu teh vprašanj imamo polno kontraindikacij proti pomnožitvi dajanja dovoljenja za splav iz socialnih razlogov.

Med kontraindikacijami so posebno važni etični, verski in nacionalni momenti.

Konstatiram predvsem, da tako pravoslavni kakor tudi katoličani ne priznajo razlogov za noben splav, ne priznajo torej niti medicinskih indikacij.

Ne morem se baviti z vsemi temi vprašanji radi prekratkega časa, dovolite mi samo, da kot bivši jugoslovanski vojni dobrovoljec poudarim tukaj nacionalne razloge.

Po oni diskusiji o splavu pred dvema dnevoma sem govoril z rumunskim učenjakom prof. dr. Jeanom Jiano, ki je na našem kongresu

¹ Prim. članek Ruska izkustva o splavljanju. »Čas« XXVII., str. 338. — Op. ur.

predaval. Govoril sem mu o naši diskusiji, o mnenju in predlogih posameznih zdravnikov, in on mi je povedal, da je tudi pri njih v Rumuniji bilo sproženo vprašanje, da se razširijo indikacije za splav iz socialnih razlogov. Ali legalizacija je bila odbita ravno iz nacionalnih razlogov.

Tovariši! Ali za nas ne veljajo isti razlogi? Prepričan sem, da smo mi vsi dobri Jugoslovani, da želimo, da se naša država okrepi na znotraj in zunaj. Mi vsi gotovo želimo, da bi bilo Jugoslovanov ne samo 15 milijonov kot sedaj, ampak 20 in 30 milijonov, po možnosti celo več. Do te okrepitve in do povečanja števila prebivalstva pride lahko samo na podlagi številnega prirodnega prirastka, s številnim naraščanjem.

Dobro, mi boste rekli, tudi mi smo vsi za to. Ali, kaj nam koristi veliko število otrok, ako ti niso zdravi in nimajo kaj jesti?

Vprašam vas: Ali vi mislite, da so otroci iz družin, kjer imajo samo enega ali dva otroka, bolj zdravi kot pa mnogoštevilni otroci na deželi? Priznali mi boste, da v veliki večini niso. Ali se ne vrši sedaj največ nelegalnih splavov ravno v dobro situiranih družinah, medtem ko jih je na vasi in med delavstvom relativno mnogo manj?

Ali res naša lepa, od prirode tako bogato obdarjena domovina nima dosti hrane za večje število prebivalstva, ali res ni prostora za prirastek?

Zopet trdim skupaj z vami: N i r e s ?

Ali so res izčrpana vsa druga sredstva, da se družine, matere in otroci zaščitijo in ekonomsko zavarujejo. N i s o .

Ali je zato potrebno uporabiti najradikalnejše sredstvo: odpraviti plod in ubijati še nerojene otroke? N i k a k o r .

Ali ne čutite, kako je to kontradiktorno in paradokсно: na eni strani zdraviti težko bolne in podaljševati življenje starcem, na drugi strani odzemat življenje še nerojenim, zdravim otrokom?

Naša naloga mora biti, pomagati bolnikom in čuvati zdravje in življenje, nikakor pa ne smemo propagirati uničevanja življenja, pa četudi še nerojenim otrokom.

Zato sem proti legalizaciji socialne indikacije za odpravo ploda in smatram, da socialni razlogi lahko služijo samo v pomoč pri že obstoječih medicinskih indikacijah, ki so po sedanjem zakonu dovoljene. Radi tega zahtevam, da se črta dotični odstavek (točka 5.) predložene resolucije, v katerem se poleg drugega predlaga tudi legalizacija same socialne indikacije za odpravo ploda.

Dalje predlagam, da se resoluciji doda sledeči stavek: Vsi splavi iz medicinskih razlogov naj se principiелno vrše samo v bolnišnicah in njim podobnih zavodih.

Že med mojim govorom so se začeli razburjati pristaši legalizacije in me ves čas motili. Po govoru pa se je začelo splošno prerekanje med pristaši in protivniki legalizacije.

Pri naposled izvedenem glasovanju jih je od okrog 80 navzočih glasovalo za legalizacijo okrog 30, proti legalizaciji 4 (dr. Hristić, dr. Pavlović, dr. Barbot in jaz). (Dr. Zalokar ni bil navzoč.) Ostali so se vzdržali glasovanja, ker so po večini bili mnjenja, da je vprašanje premalo razčiščeno in naj se stavi z dnevnega reda.

Tako je na kongresu formalno zmagalo stališče legalizacije splava, moralno pa smo gotovo zmagali nasprotniki legalizacije. Po končanem kongresu mi je mnogo uglednih belgrajskih zdravnikov čestitalo in izjavilo, da so mojega mnenja.

Kaj sedaj? Ali je s sprejetjem resolucije že to vprašanje za zdravnike rešeno?

Nikakor ne? Razprave v Belgradu so vzbudile zanimanje med zdravniki po vsej državi, debata o tem vprašanju se nadaljuje po raznih društvih, mnenja so nekako podeljena.

Da bi imelo to glasovanje kakšen nujen zaključek v tej smeri, da bi bil kmalu predložen v parlamentu in sprejet tozadeven zakon, ni pričakovati, ker o tem odločajo drugi faktorji. Proti uzakonjenju govorijo poleg etičnih in verskih posebno nacionalni razlogi, ki so bili odločilnega pomena v državah, kjer je predlog zakona propadel. Poleg tega pa je tudi naša opozicija na kongresu dokazala, da niti zdravniki sami v tem pogledu niso edini.

Resolucija o splavu je opozorila javnost, da mora zadeva biti zelo resna in pereča, ako zdravniki predlagajo tako radikalne metode. Sedaj zavisi od države in drugih merodajnih faktorjev, da dokažejo s primernimi ukrepi, da je mogoče z drugimi bolj etičnimi sredstvi to vprašanje rešiti in zadostno zaščititi družine, matere in otroke.

Dr. V. Meršol.

ZNANSTVENA VREDNOST DIALEKTIČNEGA MATERIALIZMA.

Lenin je bil prepričan, da komunisti ne bodo pridobili mas za komunizem, zlasti ne, je dejal, roko delcev in kmetov, če jih poprej ne pridobe za materializem in ateizem. Zato si komunisti povsod, tudi pri nas, tako zelo prizadevajo, da bi ljudem iztrgali vero iz src. Temu namenu naj po Leninovi zamisli služi tudi dialektični materializem. Tudi tu hodijo naši komunisti po Leninovih stopinjah. Po dialektičnem materializmu je namreč ves svet idej le nekakšen »epifenomen«, nekakšen refleks gospodarskih procesov. Če imajo estetike in pravne ideje po tem še neko pomembnost, so gotovo ideje »Bog, duša, posmrtnost, odgovornost pred Bogom« le fikcija, le izmišljenine. Te misli nista že Marx in Engels prav nič zakrivala. (Prim. Komunistični manifest.) Ako se predstavljajo te ideje kot izmišljenine »posedujočih« slojev, da bi laže izkoriščali delovne sloje, je jasno, da bodo proletarske množice te ideje z gnevom zavrgle, čim se oprimejo dialektičnega materializma. Zato komunizem dialektični materializem s tolikšno vnemo oznanja.

Naravno pa je, da se vsaj inteligenca vprašuje, kakšne dokaze navajajo pač komunisti za dialektični materializem. O kakem naravnostnem dokazu iz narave stvari nočejo ničesar slišati. Pravijo, da je le »fiksna ideja« idealističnih filozofov, če zahtevajo za resničnost dialektičnega materializma »teoretičnih, filozofskih, metafizičnih in silogističnih« dokazov (Književnost III, 338 proti A. Ušeničniku). »Kriterij za resničnost dialektičnega materializma, pravijo, je praksa in samo praksa« (prav tam). Kljub Leninovim metodam, s katerimi odpravljajo nasprotnika (prim. prav tam 340), se vrnimo k vprašanju, kakšne dokaze imajo komunisti za dialektični materializem? Teoretičnih, filozofskih, kakor se vidi, nimajo, ker zahtevo po takšnih dokazih tako ogorčeno odklanjajo. Njim je dokaz

praksa in samo praksa. Presodimo torej mirno in hladno ta dokaz, ali more pametnega človeka prepričati?

Kaj se pravi, da resničnost dialektičnega materializma dokazuje praksa? To bi se dejalo — ko bi bilo resnično —, da je mogoče z dialektičnim materializmom in samo z njim razložiti etične, pravne in verske ideje človeštva ali recimo na kratko njegovo ideologijo in sicer vso.

Dialektični materializem, ker teoretične dokaze za svojo resničnost odklanja, je torej v položaju hipoteze. Hipoteza je neka podmena, ki jo postavimo, ne da bi bila še dokazana, ki pa upamo, da se bo izkazala in dokazala svojo resničnost v praktični uporabi, s tem, da bomo z njeno pomočjo razložili doslej nerazložljive pojave.

Kdaj se hipoteza zares izkaže za resnično?

Prvi pogoj je, da nima hipoteza že v sebi kakega nezmisla. Jasno je, da ni in ne more biti resnično, kar je nezmislno, kar je samo s seboj v nasprotju ali kar je v nasprotju z drugimi dognanimi resnicami ali dejstvi. Nezmisel je nezmisel in nasprotje nasprotje.

Drugi pogoj je, da samo ona, le-ta podmena, razloži tiste pojave. Ako jih prav tako ali še bolje razloži druga podmena, je jasno, da za resničnost prve podmene dokaz resničnosti ni podan. Morda je resnična, morda ni. Morda je resnična druga podmena, a prva zmotna. Saj je dostiokrat tako, da je za isto reč možnih več razlag in si torej nobena ne more že radi tega, ker nekaj razloži, lastiti pred drugimi resničnosti. Sem sodi izrek sv. Tomaža Akv., ki sem ga že zadnjič navedel (Čas XXIX, 322). V Tomaževi dobi je vladal glede svetožora Ptolomejev sistem. Mislili so, da je zemlja v sredini vesoljstva, a gibanje nebesnih teles so predstavljali s hipotetičnim sestavom ciklov in epiciklov, ki se je z njimi videz dosti dobro ujemal. Ptolomejeva hipoteza je torej dosti dobro razlagala svetovne pojave. Toda takšna skladnost kake podmene še ni zadosten dokaz za resničnost podmene, če se obenem ne pokaže, da druga podmena ni možna. Na to je opozoril sv. Tomaž, ko je dejal: »Ali ni možen kak drug sestav, ki bi se tudi z njim pojavi skladali?« Kopernik je res zamislil tak še preprostejši sestav. Ker A. Ločnik v »Književnosti« vprašuje, ali sem pristaš Ptolomejevega sistema, naj mu po pravilih »meščanske« logike odgovorim, da je bil Kopernikov sestav vse dotlej samo hipoteza, dokler je bil kakor Ptolomejev sestav samo zadovoljiva razlaga istih pojavov; bil je pa verjetnejša hipoteza, ker je te pojave preprosteje razlagal. Znanstveno izvestnost more izvajati šele iz dokaza, da je Ptolomejevo pojmovanje v nasprotju z dognanimi dejstvi. Ta dokaz je podal. Vendar pravi Werner Bloch še v l. 1918: »Hat nun Kopernikus recht, und ist Ptolomäus widerlegt? Kopernikus hat zwar recht, aber Ptolomäus ist keineswegs widerlegt, hat durchaus nicht unrecht. Vielmehr müssen wir aus diesem Beispiel lernen, daß es möglich ist, ein und dasselbe Geschehen auf verschiedene Weise zu beschreiben, je nach dem Standpunkt, den man einnimmt. Freilich wird es zweckmäßig sein, unter einer großen Anzahl möglicher Beschreibungen sich stets diejenige herauszusuchen, die die einfachste ist, und das erreichen wir in diesem Fall, indem wir die Sonne als ruhenden Zentralkörper und die Erde als bewegt ansehen. Wenn wir das so thun, so müssen wir uns wohl hüten zu meinen, daß wir eine absolute Erkenntnis damit gewonnen hätten, daß wir wüßten, die Sonne ruhe wirklich und die Erde sei bewegt... Es war durchaus kein Fehler im Ptolomäischen System enthalten, der die Menschen gezwungen

hätte, dieses System zu verlassen. Und dennoch hatte die neue Vorstellungsweise einen großen und unleugbaren Vorteil, das war ihre große Einfachkeit und Übersichtlichkeit.» (Einführung in die Relativitätstheorie, 14.) Ako bi res bilo tako, ako bi Kopernikova teorija res ne imela dokazov, da je odkrila in razložila pojave, ki so z razlago Ptolomejeve teorije v nasprotju, bi bila Kopernikova teorija še vedno res samo podmena, samo hipoteza, kajpada zelo verjetna hipoteza. Hipoteza dobi izvestnost šele tedaj, ko druge možnosti izključi ali ko dokaže, da druge hipoteze pojave napak razlagajo.

Tretji pogoj je, da hipoteza razloži vse pojave in da ni z nobenim v nasprotju. Ako se pokaže, da je hipoteza le z enim dognanim dejstvom v nasprotju, izgubi značaj hipoteze in je zmotna. Če ni z nobenim dognanim dejstvom v nasprotju, tedaj je tem bolj verjetna, čim več pojavov zadovoljivo razloži, ostane pa vendarle samo hipoteza, dokler vseh ne razloži, zakaj tedaj je še vedno možnost, da se med kakim pojavom in nje razlago pokaže nasprotje.

A sedaj presodimo po teh kriterijih dialektični materializem.

Prvemu pogoju se komunisti izmikajo. Nočejo razpravljati o notranji resničnosti ali neresničnosti dialektičnega materializma. Pokazalo bi se namreč, da dialektični materializem sploh ne more biti hipoteza, ker je v apriornem nasprotju z zakoni mišljenja. To velja vsaj za dialektični materializem, kakor ga je pojmoval Marx, ki je Heglov idealizem preobrnil in je dosledno, kakor je Hegel vso realnost, tudi stvarno, izvajal iz duha, sam vso realnost, tudi duhovno, izvajal iz stvari in stvarnih pogojev. To je »filozofski« materializem, naj se Marx še tako tega brani. Materializem je materializem, naj pojmuje duhovnost kot svojstvo materije ali pa kot razvojni produkt materialnih procesov. Šele na podstavi duha se pa začne tisti gospodarski dialektični proces, ki naj bi bil po Marxu in komunistih proizvedel etične, pravne in verske ideje. Takšen je tudi materializem Lenina in naših komunistov, ki so jim psihični procesi le »najvišji produkt organske materije« (Uvod k Osnovnim problemom marksizma G. Plehanova, XV). Tak materializem pa nasprotuje vsemu značaju duhovnega in se zato resni misleci vse bolj obračajo od njega. Zato dialektični materializem kot materializem že radi tega nasprotja z duhovnimi dejstvi ne zasluži niti imena hipoteza. Postavke, ki je že apriori zmotna, ne moremo dopustiti niti kot hipotezo. Toda pojdimo mimo tega, ker komunisti o tem nočejo razpravljati.

Dialektični materializem je v nasprotju tudi z drugim pogojem. Ni namreč resnično, da bi bila njegova razlaga ideologije človeštva edina. Nasproti tej razlagi je razlaga krščanske filozofije, ki so ji Bog, duh, duša duhovne realnosti, ki jih nikakor ni mogoče izvesti iz stvari in stvarnih procesov, temveč so po svoji bitnosti nad stvarjo, a človeški duh iz čutnega sveta in svoje svojstvenosti more ugotoviti, da so. Človeški duh je namreč kot duša vez med duhovnim in stvarnim svetom, dej, ki človeško telo udeležuje in oblikuje in v zvezi z njim spoznava čutni svet, a po svoji naravi sega tudi v nadčutni svet. Odtod dejstvo, da vse naše, tudi duhovne spoznave spremljajo čutne predstave, a čutnih predstav da ni brez sodelovanja možganov. Odtod tudi dejstvo, da je za človeka »primum vivere, deinde philosophari«: brez zadovoljivih življenjskih pogojev ni kulture, brez kulture se spoznanje tudi duhovnih reči le prerado zatemni in potvari, in tudi teženje po idealnih vrednotah oslabi ali se celo izprevrže. Tako je umljivo

vse, kar brez upa doganja dialektični materializem. Ker je Bog, ker je duh, ker je posmrtnost, zato te ideje žive bolj ali manj v vesoljnem človeštvu. A ker beda in nekultura tudi človeškega duha »tlači«, kakor tako resnično pravi Modri (9, 15), zato se te ideje tuintam skale ali celo potvarijo. Prav takšna je z etičnimi idejami. Nasplošnejša načela so vsem skupna, drugotna načela nekultura zatemni, časih celo izprevrže.

Če torej pravi dr. Šerko, kakor navaja B. Ločan v Uvodu Plehanovega dela o marksizmu (XV), da »je duševnost na neki način vezana na živno materijo, odnosno na v njej se vršече materialne procese« in da »ni duševnih pojavov, kjer ni živčevja in živčnih procesov«, je to isto, kar uči o človeški duševnosti krščanska filozofija in je učil pred njo Aristoteles: ni misli brez predstav, ni predstav brez delovanja možganov. To pa ni še noben dialektični materializem in radi tega si komunisti neupravičeno svoje dr. Šerka kot nezvestnega zastopnika dialektičnega materializma (prav tam XIV). Dr. Šerko je tu le »agnostik«, ki ugotavlja dejstvo te čudovite vzporednosti med duševnostjo in tvarnostjo, a se mu zdi, da je ta vzporednost svetovna zaženetka, ki ne bo nikoli rešena. Vsekako pa dr. Šerko odklanja materialistično razlago. (V Času XXIX, 322, v. 16 mora biti izraz Šerkov »dialektični materializem« v narekovajih, ker hoče samo reči, da hočejo imeti komunisti Šerkov nazor za dialektični materializem, kar pa ni.)

Prav tako: če navajajo komunisti razna dejstva, ki kažejo na neko zveznost duhovnih pojmov s stvarnimi pojavi, ni to v nobenem nasprotju s krščansko filozofijo in še noben dokaz za dialektični materializem. Ako umetnost v časih blagostanja bolje prospeva, ni to dokaz, da je umetnost proizvod gospodarskih razmer, temveč le dokaz, da umetniki v takšnih razmerah lažje ustvarjajo, dočim jih težke življenjske razmere ubijajo. »Primum vivere, dein philosophari!« Umetnine ustvarja umetnikov duh, a ker je ta duh navezan na telo in telo ne more živeti brez nekih stvarnih pogojev, so le-ti pogoji kajpada bolj ali manj tudi pogoji umetniškemu ustvarjanju, a prav malomiseln sofizem bi bil sklep, da torej umetnine niso nič drugega kakor tvorba gospodarskih razmer. Po šolsko v logičnem tečaju pravimo, da ta sofizem zamenjava glavni tvorni vzrok s pogoji. »Die Kunst, o Mensch, hast du allein,« je dejal Schiller, umetnine ustvarja le človek, človek s svojim duhom, človeški duh, ki ni niti svojstvo materije niti ga ni mogoče izvesti iz stvari in stvarnih pogojev, zato pa le-ti umetnin tudi ne ustvarjajo. Isto je z etičnimi in pravnimi, predvsem pa z religioznimi idejami, samo da tu ne gre več za ustvarjanje, temveč za spoznanje in ugotavljanje.

Poleg tega pa, kakor smo dejali, stvarni pogoji kdaj tudi vplivajo na duha, da kake resnice ne ugotovi, da se mu kaka resnica pomeša z zmoto, da kdaj naravnost zabloudi. Tudi vse to je umljivo v krščanski filozofiji, ki uči, da naš duh dejansko ne more spoznavati brez zveze s telesnostjo in stvarnim svetom, in ni treba za to nobenega dialektičnega materializma. Pri umetniškem ustvarjanju duh radi drugačnih stvarnih pogojev izpreminja tudi načine ustvarjanja. Ako je na razpolago samo les, bo zgradil umetnik lesene stavbe, če kamen, kamene, če bo najprimernejša snov beton, betonske itd. Tu se bo vnanji videz zelo približal pojmovanju dialektičnega materializma, vendar nikoli ne bo upravičen sklep, da je mogoče ta razvoj umeti samo z dialektičnim materializmom. Nasprotno preprosto in jasno je ta razvoj umljiv z razlago krščanske filozofije. Da se prav umejemo! Ne

gre toliko za dialektiko, za neki ritmični razvoj, kjer se iz nasprotij porajajo nasprotja (*corruptio unius generatio alterius*, so dejali stari modreci), gre za zgolj materialistično pojmovanje. O dialektiki, nje resničnosti in nje mejah se da razpravljati tudi brez materializma. Tu nam gre le za dialektiko na osnovi materializma. Ta, pravimo, ne izpolnjuje niti prvega niti drugega pogoja logično upravičenih hipotez.

Kako je s tretjim pogojem? Ali je dialektični materializem zadovoljivo razložil vse kulturne in ideološke pojave? Hipoteza je tem verjetnejša, čim več pojavov razloži. Če se kak pojav nje razlagi upira, hipotezo slabi; če ji nasprotuje, hipotezo uniči. Če hipoteza zadovoljivo razloži vse pojave, je zelo verjetna, da, zadobi značaj znanstveno dognane resnice, ako more izključiti še vsako drugo možno hipotezo. Ali torej dialektični materializem zadovoljivo razlaga vse pojave, za katere gre? Strokovnjak marksizma, Plehanov, pravi (*Osnovni problemi marksizma* 48, 55), da dialektični materializem »z delom v tej smeri šele začenja« (govori najprej »o vzročnih zvezah danega filozofskega naziranja z ekonomskim ustrojem dobe«, a potem pravi splošno, da za teoretično upravičbo dialektičnega materializma »še ni in še dolgo ne bo zadosti materiala«). Če šele začenja, je verjetnost hipoteze — *positis ponendis* — še zelo majhna. A. Ločnik v *Književnosti* (l. c. 338) to izpodbija, češ, da »dokaz za resničnost materialistične dialektike ne more biti nikdar popoln, ker je potreben neskončen razvoj za popolno doumetje absolutne resnice, ki obstoji izven naših omejenih možganov kot objektivna realnost«. Čuden ugovor! Saj sem vprav to trdil, da je vse razlaganje dialektičnega materializma »šele poskušanje in preskušanje neke delovne hipoteze« (*Čas* l. c. 322). Ako je popoln dokaz šele v neskončnosti, kakor pravi A. Ločnik, tedaj sledi iz te ugotovitve logično druga ugotovitev, da je popoln dokaz za dialektični materializem nemogoč. Dialektični materializem bo tudi po izpovedi A. Ločnika v najboljšem primeru ostal večna hipoteza. A kaj govorimo o popolnem dokazu? A. Ločnik je napravil prevelik skok, ko je iz ugotovitve Plehanova, da je dialektični materializem s svojim razlaganjem šele začel, skočil kar v neskončnost. Kaj govorite o neskončnosti, če je tu šele začetek? Hipoteza, ki šele začenja razlagati pojave, je še kaj slabotna hipoteza. Kdo ve, če se ne bodo na daljnji poti pokazali pojavi, ki se bodo tej hipotezi uprli, morda celo pojavi, ki bodo s to hipotezo naravnost v nasprotju in jo bodo tako znanstveno uničili? Kdo bi mogel na začetku poti v neskončnost te možnosti zanikati? Nihče torej ne ve, ali bo dialektični materializem kdaj izpolnil tretji pogoj. Zato tudi nihče ne more vedeti, ali bo komunizem kdaj izkazal in dokazal resničnost dialektičnega materializma.

Torej sklep:

Po zadnji točki je dialektični materializem v najboljšem primeru hipoteza, o kateri pa nihče ne ve in ne more vedeti, ali se bo kdaj izkazala za resnično.

Po drugi točki »konkurira« z »dialektičnim materializmom« krščanska filozofija, zato si dialektični materializem niti ne more lastiti verjetnosti edine hipoteze.

Po prvi točki, ki o njej dialektični materializem nič ne mara slišati, ki je pa za nas prva in odločilna, je pa dialektični materializem v protislovju z jasnimi psihološkimi dejstvi, ker so le ta popolnoma drugega značaja kakor pa tvarni pojavi.

Za nas, in mislimo, da tudi v resnici, je torej dialektični materializem prazna in protislovna izmišljenina, ki bi bil že čas, da bi jo končno zavrgli.

S stališča komunistov samih pa se dialektični materializem more imenovati le hipoteza in sicer hipoteza, ki je — če se na prvo točko prav nič ne oziramo — šele na prvi stopnji verjetnosti in bo v najboljšem primeru ostala hipoteza, ker je popoln znanstven dokaz po izpovedi komunistov samih možen šele v neskončnosti in večnosti, torej praktično — nikoli.

Ali ni humbug — sit venia verbo, a primernejši izraz je težko najti —, ako govorijo komunisti o svojem znanstveno utrjenem svetovnem nazoru? In ali ni pravi zločin, ako skušajo na taki osnovi iztrgati ljudstvu Boga in vest?

Dodatki.

1. Leninove metode.

L. 1922 je objavil Lenin v listu »Pod praporom marksizma« programski članek, ki v njem razlaga svoje ateistične nazore in metode. V tem članku pravi: »Časopis, ki hoče biti borben organ vojskujočega se materializma, mora najprej neupogljivo odkrivati in zasledovati sodobne diplomirane lakaje farštva, naj nastopajo kot zastopniki uradne znanosti ali kot prostovoljci, ki se imenujejo demokratične, na levo usmerjene ali idealno-socialistične publiciste... Tak časopis mora biti potem organ bojujočega se ateizma. Pri nas so uradi ali vsaj državne ustanove, ki vodijo to delo. A delovanje je zelo medlo in popolnoma nezadovoljivo. Zato treba poleg tega ustvariti list, organ borbenega materializma, ki bo vodil neprestano ateistično propagando in akcijo ter porabljal vso primerno literaturo po vseh deželah. Že Engels je svetoval voditeljem proletariata, naj prevajajo za mase borbeno ateistično literaturo 18. st. Če pravijo nekateri, da je ta ateistična literatura že zastarela in neznanstvena, je to le na videz znanstven sofizem, ki se za njim skriva le pedantstvo in neumevanje marksizma. Saj se lahko to in ono krajša in v kratkih uvodih opozori na napredek znanstvene kritike religije. Bila bi pa največja in najhujša napaka, če bi kak marksist mislil, da bo milijone in milijone ljudskih mas (zlasti rokodelcev in kmetov), ki so v sodobni družbi obsojeni v nevednost in temo, pridobil zgolj s čistim marksizmom. Tem masam je treba dati najrazličnejšega materiala za ateistično propagando. Za to pa je publicistika starih ateistov 18. stol., ki je na lahek način, živahno, darovito, ostro in odkrito pobijala farštvo, tisočkrat sposobnejša predramiti ljudi iz verskega spanja, kakor pa dolgočasna, suha in nenazorna današnja, tudi marksistična literatura. Imamo že prevedena vsa glavna dela Marxa in Engelsa. Zakaj ne popravimo starega ateizma in materializma v njunem zmislu? Kdor hoče voditi dandanes boj, mora biti zaveden zastopnik materializma, kakor ga predstavlja Marx, to je, biti mora dialektični materialist. Sotrudniki našega lista morajo organizirati sistematičen studij Heglove dialektike, a z materialističnega stališča. To je izredno težko delo in prvi poskusi ne bodo brez pogrškov. Toda le tisti nič ne pogrši, kdor nič ne dela. Učiti se moramo od Marxa, kako je on materialistično uporabljal Heglovo dialektiko. Prinašati moramo v listu tudi posamezne odstavke iz Heglovih del, a moramo jih tolmačiti materialistično...«

(Povzel Valdemar Gurian v knjigi »Der Bolschewismus« 1931, 241—246 iz Leninovih Zbranih del zv. XXVII.)

2. Verske in nravne ideje po »Komunističnem manifestu«.

»Čemu se prerekate z nami,« kličeta Marx in Engels v »Komunističnem manifestu«, »ko merite odpravo meščanske lastnine z merilom svojih meščanskih predstav o svobodi, izobrazbi, pravu itd. Vaše ideje so produkt meščanskih proizvodnih in lastninskih razmer, kakor je vaše pravo le za zakon proglašena volja vašega razreda, ki jo izražajo gmotni življenjski pogoji vašega razreda... Tožbe

proti komunizmu, izvirajoče iz verskih, filozofskih in ideoloških motrišč ne potrebujejo obširnejšega razmotrivanja. Ali je mar treba globokoumnosti za umevanje dejstva, da se z življenjskimi razmerami ljudi, z njih družabnimi odnosi in družabnim stanjem menjajo tudi njih predstave, naziranja in pojmi, skratka vsa njih zavest? Ali dokazuje zgodovina idej kaj drugega, kot da se duševna produkcija izpreminja vzporedno z gmotno? V vsaki dobi so bile vladajoče ideje le ideje vladajočega razreda... Ko je propadal stari svet, je krščanska vera izpodrinila stare religije. Ko so krščanske ideje podlegle v 18. veku prosvetnim idejam, se je fevdalna družba borila za življenje in smrt s tedaj revolucionarnim meščanstvom. Ideje svobode vesti in vere so izražale le sistem svobodne konkurence na znanstvenem polju. Toda — tako se glasi ugovor — verske, pravne, filozofske, politične, pravne ideje itd. se pač tekom zgodovinskega razvoja modificirajo. Verstvo, morala, filozofija, politika, pravo pa ostajajo izven toka. Dalje obstoje večne resnice kot svoboda, pravica itd., ki so skupne vsem družabnim razmeram. Komunizem pa odpravlja večne resnice, odpravlja verstvo, moralo... Kaj je na tem ugovoru? Zgodovina vse dosedanje družbe se je gibalna na razrednih nasprotjih, ki so v raznih dobah bila različna. Katerokoli obliko pa naj so prevzela, izkoriščanje enega dela družbe po drugem je v vseh preteklih časih bilo enako. Kaj čuda, da se zgodovinska zavest vzlic različnosti in raznoobraznosti giblje v gotovih oblikah, oblikah zavesti, ki zanikujejo le s popolno odpravo razrednega nasprotja. Komunistična revolucija pomeče kar najradikalneje z izročeniimi lastninskimi razmerami, kaj čuda, da pomeče v svojem razvoju najradikalneje tudi z izročeniimi idejami! (Komunistični manifest, slov. prevod Knjižnice časopisa-dnevnik »Naprej« 1920.) Tu je vidno, kako Marx dejanske izpremembe pravnih, nravnih in verskih nazorov nekaterih ljudi s sofizmom prevrže v tezo, da so sploh te ideje le produkt materialnih razmer. Kar je v Komunističnem manifestu le bolj popularno-agitatorično izraženo, to sta Marks in Engels pozneje »znanstveno« izpopolnila (prim. Engels, Uvod v dialektični materializem).

3. Zgled za postanek idej iz gospodarskih in socialnih razmer.

Komunisti razlagajo vse, kar je duhovnega, iz gospodarskih in končno iz materialnih pogojev. Ta razlaga naj bo obenem dokaz za resničnost dialektičnega materializma. Podajmo primer take razlage!

Galilei, ki se je neprestano baval z znanostjo, je prišel do spoznanja, da je Kopernikov »svetozor« bolj v skladju z resničnostjo kakor pa Ptolomejev sistem. Trdnih dokazov za resničnost Kopernikovega sistema še ni imel, a verjetnostni dokazi so se mu vedno bolj kupičili. Na razne ugovore je pravilno odgovarjal, da je to vprašanje vprašanje dejstev, a ne naših misli: um se mora ravnati po dejstvih, ne dejstva po umu; »narava ni ustvarila najprej človeških možganov in izoblikovala potem stvari po človeški spoznavni sposobnosti, ampak je najprej ustvarila stvari na svoj način in šele potem je opremila človeško pamet z zmožnostjo, da doume nekaj njenih skrivnosti, četudi le z velikim naporom«. Astronomski strokovnjaki, je dejal, skušajo razložiti pojave na nebesnih telesih, njih odnose in gibanje. Da bi to razložili, skušajo sestaviti hipotetično razne kroge, ki mislijo, da bi se z njimi ves sestav gibanja nebesnih teles doumel. En tak poskus je bil Ptolomejev s cikli in epicikli. Kopernik je izprva sprejel to podmeno, le da jo je skušal s raznimi korekturami izboljšati. Toda počasi je prišel do sklepa, da se Ptolomejev sistem ne da vzdržati. Če je preučeval gibanje planeta za planetom posamič, so se računi prav dobro ujemali s pojavi. Ko je pa skušal vse te posameznosti zložiti v celoten sestav na podlagi Ptolomejevega nazora, je nastal nestvor iz nezdružljivih členov. Zato je končno zavrgel Ptolomejev sistem in se oprijel hipoteze, da se zemlja vrti okrog solca in ne solnce okrog zemlje. Dognal je tudi, da so že stari pitagorejci imeli tak svetozor. In res se je pokazalo na tej podstavi, da je razlaga nebesnih pojavov vse bolj preprosta in skladna. Galilei je nadalje preučeval to podmeno in zazdelo se mu je po vsem, da je Kopernikova misel pravilna in prava.

Te ugotovitve, povzete iz Galilejevega »Dialogo... sopra i due massimi sistemi del mondo, Tolemaico e Copernicano« (spis je izšel s cerkvenim »impri-matur« l. 1632; »Književnost« III 339 podaja iznimek po nemškem prevodu E. Straussa 1892), trdi »Književnost«, dokazujejo resničnost dialektičnega materia-

lizma. Le kako? Najprej, pravi »Književnost«, je bila po Galileju »izven naših glav objektivna realnost že zdavnaj, preden je eksistirala kak 'duh', ki bi jo mogel dojemati«. To je potvara, Galilei ne govori o duhu sploh, ampak o človeških možganih in človeški pameti. Katoličan Galilei je pa seveda vedel, da je bil svet ustvarjen pred človekom, da je bila torej »objektivna realnost izven naših glav«, kakor se izraža »Književnost«, že zdavnaj, preden se je pojavil na zemlji človek, ki jo je mogel s človeškim umom motriti in o njej razmišljati. Ne zanikuje pa Galilei — ki sicer v svojem življenju ni bil npravo povsem neoporečen, a je hotel biti vedno veren katoličan in je kot takšen tudi umrl — eksistence božjega duha, ki je vso to objektivno realnost in človeka samega ustvaril.

Pač, trdi »Književnost«, »Galilei je bil odličen zagovornik materializma«, saj pravi, da je »narava ustvarila stvari« in šele potem človeško pamet: torej »najprej stvari, šele le potem možgani; naprej bit, šele potem zavest«, kar je vprav nauk dialektičnega materializma. To je »konfuzna znanost«, da se izrazimo z žargonom »Književnosti«. Da bi »Književnost« mogla po resnici in pravici prištevati Galileja med materialiste, bi morala dokazati, da je Galilei zanikaval Boga in da je učil — ne le, da so bile neke stvari pred človekom —, temveč da je bila sploh najprej stvarna realnost in šele potem duh in da se je duh razvil iz stvarne realnosti. Nič tega pa Galilei ni učil. Galilei ni zanikaval Boga, saj govori o »stvarjenju« in stvarnici naravi. A. Ločnika je za Straussom zmotilo le to — če ni ta zmota hotena? —, da pravi Galilei: »narava je ustvarila«. Toda če pravi Galilei: narava je ustvarila stvari in človeka, ali ni ta narava sama nad stvarmi in neustvarjena? In zares, ali je Ločniku popolnoma neznano, da so že v srednjem veku rabili besedo »narava« (=natura) metonimično za Boga? Narava, je dejal že sv. Tomaž Akvinski (1 II, 85, 6), se imenuje v splošnem pomenu tudi dejavnost splošnega počala narave, nebesnih teles ali tudi višje substance; tako imenujejo nekateri tudi Boga »natura naturans«. Ali misli Ločnik, da bi bil dal cerkveni cenzor Galilejevemu spisu svoj »imprimatur«, če bi bil Galilei materialist z materialističnimi nazori o stvareh in človeku?

Potvara je tudi, ko Ločnik Galilejev izrek, da je narava ustvarila človeka in človeškega duha za drugimi stvarmi, istoveti z naukom dialektičnega materializma. Dialektični materializem ne uči samo, da je človeški duh nastal za stvarjo, ampak da je nastal iz stvari in tvornih pogojev. To izrečno uče zastopniki dialektičnega materializma, n. pr. B. Ločan (ki je najbrž dvojnik A. Ločnika). Ločan opisuje razvoj življenja iz nežive anorganske materije in končuje: »Najvišji produkt tega razvoja je človek kot misleče bitje« (Uvod v Plehanovo delo »Osnovni problemi marksizma XV).

Potem pa še to! Ker po dialektičnem materializmu ideje nastajajo kot refleksi razrednih bojev v človeških glavah in le tako »praksa« potrjuje dialektični materializem, tudi o Kopernikovem sistemu A. Ločnik to trdi in mora trditi, če hoče biti dosleden. Zato pravi: »Borba med Ptolomejevim in Kopernikovim sistemom v 16. in 17. st. ni bila samo navadna borba med dvema različnima ideologijama, kakor to mislijo naši idealistični zgodovinarji... V tej borbi je prišla do izraza borba med dvema različnima razredoma, med propadajočo fevdalno gospodo in med vstajajočo mlado revolucionarno buržoazijo.« (»Književnost« I. c. 339.) Najprej je logično za dialektični materializem malo pridobljenega, če je »prišla do izraza borba med razredoma. Narobe bi moralo biti, da bi se mogel dialektični materializem sklicevati na te dogodke: Kopernikov sistem bi moral »priti do izraza« v tisti borbi. Potem je pa tisto govoričenje o »revolucionarnem meščanstvu« glavnih predstavnikov Kopernikovega sistema dosti prazno. Kopernik sam je bil kanonik (njegov ujec, ki ga je vzgojil, škof), Galilei pa sin florentinskega plemiča in »filozof toskanskega velikega vojvoda«. Sicer je pa Galilei sam v omenjenem dialogu opisal, kako je Kopernik prišel do novega sistema, zgolj po znanstvenem delu in matematičnih računih. Le aprioristična hipoteza sili komuniste k takšnim razlagam, ker mora pač »praksa« dokazati resničnost dialektičnega materializma. In to naj bo »zaključen svetovni nazor«, kakor trdi »Književnost«?

A. U.

Ocene.

Vidmar Milan, dr. inž. univ. prof., **Moj pogled na svet**. V Ljubljani 1935. Str. XII, 347; 30 skic in risb.

S tem delom podaja veliki elektrotehnik in svetovni šahist, profesor na naši univerzi, dr. Milan Vidmar svojo filozofijo o svetu. Podaja jo, kakor sam pravi, ne fizikom, biologom in filozofom, temveč našim inteligentom, ki so dostikrat brez vere, a je njihov pogled na svet »skoraj vedno tako meglen, neurejen in tako pomanjkljiv«, da ga morajo »neprestano krpati s cinizmom« (X). Sam misli, da je prišel, ko je pisal to knjigo, do zadostne jasnosti, da je »pospravil v svoji glavi navlako dolgih desetletij« (X). Misli tudi, da je njegova filozofija o svetu »nova, edinstvena« (X) in »priprosta« (292).

Delo je vsekako neka posebnost. Pisano je zajemljivo, duhovito, ponekod kar z literarno-umetniško silo. Dasi razpravlja tudi o težkih problemih, razpravlja umljivo (saj je tudi o najtežjih rečeh mogoče pisati poljudno, kakor pravi pisatelj po pravici, »če jih pisec sam res razume in pozna« (XI). Pisatelj nam opisuje sedaj prizore iz narave, velikih mest, ruletnih igralnic, iz življenja ob šahovnici, sedaj nam razlaga čudovita odkritja moderne znanosti v makrokozmu in mikrokozmu, potem nam pa na teh osnovah razvija svoje filozofske misli o svetu. Povsod je za večino premnogo novega (pravico do nekaterih svojih novih misli si je v uvodu naravnost »zavaroval«). Dr. Vidmar je prepotoval mnogo sveta in je ob tem mnogo mislil, zato nam tudi ve o svetu mnogo povedati. Za večino je v knjigi mnogo novega zlasti iz fizike, kemije, astronomije: o silnih daljavah nebesnih svetov, ki se merijo s tisoči in tisoči svetlobnih let, in o čudovitem sestavu atomov, protonih, pozitronih, nevtronih in elektronih, o milijonih rimskih cest in našem morda edinstvenem osolnčju. Čudil se bo kajpada, ko bo čital o »zakrivljenem prostoru«, o praznini, ki ima »luknje«, o svetu štirih in več dimenzij, o relativnosti vsega gibanja in o relativnosti vseh meril. Tu bo pač marsikaj le »kakor da«, izraz za nekaj neznanega, podmena za rešitev skrivnostnih ugank, marsikaj pa res dognanega, naj se zdi še tako presenetljivo. Za ponazoritev nekaterih teh čudnih reči podaja dr. V. fantaziji tudi zglede. Kaj bi bilo n. pr., če bi se ves svet, med tem ko bi mi spali, za polovico zmanjšal? Ali bi mi to opazili, ko bi se prebudili? Ne, ker bi se tudi mi sami za prav toliko zmanjšali in tudi vsa merila. Kako velik je torej človek? To je mogoče povedati le relativno, ker ga moremo meriti le z relativnim merilom. Ali pa: v rimski cesti zremo zvezde, kjer so bile in kakršne so bile morda pred tisoči in tisoči leti, ker potrebuje svetloba tisoče let do naših oči. To je znano, a presenetljivo je, če se postavimo v mislih na tiste zvezde: ako bi bili mi na kateri tistih zvezd, ki je oddaljena od naše zemlje za prav toliko svetlobnih let, kolikor jih je preteklo od tistega velikega petka, ko je Kristus umiral na Golgoti, in bi imeli primeren daljnogled, bi zrl tisti dogodek danes s svojimi očmi, ker bi šele sedaj prišli svetlobni žarki tistega velikega petka z Golgote do naših oči. Ali niso to čudne reči in vendar znanstveno osnovane?

Zmajevati bo začel marsikdo, ko bo čital o »slepem svetu«, kjer ni nobenih zakonov, ampak vodi vse le golo naključje. Ali nam niso ubijali v glavo znanstvene »dogme« o večnih prirodnih zakonih? Celo vero v božjo vsemogočnost in v možnost čudežev so nam hoteli s temi zakoni

omajati. Vse v prirodi, so nam govorili, se dogaja po neizpremenljivih zakonih, zato čudeži niso mogoči. Tudi svobodno voljo so s takšnim dokazom zanikavali. Vse v naravi je determinirano, tudi naše hotenje more biti le determinirano. Dr. Šerko še v zadnji »Sodobnosti« (III, 486) na tak način izpodbija Vebrov nauk o svobodni volji: »Svobodna volja je ravno tako nepojmljiv pojem kakor brezvzročni efekt¹. Sedaj je pa menda ista znanost vse postavila na glavo? Naravnih zakonov sploh ni, vse na svetu se godi po naključju, ne samo delovanje volje, tudi gibanje atomov ni določeno, tudi atomi imajo »prosto voljo« (Vidmar 267).

In vprav na to domnevo je oprl dr. Vidmar svojo novo filozofijo o svetu in življenju. Vidmarjeva knjiga je pisana na prav poseben način. Nekaj časa gradi, kar potem podira, in človek časih ne ve, kaj je njegova resnična misel. Izprva se zdi, da je po dolgih blodnjah našel zopet Boga. Govori o Stvarniku in o dnevih stvarjenja. »Naivno se mi zdi misliti, da je svet od nekdaj... Od vselej? Ni mogoče! Nihaji so povsod od trenutka manjši. V preteklosti so torej bili večji in večji, v pretekli neskončnosti bi morali biti torej neizmerni. Tega ne veruje nihče... Vsako uro je treba naviti, to vsak dan, drugo vsak teden. Svet je ura, ki jo moraš naviti vsak trilijon let. Kdo jo je navil?... Nekoč je nekdo navil svetovno uro. Kdo in kdaj?« (170). »Čudovite so božje megle, ki so se nakopičile vsepovsod po vsemirju. Bog ve, kako so nastale in kdaj. Za njimi se skriva daleč v času nazaj začetek vsega. Prvi zamah Stvar-

¹ Dr. Šerko va analiza hotenja je kajpada zmotna. Dej svobodnega hotenja nikakor ni »brezvzročen efekt«. Vzrok mu je vprav subjekt. Objektivni razlog za svobodnost hotenja je človekova duševnost, ki je odprta nekako v neskončnost in je nobena končna dobrina ne more zares izpolniti. Subjektivni razlog je pa refleksivna zmožnost človeškega uma, ki z njo spozna, da so res poleg te in te dobrine možne še druge, da se celo ne-hotenje časih predstavlja kot enakovredna ali še večja dobrina, da so torej razni možni zadostni motivi, a da vprav radi te možnosti in končnosti nobeden ni determinativen. Radi tega, ker subjekt to vidi, se svobodno odloči za to ali ono, kar se mu predstavlja kot dobro. Svobodnost hotenja ne pomeni torej duševne pasivnosti, ampak pomeni duševno gospodstvo nad končnimi motivi. Jasno pa je iz tega tudi, da ni svoboden dej, kateri izhaja iz duševnosti na gonosko pred refleksijo in da sploh ni noben dej svoboden, če človek radi kateregakoli vzroka (duševne toposti, močne strasti, sugestije) dejansko ni zmožen refleksije. To se torej ne pravi, da dejanje ni zavestno; dejanje more biti zavestno, a ni svobodno, če subjekt ni zmožen refleksije in ne vidi nobene druge možnosti. Kar torej zmanjšuje refleksivnost, zmanjšuje tudi svobodo; kar zožuje širino zavesti, zožuje meje svobodi. Če bi per absurdum ta jasna zavest, s katero se časih svobodno odločim za to ali ono, varala, bi sploh ne bilo nobene izvestnosti in bi dr. Šerka tudi njegova logika varala! Dejanstvo zavesti je pa to: časih vem, da kako dejanje moje volje ni svobodno; časih ne vem, ali je svobodno; časih pa vem, da je svobodno. Dr. Šerko ob svobodni odločitvi ne najde odgovora na vprašanje: zakaj? Ne najde ga, ker napak vprašuje, ker z vprašanjem »zakaj« meni, kaj me je »determiniralo« in tako že apriori prenese na duševni svet mehanično vzročnost iz mehaničnega sveta, dočim je vprašanje vprav to, ali ni poleg mehanične vzročnosti treba priznati v duhovnem svetu analogni, a višjevrstni vzročnost, in jasna zavest priča, da jo je treba priznati. Odločim se torej za to, ker imam za to zadosten razlog (vsak dej volje mora biti »motiviran«), odločim se pa svobodno, ker motiv ni takšen, da bi me determiniral in imam zato gospodstvo (suverenost) nad njim (ni vsak dej volje »determiniran«). Kazen zaslužim za zlo dejanje, ker sem se svobodno odločil za zlo, ko bi se bil lahko odločil za dobro. Tudi to priča živa zavest človeštva. Psa pa po pameti ne »kaznujemo«, ker je kaj storil, ampak ga z udarci le »dresiramo«, to je, mu ubijemo v možgane asociacije bolečine s takšnim dejanjem, da ga ne bi več storil. To je preprosto »izvid« naravne, ne še po »dogmi« determinizma »inficirane« filozofije!

nikove roke!» (88). A bil je potreben še drugi, še tretji, še nadaljnji zamah. »Ko je Stvarnik zamahnil po spečem vsemirju, so začele nastajati zgoščine« (89), rimska megla, dvojne zvezde, osolnčja s planeti in trabanti. Potem se je pojavilo življenje. »Povsod bo križ s pravo kombinacijo vseh pogojev, ki morajo biti izpolnjeni, da se pojavi največji čudež — življenje. Toda četudi so izpolnjeni, življenje vendarle ne pride. Najbrže je potreben poseben čudež, da sploh pride« (113). Življenje se je pojavilo v rastlinah, v živalih in nazadnje v — človeku. »Dvajseto stoletje je že v prvih svojih letih zlomilo materializem, ki je zavladal nad dozorevajočim devetnajstim. Otreslo se je ubijajočega mehaniziranja, ki se je že lotevalo duhovnega sveta. V njem se je vzbudila slutnja, da je misel nekaj, česar ne zmore noben materializem, da je res več ko gibanje možganskih delcev... V slepem svetu, ki je umiral že stotine bilijonov let, je vzplamtela iskrice. Oči so se mu začele odpirati, njegov vid — razum. Topemu naključju je vstal nasprotnik: preudarek. Človek je nov princip.« (134 sl.)

»Tisočletja se človek bori z Bogom. Izrinil ga je z neznatne kroglice, ki živi na nji. Vzel mu je osolnčje. Zapodil ga je iz velike Rimske ceste in iz vseh drugih rimskih cest, ki jih je na milijone. Iztrgal mu je prostor, potiska ga nazaj v čas... Daleč, daleč tam zadaj še stoji Bog. Ves čas je molčal. Upiral se ti je nevidno, ko da ga ni. Morda pa te je ves čas dobrohotno dvigal. Morda te je ves čas vlekel k sebi. Le ti si mislil, da pritiskaš, pa te je pritiskal On. Morda te hoče imeti velikega, gospodarja nad svetom, ustvarjenim zate. Zakaj si sovražen?... Zunaj (tega sveta) je drug svet: svet iz katerega prihajata tvoj in moj duh« (92). »To noč, po dolgem razgovoru s samim seboj, prav dobro vem, da ta drugi neotipljivi svet je« (18)... »V težkih urah mi je tak zaključek edina tolažba. Ne upira se razumu kakor trmoglavo vrtanje preko skrajnih meja in do naša mi mir. Zdi se mi, da se vračam tja, odkoder sem prišel, da sem vendarle razrešil tudi zadnjo, najtežjo uganko; da sem se spravil z Bogom« (92).

A že se mu vrivajo misli o naključju. Znanost je zadnja leta odkrila, da se delki v posodi napolnjeni s plinom gibljejo sem ter tja, brez določene smeri, neurejeno, brez zakonov, po naključju, in rezultat tega gibanja in slučajnega udarjanja ob stene posode je tlak, prav kakor ga je bil postavil Gay-Lussac kot zakon. In prav ta rezultat je mogoče iz slučajnega gibanja delkov dobiti vsaj po povprečni vrednosti z verjetnostnimi računi. Torej je tako zvani naravni zakon le »statistični zakon«. Tudi v atomih samih se je pokazalo, da so pota elektronov »igračka naključja« in da se le iz velikega števila ločenih majhnih iger« dviga nekakšna zakonitost, ki pa ni nič drugega kakor »verjetnost« (199). Znanost je torej ugotovila, »da je najmanjšim drobcem vodnik slepo naključje, da so jim pota le statistično določena in jim ne zapovedujejo naravni zakoni« (205). »Za tem spoznanjem vstaja grozna slutnja, da je nazadnje vsak pojav v naravi brez naravnih zakonov. Da naravnih zakonov sploh ni. Da je ves svet slep. Da je povsod vladar hazard, naključje. Da je povsod kaos, nered, divji ples. Kje je potem kazalnost, kje vzrok in posledica, kje krivda in kazen, kje smoter in pot? Kje razum, smisel, načrtni razvoj? Tla se ti udirajo pod nogami, tema ti zagrinja svet, dušo, življenje«... (127).

Že ni več mirne izvestnosti, da mora bivati Bog, vprašanje je marveč le še: Bog ali naključje? »naključje ali Bog?« (248), »naključje ali nekaj?« (124, 126), a tudi to se kmalu umakne golemu naključju. Pač, razum je še,

ki se upira naključju, a ta razum ni božji um, ampak naš um. Ta razum se je ukresal prav tako po naključju kakor vse drugo, je pa sedaj »antipod naključju« (132). Od njega pričakuje dr. Vidmar vsega. Poprej pa še podere vse, kar je bil zgradil.

Naključje je ustvarilo ves svetovni red po večnih poizkusih in po največjih verjetnostih. Tudi življenje ni več čudež, temveč le še kemično vprašanje — in vprašanje verjetnosti. »Kemija že razkuhava življenje. Že mu razkrinkava pojave, ki so se zdeli nadnaravni« (269). Za razvoj služi zopet Darwinova teorija iz materialističnega in izmehaniziranega devetnajstega stoletja. Darwin je »razkril sile, ki so živalstvu pretvarjale in oblikovale organe, ki so ga dvigale iz tvorbe v tvorbo, više in više do človeka« (250), kajpada »po nešteti posrečenih in ponesrečenih poskusih« (250). Človek »je nastal v počasnem razvoju dolgih stotisočletij« (244). »Začel je misliti, ker je moral« (249). Naključje ne potrebuje Boga. Ali morda vendarle?

»Zdi se mi, da sem blizu veliki skrivnosti, ki družijo fizični in duhovni svet. Nisem ji kos. Slutim jo in vendar je ne morem odkriti. Prepričan sem, da imata otipljivi in neotipljivi svet isti ustroj. Morda sta celo nerazdružljivo povezana. Morda tvorita harmonično enoto. Bistrejše glave bodo razčistile veliki problem. Danes smo še preblizu usodnemu letu 1927., ki nam je porušilo determinizem v fizičnem svetu, da bi mogli zrušiti kavzalnost tudi v duhovnem« (280).

Torej le še naš razum je upornik proti naključju. Na to nasprotje snuje dr. Vidmar svojo filozofijo dalje (292).

Človek je še v veliki meri žival. Otožne sanje o »izgubljenem raju« so le spomin na njegovo popolnoma živalsko življenje. »Žival ne dela, žival uživa, kar nudi slepi svet. Žival živi v raju... Opazuj žival in videl boš, da živi res lepo... Razum mora začeti z delom...« (313). »Ogromna večina človeštva še živi živalsko življenje« (274). »Človeški razum je še zelo slaboten« (275). Naše življenje je še »kakor začetniška šahovska igra« (340). Toda človek v boju z naključjem napreduje. »Vsaka šola je trdnjava za veliki boj, ki ga bije razum z naključjem« (292). Razum prodira »v vedah... Veda bo rešila človeštvo in njegove tvorbe. Samo veda« (287). Razum bo uredil države. Razum bo ustvaril »načrtno gospodarstvo«, zakaj »človeštvo je potreben skupni načrt, složno veliko gospodarstvo« (318, 320). Razum ustvarja in uživa umetnine. Malo je še zadovoljnih ljudi, ker je »malo ljudi, ki bi živeli razumno«. Redek je še človek, ki bi vedel, da je »prijetno, lepo, dobro le, kar je razumno... Preprosta glava uživa življenje v vestnem spolnjevanju dolžnosti, ker ji ga je razumno uredila močnejša glava. Bistrejši človek uživa izredno razumne umetnine in znanstvene izsledke. Genij živi v pretresujočih ga užitkih lastnega razumnega ustvarjanja. Le žival v človeku uživa jed, pijačo, narkotika« (331 sl). Razum ustvarja tudi moralno. »Razum daje smisel za skupnost, za veliko človeško tvorbo in razum vse goni v dejanja, ki se teologu zde krepostna... Razumen človek ne potrebuje zakonika. Pošten je, ker je razumen, dober je, ker se mu slaba dejanja zde škodljiva, nespametna... Torej je moralno, kar je razumno, nemoralno pa, kar je nespametno... Čim bolj premišlujem, tem jasneje vidim, da je vse moralno, kar je koristno človeštvu in njegovemu velikemu boju z naključjem, nemoralno pa vse, kar nasprotuje skupnemu človeškemu smotru« (327).

Razum sega tudi v vesoljstvo. Razum bo morda končno »ubil smrt« ter »času in vesoljstvu obrnil smer« (135, 271).

Zato pa »človek, postani mojster, premišluj poteze (na šahovnici sveta in življenja), kombiniraj, uživaj razumna dejanja! Dvigni se iz živali in postani gospod! Pobij naključje, ki igra najslabši šah. Uredi figure! Bodi razumen in zato dober, ne samo sebi, temveč vsakemu človeku!« (342)

S tem optimizmom se delo konča. —

Da se nekoliko razgledamo, se vprašajmo najprej, ali je optimizem te nove filozofije upravičen? Ali ni po tej filozofiji naključje ustvarilo razuma? Poleg tega sta pa najbrže tudi duh in prosta volja le »kemična pojava«, kakor je življenje »najbrže samo čudežni kemičen pojav« (266). Ali ni mogoče, da bo naključje ta »neverjetno zamotani« sestav ogljikovih molekul, ki se imenuje duh, kakor ga je slepo ustvarilo, tako tudi slepo razdrlo? Vidmar sam se tega boji. Naključje je nekoč snov ustvarilo, naključje jo razdira (148). »Naključje vodi vse iz reda v nered... Človeški svetovi umirajo, ker se jim podira red« (284). Res se dr. Vidmar zopet tolaži, da je človeštvo kakor reka. Iz reke se dvigajo pare in padajo zopet in tvorijo nove reke. Ali se ti ne vsiljuje slutnja, da bo tako tudi s človekom in človeštvom, da »bo nas veliko solnce zopet dvignilo v oblak« in bomo »padli z oblaka v novo življenje, v novo inkarnacijo«? Seveda znanstveno tega ni mogoče dokazati, metafizika je neizbežna, čim postaviš najusodnejša vprašanja... Prav tako pa tudi ni mogoče dokazati, da ni ponavljajočega se življenja« (263 sl.). Tako gleda dr. Vidmar »včasih poln upanj v veliki svet« (267), a »pogosto obupava« (268). Ali ni »zelo mogoče«, da bo človek v boju z naključjem »sam sebe končal«? »Da bo v svoji nezadostnosti posegel po nastavljenih pasteh, ki bodo uničile kal, iz katere naj zraste resnični vladar, resnični zmagovalec nad naključjem! Človek še ni prebolel velike krize, ki bo odločila med razumom in naključjem« (274). »Usodi je človek le drobec, enota, in zato igračka... Iz velikega sveta ga vidno ogroža naključje s svojimi nepreračunljivimi možnostmi. Zato človek ne ve ne ure ne dneva, zato ne ve, kaj mu bo prinesel naslednji dan... Naključje ima silno zamotano hazardno igro...« (272 sl.).

Morda je sploh boj z naključjem za človeka pretežak, »prevelika naloga. Potem bo pač ves trud zaman, potem je škoda, da nas je iz (živalskega) raja pregnal uporni razum; potem je človek samo ponesrečen poskus« (314).

Tudi z razumom bo torej človek težko kljuboval naključju. A je še druga nevarnost. Ali se ne bo »razblinil navsezadnje tudi človeški razum, kakor se je razblinila v nič njegova prosta volja«? (270) »Življenje je povsod premalo verjetno, da bi moglo biti večno. Verjeten je samo kaos, splošni nered, razpad vsake kombinacije, smrt« (137). Ako je torej človeški razum tudi le tvorba naključja, ali ga ne čaka ista usoda kakor vse druge tvorbe naključja, da se bo razblinil v kaos? Takšen je torej možni konec te filozofije, ki je nje osnovni nauk o naključju: »Veliki sodobni misleci so še verjeli, da vlada svetu Bog... Danes vemo, da naravnih zakonov ni. Najmanjše drobce vodi slepo naključje« (272).

Optimizem ali pesimizem seveda ne odloča še o resnici. Kako je z resničnostjo te filozofije?

Ali res ni na svetu nobenih zakonov? ali je res vsa navidezna zakonitost le rezultat naključja in verjetnosti?

Za nas laike v fizikalčnih znanostih je to vprašanje kajpada pretežko, da bi ga mogli določno rešiti. A svoje misli in dvome že smemo izreči. Ali ni čudno, da je ista znanost, ki sedaj oznanja, da je vse na svetu tvorba naključja, še nedavno z isto nezmotljivo kretnjo oznanjala, da vladajo v vesoljstvu večni neizpremenljivi zakoni? Ali ne kaže to nasprotovanje sami sebi, da moderna znanost prehitro posplošuje, prehitro oznanja za znanstvena dognanja, kar je le dozdeva in domneva, ali kar je le delno resnično? Če se plinski delci v posodi ali elektroni v atomu gibljejo neurejeno, brez naprej določenih smeri sem ter tja, ali je s tem že dognano, da je vse snovanje na svetu takšno? da ni nikjer nobene določenosti, nobene prave zakonitosti? Ali je znanost že povedala, zakaj »gnota prostor krivi« (190), zakaj prostor »trga in ruši« (182)? zakaj naključje za nekatere proge »ne mara« (157)? zakaj se izpreminja energijska vsebina vedno le »skokoma, v natančno naloženih kvantih« (157)? odkod zakonitosti Mendelejevega sestava kemičnih prvin? zakaj kristalizirajo kemične snovi v različnih določenih oblikah? zakaj n. pr. kuhinjska sol v kockah? zakaj ni splošna navadna oblika kupičenja snovi obla, kroglja? saj so, kakor uči ta teorija sama, »vse smeri v prostoru enakopravne« in »samo v krogli se more ta enakopravnost izraziti«, zato so tudi »megle, ki so nastale v vsemirju, zgnale svoje zbrane elektrone in protone v ogromno kroglo« (90).

A denimo, da se je anorganični svet po naključju nasnoval v takšne oblike, ali je znanost to ugotovila tudi že za le en organizem? in organizme delimo po tipično določenih oblikah v vrste in družine in razrede in rede in kroge! ali je ugotovila znanost naključen postanek vsaj le za eno živo stanico? Če ne, ali ni le preveč drzno, da si upa na podlagi zakonitosti v anorganičnem svetu, ki je menda le rezultat naključja, to domnevo kar kratkotalo posplošiti na ves svet in vse življenje in opreti na to domnevo celotno filozofijo o svetu in življenju? Kakšno znanstveno vrednost ima takšna filozofija? ali mora biti tudi sama kaj več kakor samovoljna posplošena domneva?

Kakšno orodje pa ima naključje, ko snuje svet? Tvarno energijo, svetlobne žarke, protone, elektrone itd. Ali je res mogoče zgolj kemično pojmiti življenje? Ali je mogoče zgolj kemično razložiti najpreprostejši občut? Ali je mogoče kemično sestaviti zavest? Le čuditi se je, da se vrača znanstvenik 20. stoletja v sirovi materializem devetnajstega stoletja, ki o njem sam pravi, da je bil le posledica zmehaniziranega mišljenja!

A postavimo se sedaj hipotetično tudi na to tako malo znanstveno domnevo, da so vse tvorbe na svetu tvorbe naključja! Ali s to domnevo res izključimo Boga? Ali pri ruletni igri, ki jo dr. Vidmar tako rad navaja za zgled »igre naključja«, ni treba »krupjeja«, ki požene kroglico v tek? Seveda je potreben (118), saj je »vsem nihanjem začetek nasilen pojav« (169). Tedaj je pa moral vendarle Bog ustvariti vsemirje in mu dati prvi zamah! Svet bi bil čudovita igra božje modrosti. Saj res, ali bi se ne dala tako umeti neka beseda sv. pisma, ki pravi (Preg. 8, 30), da se je božja modrost ob stvarjenju »igrala na zemlji« (ludens in orbe terrarum)? Seveda sv. pismo noče reči, da je vse igra slučaja, saj loči dneve stvarjenja in še prav posebej naglašja, da je človeškega duha ustvaril Bog!

Le tedaj bi izključili iz vesoljstva Boga, če bi dejali, da je vse tvorba absolutnega naključja, to se pravi, da bi bilo naključje ustvarilo tudi prvo snov in energijo in prav vse od prvega početka do današnje oblike vsemirja z vsem, kar je v njem. Ali si upa dr. Vidmar izreči tudi to domnevo?

Kaj bi pa bilo absolutno naključje? Brez dvoma — nič. Če ni ne Boga, ne snovi, ne energije, ničesar ne, kar je, ne ostane drugega kakor nič. Nič bi bil torej vse ustvaril? Ali, iz nič bi bilo brez nobenega razloga vse nastalo in se izoblikovalo v ta svet z vsemi svetovi, organizmi in človekom? Kaj bi dejala znanost na to? Verjetnost, da bi bila tako nastala le ena rimska megla, ko je možnih neskončno megla raznih velikosti itd., je $\frac{1}{\infty}$

$= 0$, to se pravi, iz nič ni bilo in ne bo po naključju nikoli nič. Sicer pa za to ni treba verjetnostnih računov, ki smo v njih mi lajiki manj izvedeni, saj je zadosti pamet. Kako se upira človeškemu umu dogma stvarjenja, ki uči, da je svet iz nič nastal, ko nikakor ne pravi, da po naključju, kar sam po sebi, temveč po božji stvarilni moči! Ta filozofija bi pa učila, da je svet iz nič po naključju in niču! Ali ni takšna domneva podobna smešni burki, da je Pavliha, ki se je začel potapljati v močvirje, sam sebe za lase prijel in se potegnil iz močvirja.

Absolutno naključje ni nič in iz nič ni nič!

Toda ali ni znanost ugotovila naključja? Da, a ne splošnega in celo ne absolutnega! Kaj je znanost ugotovila? To, da je časih gibanje posameznih delcev neurejeno, a da se velika množica sumira v nekakšen red. Ali je s tem rečeno, da je tisto gibanje absolutno slučajno? Nikakor ne. Le tako zapleteno je, da ga mi ne moremo drugače zajeti kakor z verjetnostnimi računi. Saj je prav tako pri ruletni igri. Krupje zasuče kroglico, kroglica se suče in suče, skače in skače in pade na eno polje. Ali je mar to absolutno naključje? Za nas je po naključju, ker ne moremo presoditi vseh tistih preneznatnih, skoraj neskončno majcenih, a prav tako neskončno mnogih vplivov, ki so kroglico vodili vprav do te točke: oblika kroglice (saj idealne krogle v resničnosti ni), odpor skledice, kjer je kroglica vprvo zadela, odpor zračnih delcev, ki drve v razni goščini po skledici, odpor proge itd. itd. Kdo bi mogel vse to poštovati? Je, a vse tako neznatno, da le v neskončni vsoti da določen rezultat. Za nas je rezultat naključje, zato ne moremo tega drugače preračunati kakor z verjetnostnimi računi. Samo na sebi se vse dogaja, kakor da bi se dogajalo po naključju, zato tudi smemo uporabljati verjetnostne račune. Pri takšnih pojavih ni torej vzročnosti, ki bi jo mogli fizikalčno zajeti, tudi ne enotno usmerjene vzročnosti enotnega vzroka, s tem pa ni rečeno, da vzročnosti sploh ni ali da vlada absolutno naključje. In res prav tako razlaga to vprašanje vprav ob Vidmarjevem zgledu iz elektronske teorije n. pr. Theodor Wulf (Lehrbuch der Physik, 1929, 535). »Po sedanjem stanju našega znanja, pravi, ne moremo določiti poti elektronov okoli jedra, kakor tudi ne moremo določiti, kje se v kakem času elektroni nahajajo. O različnem stanju atomov vemo le to, da so razna energijska stanja, ki se ločijo med seboj po vrednosti kvantov. Da so te razlike odtod, ker prehajajo elektroni z ene poti na drugo, to je bila le Bohrova domneva. Dogajanja v notranjščini atoma ne moremo eksaktno določiti. Ne moremo ločiti elektrona od elektrona, ne slediti elektronov po njih potih, ne kakega elektrona pozneje zopet spoznati... Ako se to dognanje časih izraža s stavkom, da v atomih ne vlada kavzalnost, je to izražanje vsaj zelo dvomno. Zakon vzročnosti pri fizikalnih pojavih pomeni, da napovemo stanje kakega telesnega lika za poznejši čas, če ga poznamo za neki prejšnji čas. V tem primeru pa ne poznamo tega stanja nikoli, zato ga tudi ne moremo napovedati za poznejši

čas. Iz tega pa sledi samo to, da na ta stanja zakona vzročnosti uporabiti ne moremo. Nekaj drugega je pa reči, da ne moremo vzročnosti pokazati, nekaj drugega reči, da se vrši kako dogajanje brez vzročnosti.

Tako more biti sklep le ta, da dr. Vidmarjeva nova filozofija, kolikor se opira na naključje, ni osnovana. Sicer je pa treba priznati, da dr. Vidmar kljub samozavesti, ki se kaže v sliki (na prvi strani) in besedilu, svoje filozofije na vsiljuje. To je moja filozofija, pravi. »Saj je objektivno mogoče, tudi verjetno, celo gotovo, da je moja slika velikega sveta zmotna« (IX).

Zdi se, da se je dr. Vidmar ob tej filozofiji preveč vdajal fantaziji. Čudo bi ne bilo, saj mora imeti kot velik šahist močno kombinacijsko domišljijo. Zato mu je svet slik in primer, kakor da je resničen. V kakšno metafiziko ga je n. pr. zavedla samo primera z reko! Ali kako lahko si predstavlja, da je človek začel zato misliti, »ker je moral«! Tako mu je tudi naključje po domišljiji kakor kdo, ki dela »ponesrečene in posrečene poskuse«, torej kakor kdo, ki misli. Prav tako prideva malim delkom v atomih »prosto voljo«, kakor bi se ne zavedal, da je treba za prosto voljo umske refleksivnosti, tako da celo sv. Tomaž Akvinski za prve deje volje ne priznava svobodnosti, ker morejo izhajati iz volje le nagonsko in se duh šele v njih zave, da se jim lahko vda ali jih odkloni. Tudi Boga, kolikor ga še v prvem delu svoje knjige priznava, si misli dr. Vidmar preveč po domišljiji, kakor da bi Bog »od zunaj« suval v svet. Ako je svet prigoden, kakor je, to se pravi, v vsem svojem bitju nezadosten sam sebi, tedaj mu je Bog tako prvi vzrok, da ga bitno utemeljuje, da je torej vedno z njim in v njem prav kakor je dejal tako globokoumno sv. Pavel, da »v njem živimo in se giblamo in smo« (Apd 17, 28).

S tem seveda njegove filozofije ne zavračamo vse. Ker je oprl svojo filozofijo na naključje in razum, marsikaj modro pove, kako naj bi n. pr. v našem življenju bolj in bolj vladal razum in premaгал nepremišljeno popuščanje živalskim nagonom, kako naj bi se tudi človeška družba bolj in bolj po sporazumu uredila, kako naj bi razum uredil tudi gospodarstvo. Celo njegove razumske morale ne zavračamo kar kratko in malo. Moti se dr. Vidmar, ko misli, da izvajamo mi vse npravne zakone iz slepe vere. So tudi neki naravni zakoni, ki jih prejemamo po pametni, ne pa slepi veri iz božjega razodetja in cerkvenega nauka, a večino npravnih zakonov nam podaja pamet, razum. Seveda nam ni samo to npravno dobro, kar je nam in človeštvu koristno (to Vidmarjevo stališče »socialnega utilitarizma« je pač preozko), vendar pa tudi nam razum, pamet razodeva, kaj je prav, a kaj ni, kaj dobro, a kaj zlo. A nam, ki se zavedamo, da je Bog naš Stvarnik in Gospod in da nam je dal vprav On pamet za vodnico življenja, se zavedamo obenem, da naša pamet ni avtonomna zakonodavka, temveč da je le glasnica božjega uma in božje volje. Odtod tako neizprosni imperativ npravnih zakonov v vesti! —

Dr. Vidmar je že kot deček izgubil vero v Boga in sicer ob Kant-Laplaceovi kozmogoniji (3, 99). Nelogično! Kant Laplaceova kozmogonija ne izključuje Boga (sicer se je pa izkazalo, da ni pravilna, prim. 99). Ob tej svoji knjigi je tako rekoč v drugič izgubil vero (saj je v prvem delu še dosti jasno spoznaval, da Stvarnik mora biti). Tudi sedaj nelogično! Tedaj ni menda imel nikogar, ki bi ga bil opozoril na nelogičnost. Sedaj se je pa bati, da bo še sam s svojo darovitostjo in sugestivnostjo druge zavedel v nelogičnost. In to je velika škoda, ki jo utegne napraviti ta sicer zajemljiva in duhovita knjiga. A. U.

William Turner S. T. D.: *Storia della filosofia*. Traduzione dall'inglese. Speciale svolgimento della filosofia italiana moderna a cura di G. Trinko, prof. di filosofia. 2. ed. vol. I pg. 471; vol. II pg. 408. Vicenza 1935.

Opozoriti moramo tudi v »Času« na to delo, ker je zares lepo, in še posebej, ker je pri njem sodeloval naš rojak, beneški Slovenec prof. J. Trinko.

Delo je pisano prvotno v angleščini. W. Turner podaja v njem izvrsten učbenik zgodovine filozofije. Obdelana je vsa filozofija, tudi vzhodna, kratko in jedrno: pri vsakem pomembnejšem filozofu so najprej kratko navedeni življenjski podatki, potem prvi in drugotni viri; v sredini je razložen njegov filozofski nauk; na koncu označen zgodovinski pomen. Prav posebej upošteva Turner skolastično filozofijo; kakor sam pravi, zato ker jo mnogi učbeniki le premalo upoštevajo, drugi jo pa merijo s pojmi nemškega transcendentalizma. Delo sega do prav zadnje dobe. Na koncu je dodana še pregledna bibliografija najboljših del, najprej za splošno zgodovino filozofije, potem pa še posebej za posamezne znamenitejše filozofe. Naravno je, da italijanski prevod prinaša tudi seznam važnejših italijanskih del, ki jih Turner ni bil privzel. Prof. Trinko je pa sploh dodal še posebna poglavja o italijanski filozofiji, starejši in sodobni.

Kar je pa za nas še večjega pomena, je to, da je dodal prof. Trinko drugemu zvezku še celo novo poglavje (XXVII, 298—318) o filozofiji med Slovani. Podaja kratek, a dober pregled čeških, poljskih, ruskih in jugoslovanskih filozofov (med jugoslovanskimi slovenskih, hrvaških, srbskih in enega Bolgara). Biti moramo prof. Trinku hvaležni, da je tako rekoč uvedel v svet tudi zastopnike filozofije pri nas (Überweg je dodal 12. izd. 1928 še poseben peti del »Philosophie des Auslandes«, kjer ima posebna poglavja o Čehih, Poljaki in Rusih, o filozofiji v »manjših balkanskih deželah« pa pozna le Petronijeviča, nekaj Rumunov in Bolgara Mihaljčeva).

Med Slovenci bi bilo treba posebej omeniti (morda namesto B. Zarnika) marljivo filozofinjo dr. Almo Sodnik (delo: *Razvoj estetskih problemov*, 1928, in več razprav) in dr. St. Gogala. Med Vebrovimi deli pogrešam zlasti delo o sv. Avguštinu, 1931 (ki ima filozofski značaj), pa seveda najnovejše in najznamenitejše njegovo delo »Knjigo o Bogu«, 1934. V seznamu imen (str. 406) bi pri dr. Vebru pač moral izostati pridevek »neoscolastico sloveno«, zakaj skolastik dr. Veber ni in tudi noče biti.

A. U.

Matije Čopa — Izbrano delo. Priredil dr. Avgust Pirjevec. V zbirki »Cvetje iz domačih in tujih logov«, založba Mohorjeve tiskarne v Celju. — Štev. 6.

Letos (6. jul. 1935) je minilo sto let, kar je »v zgubo veliko rodu... v Save dereče valov tam vrtnčinah smrt zasačila Čopa, velikana učenosti«, iz rok mu potegnili pero, prej praznuvajoče. Imeli smo doslej klasični življenjepis Matije Čopa izpod peresa Fr. Levca (Stritarjev Zvon, 1879). Čopov pomen za Prešernovo poezijo nam je precej osvetlil Žigon v svoji lepi študiji »Lel — moj kermar« (DSv. 1905) ter v Prešernovi Čitanki (Čopova akademija!), dobili smo naposled v Slov. biogr. leksikonu izčrpno razpravo prof. Kidriča o Čopu (26 stolpcev!), kjer je samih naslovov manjših in večjih del o tem našem velikanu več ko za tri stolpce, ali nečesa do letos pa le nismo imeli ozir. ni imela naša srednješolska mladina ob proučevanju Prešernove poezije — vpogleda v znanstveni slog Čopov, v način, kakó je popisal — za Šafařika — naše dotedanje pisatelje, živahno

ali suhoparno, s kakšnim literarnim okusom? Kakšen je bil slog njegovih zasebnih pism? Kakšen njegove polemike s Kopitarjem? Vse to je bilo, ker nemški pisano in nezbrano, malo dostopno že doslej, bo pa poslej naši mladini čedalje menj. Letos — za stoletnico smrti — pa je dr. P. točno prevedel štiri poglavja iz književnosti: o Popoviču, o Pisanicah, o Linhartu in pa o Matevžu Ravnikarju (rojenem na Vačah, ne: v Vačah, kakor je bil Prešeren rojen v Vrbi, ne: na V.!), iz Čopovih pism tri Kopitarju, po eno Čelakovskemu, Šafaříku ter Vrazu, Čopovo (in Čelakovskega) oceno Čbelice ter posebej Prešernove poezije (kar ima Grafenauer v III. delu svoje Slov. čitanke za višje razrede natisnjeno še v nemščini), iz abecedne vojske pa Čopovo razpravo o metelčici. Iz vsega tega prevedenega gradiva bo dijak precej globoko pogledal v »delavnico« Čopovo. Pred prevodom je 20 strani jedrnatega uvoda (časovne razmere, Čopova učenost itd.), za prevodom pa 20 strani Opomb. Res, lepo, poučno delo! J. D.

Epske narodne pesmi. Priredil dr. M i r k o R u p e l. Izšel je pravkar I. snopič. (V zbirki: Klasična dela. Srbskohrvatsko slovstvo. Št. 2. Izdaja Zveza društev »Šola in dom.«.) Knjižica, 104 str., je namenjena v prvi vrsti 3. in 4. gimn. in 4. meščanskošolskemu razredu, seveda tudi zasebnemu pouku. Cena 8 Din.

V treh Srbskohrvatskih vadnicah (za I., II. in III. srednješolski razred), ki sta jih sestavila dr. M. Rupel in Ivan Lesica, je natisnjenih osem epskih narodnih, tri iz Kosovskega cikla, pet iz cikla o Marku Kraljeviću, vse z akcenti in slovarjem. Človek bi prvi hip mislil: Kaj ni to dovolj za nižjo gimnazijo? Mar je res treba še posebne knjižice? No, ko vidimo, da bo zveza izdala kar dva snopiča epskih in sicer iz vsakega ciklusa nekaj (dr. R. v uvodu našteva sedem ciklov, drugi jih deset ali enajst), se radi sprijaznimo z načrtom, ker bo dijaku res razširil obzorje in pregled čez to največjo slavo srbskohrv. književnosti. V tem snopiču zastopajo prvi ciklus (R. ga imenuje »nezgodovinski«, drugi: mitološki, verski, legendarni) štiri pripovedne pesmi: Car Dukljan i Krstitelj Jovan, Sveci blago dijele, Majka Margarita (zgled bugaršnice!) ter Hasanaginica; drugi ciklus (»predkosovski«): Sveti Savo, Ženidba Dušanova (najobširnejša, 690 verzov!), Uroš i Mrnjavčevići; tretji (»kosovski«): Slava kneza Lazara, Car L. i carica Milica, propast carstva srpskoğa, Kosovka devojka, Smrt majke Jugovića. Tiskane so deloma v latinici, deloma v cirilici (oboje brez akcentov, ki jih pa pogrešam!). — Uvod (str. 5—9) pripoveduje o usodi srbske nar. pesmi v stoletjih 15.—19.; o ciklusih (str. 9—13); o obliki in guslarjih (13—15); o svojstvih in metriki (15—20. Na koncu so Opombe in Slovarček.

Dosti stvarnega čitamo v Uvodu, vendar bi si želeli še nekaj bistvenega: kakó so najbrž nastajale te pesmi (primeri zgled iz Iliade, kako sta jo Ahil in Patrokles zlagala!), in pa to, da se besedilo neprestano spreminja. (Cf. dr. M. Murko!)

Dr. R. našteva kot prvo odlično svojstvo teh pesmi — objektivnost. »Pevac pripoveduje pretekle dogodke stvarno, brez jeze in naklonjenosti...« (Str. 26.) Res? O Vuku Brankoviću objektivno? Že grški rapsodi so peli slavo svojih fevdalnih gospodov, Vergil slavo rodu Julijevcev, Ariosto slavo dvora d'Este... Gesemann (Slav. Rundschau, 1934, str. 158) pravi: Epos ist... Politik. Und manchmal sehr große... J. D.

Dr. Gregor Krek: **Anton Randa**, Gedächtnisschrift zur hundertsten Wiederkehr seines Geburtstages, Ljubljana 1935, 41 str., z večbarvno sliko A. Rande, veliki 8°.

Stoletnico rojstva velikega češkega pravnika Antona Rande (1834—1914) je »Slovenski pravnik« lani proslavil s posebno slavnostno številko (št. 7—9, septembra 1935). V njej je objavil dr. Gregor Krek, redni profesor za državljansko in za rimsko pravo na ljubljanski juridični fakulteti, zelo lepo in obširno študijo o Randovem življenju in delovanju (str. 161—195). V svojem klasičnem slogu in izklesanem jeziku nam pisec odkriva pomen, ki ga ima učenjak Randa za napredek različnih pravnih panog (državlanskega, trgovinskega, deloma tudi javnega in pravnega) prava, nato nam ga pokaže kot zelo uspešnega akademskega učitelja in, last not least, tudi kot zavednega, dasi ne šovinističnega narodnjaka. Dasi poudarja razprava vse izredne vrline Randovega dela, pa ne opušča nikjer kritične presoje in opozarja tudi na — primeroma zelo redke — nepopolnosti, ki jih kažejo, kakor vsako človeško delo, tudi Randova dela. — Pri vsem tem pa je razprava vse kaj drugega, kakor pa morda suhoparna biografija. Že v uvodu nas pisec obširno seznani z dobo, v kateri pričanja Randovo delovanje in z razvojem tedanje civilistike; v zvezi z vsemi činitelji raste Randova osebnost tako pred našimi duhovnimi očmi v velikana, ki bo njegov lik trajno ostal v zgodovini civilnega pravoznanstva.

Zato iskreno pozdravljamo dejstvo, da je spis izšel tudi v nemškem jeziku. Tako bo v jako lepi zunanji opremi postal dostopen tudi inozemskim znanstvenim krogom kot odličen prispevek naše civilistike v proslavo »češkega Savigny-a«.

V. K.

Spomenica Mauroviću. Serta Maurovićiana. Prilozi posvečeni Ivanu Mauroviću od prijatelja, drugova i učenika o šestdesetogodišnjici njegova života. Prva knjiga. Beograd 1934, Tiskarna »Globus«; veliki 8°, 558 str. s sliko škofa Strossmayerja na naslovni strani.

Radi ozko odmerjenega prostora se moramo omejiti na prispevke, ki utegnejo zanimati tudi tiste čitatelje »Časa«, ki niso pravniki.

Prva knjiga »Spomenice«, izdane v proslavo 60 letnice zelo zaslužnega profesorja za državljansko pravo na pravni fakulteti v Zagrebu, dr. Ivana Maurovića, ima zelo pestro vsebino. Od 26 prispevkov jih je 18 v srbohrvatskem, 6 v nemškem, po eden pa v češkem in v slovenskem jeziku (dr. R. Sajovic, Nove smeri v razsodnem postopanju). Razprave in članki posegajo v skoro vse panoge prava; najbolj je zastopano državljansko pravo (10 prispevkov), nato sledi civilno pravdo pravo (4), trgovinsko pravo (3) in pravna filozofija (3), dva prispevka sta zgodovinska, po en prispevek pa se bavi z rimskim, kazenskim, upravnim in ustavnim pravom.

Prva knjiga »Spomenice« je izšla tik pred dotiskanjem osnutka jugoslovanskega državlanskega zakonika; le-ta se pretežno naslanja na bivši avstrijski obči državljanski zakonik (= o. d. z.) iz l. 1811, ki je dejansko v različnih oblikah podlaga državlanskega prava v skoro vsej državi (razen v Vojvodini in Črni gori). Iz Spomenice se jasno kaže, da o. d. z. ni bil sprejet brez težav za temelj naše nove kodifikacije. Dočim Mihajlo Jovanović v svojih zelo konservativnih izvajanjih odklanja o. d. z., pojasnjuje dr. Laza Marković, iz katerih utemeljenih razlogov se je kot pravosodni minister odločil za to rešitev. Zelo poučno nas seznanja odlični beograjski civilist prof. Arandjelović z osnutkom za novi rumunski državljanski zakonik. Prav zanimiva so izvajanja graškega (sedaj praškega) civilista prof. E. S w o b o d e, ki motri o. d. z. z vidika Kantove filozofije.

Najobširnejša in najvažnejša pa je razprava zagrebškega romanista vseuč. prof. dr. B. Eisnerja »Privatnopravni položaj žene po današnjem pravu Jugoslavije in njegovo uredenje u jedinstvenom Građanskom zakoniku za Jugoslaviju« (325—419). Pisec podaja določila, ki še veljajo v posameznih (šestih) pravnih področjih v naši državi, nas seznanja z ureditvijo te pravne materije v inozemskih zakonodajah in zakonskih osnutkih, nato obravnava ureditev po osnutku za naš novi državljanski zakonik (Predosnova građanskog zakonika za kraljevinu Jugoslaviju) in dodaja nekaj svojih izpreminjivalnih predlogov.

Omenimo naj vsaj s par besedami dve tudi zelo zanimivi razpravi z gospodarskega področja. Prof. H. Sperl (Dunaj) podaja v razpravi »Grundschild und Zwangsversteigerung« (269—285) jako zanimive misli glede omejitve kmečkega zadolževanja za bodočnost. Kmet, ki v oddaljenih in goratih krajih gospodari pogosto brez beliča, vrši kot prehranjevalni stan (Nährstand) celega naroda važno javno pravno funkcijo, ki jo mora upoštevati tudi državna zakonodaja. Predvsem je treba ohraniti kmetu njegovo rodno grudo, da jo bo mogel izročiti bodočim rodovom. Zato naj jo bo mogoče zastaviti in ev. na dražbi prodati le za posojila, ki služijo investicijam (realni kredit), ne pa tudi za osebne dolgove. Pa tudi glede realnega kredita je treba določiti maksimalno mejo. Pred prvo vknjižbo zastavne pravice je treba zemljišče previdno oceniti in izraziti vknjiženi dolg tudi s kvoto vrednosti zastavljenega zemljišča. — Zanimive so tudi pripombe nemškega odvetnika dr. Maksa Hackenburga (Mannheim) o ureditvi ustanavljanja delniških družb po osnutku našega enotnega trgovinskega zakonika. Isti pisec končno tudi navaja, v katerih mejah bi se moglo razviti svetovno delniško pravo.

V. K.

Dr. Malka Šimec, **Zdravstveni nasveti za družino in dom.** Mohorjeva knjižnica 78. Dr. sv. M. v Celju 1935. Drobna knjižica vsebuje sestavke, ki so menda vsi že izšli v »Mladiki«. Po organskih sestavih je očrtan ustroj, delovanje, najbolj navadne bolezni in higiena našega telesa, dodana je še higiena obleke in stanovanja, nega bolnika in domača lekarna. Vse lepo pregledno, jasno in kleno, polno drobnih, zlata vrednih zrn. Vsem družinam in vsaki bodoči gospodinji — materi, naravni čuvarici družinskega zdravja, bodi knjižica toplo priporočena!

DRAB

Hrvatska marijanska lirika. Uredio Dušan Žanko. »Preporod.« Zagreb. 1935.

V drobni, 88 strani obsegajoči knjižici, je D. Ž. izdal marijanske pesmi 20 hrvatskih lirikov novejšega časa: Domjanića, Šarića, Deželića st., Nazorja, Sudete i. dr. Povod tej izdaji je bil 250 letni jubilej Marije Bistričke in izpopolnitev »Moderne hrvatske lirike« ter »Antologije hrvatske lirike«, ki sta izšli lani pri »Minervi« v Zagrebu. Pri izboru se je urednik oziral zlasti na religiozne vrednote posameznih pesmi, zato je moral izpustiti marsikatero sicer pomembno pesem, ki je po snovi verska, a duhovno v prvi vrsti produkt esteticizma (Kranjčević: Triptih, Tin Ujević: Molitva Bogomajci za rabu božju Doru Remebot). Hotel je zbrati »stihe, ki daleč od poezije praznega spiritualizma slave resničnost katoliške religije«. Uvodna in zaključna pesem pa sta vzeti iz hrvatske cerkvene pesmarice »Cithara octochorda« iz 18. stol. Zbirka je urejena po zunanem kronološkem principu in v tem pogledu zaostaja za vsebinsko enotno Vodnikovo »Slovensko religiozno liriko«, s katero se ne more meriti tudi radi brošurske opreme, ki je knjigi v kvar.

A. Ž.

Zapiski.

NERESNO OBRAVNAVANJE RESNIH ZADEV

»Življenje in svet« prinaša v svoji zadnji števil. (23. nov.) poljudno-znanstveno razpravo »o kriminalnem in umetnem splavu« z nadpisom in sliko zdravnika dr. Maska Kremžarja. Razprava je spisana precej samozavestno, da bi utegnila vzbuditi v nepoučeni javnosti mnenje, kakor da predoča znanstveno dognanje in nesporno zdravniško naziranje o splavljanju. Ker se zadeva forsira tudi od drugih strani v časopisu in zborovanjih, naj pride v širšo javnost tudi naš odziv!

Nekaj zgodovine! Splavljanje, t. j. namerno odpravljanje plodu oz. uničevanje zaroda, je znano iz davnine. Pri mnogih omikanih narodih starega veka je bil nerojeni človek brez vsakršnih pravic, saj je smel oče celo rojenega otroka zavreči ali usmrtiti brez kazni, kakor je smel ubiti sužnja in z njim krmiti plemenite ribe. Tudi žena je bila nasproti možu skorajda v suženjski vlogi. Šele s krščanstvom so dobili sužnji, žene in otroci pravice in dostojanstvo človeka, krščanstvo je zaščitilo tudi nerojene otroke in proglasilo namerno odpravljanje plodu za zločinsko morjenje.

Države s krščansko omiko so prevzele varstvo nerojenih otrok v svojo zakonodajo. Do svetovne vojne je bilo v državah s krščanskim izročilom kazensko prepovedano namerno splavljanje. Davno pred izbruhom svetovne vojne je materialistična povodenj zalila krščansko omiko, najprej v izobražencih. Takrat se je že dogajalo, da so krščanstvu odtujeni zdravniki začeli izvrševati umetno splavljanje, češ da rešujejo z njim materam življenje, ki da je ogroženo zaradi nosečnosti. Čuvarji zakonov so že takrat radi mižali sprči takega počenjanja in celo učenja na zdravniških šolah. Splavljanje iz življenjskih (vitalnih) razlogov (indikacij) so državne oblasti tolerirale, a navzlic vsej strpnosti je bilo nekoč, menda leta 1902, kakor nam je pravil profesor sodne medicine, v kaznilnici Karlau pri Gradcu kar osem zdravnikov hkrati v ječi zaradi kaznivega (»kriminalnega«) splavljanja.

Po vojni je boljševiška Rusija prva odpravila zakonito varstvo nerojenih otrok in dovolila, da si sme vsaka državljanka dati odpraviti plod do tretjega meseca iz kateregakoli razloga celo v državnih zavodih. Završalo je po vsej Evropi. Pri nas, ki smo imeli po vojni toliko potreb in zahtev, je prišlo vprašanje splavljanja v javni pretres leta 1924, ko se je izde-

loval novi zakonik. V prvotnem osnutku tega zakona je bilo dovoljeno splavljanje do trimesečnega plodu. Naš kriminalist, vseuč. prof. Metod Dolenc je sprožil obravnavanje tega vprašanja v okviru društva »Pravnik«, ki je priredilo več predavanj o predmetu in dosegel v zakonodajnem svetu, da je bilo sprejeto v kazenski zakonik glede splavljanja določilo avstrijskega zakonskega načrta iz l. 1912, ki je sedaj dejansko uzakonjeno. Varljiva je trditev, češ da je pri nas splav iz medicinskih indikacij legaliziran, splav je pri nas po kazenskem zakonu prepovedan in izjemoma dovoljen je samo splav iz vitalne indikacije, ko je življenje noseče matere resno ogroženo po drugače neizogibni nevarnosti za zdravje, kar morajo konziliarno ugotoviti trije zdravniki (zdraveči zdravnik, zdravnik, ki naj izvrši operacijo in uradni zdravnik) in če se napravi splavljanje v javni bolnišnici oz. enakovrstnem zavodu.

Navzlic jasnemu zakoniku »cvete« splavljanje skoroda nemoteno naprej. Zakaj čuvarji zakonov omalovažujejo splavljanje, nam razlaga dr. K., pišoč: »Ako bi hotela sodišča zasledovati kazensko vse splave, tedaj bi morala vse ostalo delo pustiti v nemar ali pa bi morali ustanoviti posebna sodišča, ki bi obravnavala samo zadeve kriminalnih abortov.« A ta širokovestna strpnost javnih oblasti glede splavljanja ne zadošča več potrebam novodobnega sveta. Tudi pri nas se vrši že nekaj let sem po vidnem načrtu vojena agitacija, da se za medicinsko splavljanje prakticirana nekaznivost raztegne tudi na splavljanje iz »socialnih« razlogov. Neke nevidne sile tišče v ospredje te borbe ženstvo, in sicer marksistično usmerjeno in svobodomiselnost ženstvo, združeno v feminističnih združenjih. Tej agitaciji se je priključil tudi del zdravništva, ki zahteva legalizacijo splavljanja iz socialnih in evgenskih indikacij. Na letošnjem kongresu »Jugoslovanskega zdravniškega društva« v Beogradu je znala skrbno pripravljena pešička zdravnikov ob nenavzočnosti ogromne večine kongresistov izglasovati resolucijo, ki zahteva nekaznivost splavljanja.

Tako je dejansko stanje kočljive zadeve, ki je začela begati tudi našo javnost. Popolnoma prav je, da se zadeva tudi v javnosti razčisti.

Sedaj pa k dr. Kremžarjevi razpravi! 1. Naslov »o kriminalnem in umetnem splavu« razlaga pisec sam trdeč, da je umetni splav tisti, ki ga izvršuje zdrav-

nik iz medicinske indikacije (t. j. iz zdravstvenih razlogov) in je uzakonjen, dočim so vsi drugi splavi kriminalni, t. j. po kazenskem zakonu prepovedani kot zločini. Ta razdelitev oz. opredelitev ni povsem točna. Umeten je prestava latinskega izraza *artificialen*, ki pomeni dvoje, ali napravljen po pravilih (zdravniške) umetnosti (*lege artis factus*) ali pa namenjen v nasprotju z nehotnim (spontan) splavom. Razvidno je torej, da je marsikateri *artificialni* abort hkrati tudi kriminalen.

2. Piščeva trditev, da je splavljanje iz zdravstvenih razlogov uzakonjeno, tudi ni povsem točna; po kazenskem zakoniku je nekaznjivo odpravljanje plodu samo iz razlogov (resnih zdravstvenih) in še to s posebnimi varnostnimi pridržki, kakor je že preje omenjeno.

3. Način, kako pisec obravnava zadevo splavljanja, ni dostojen. Tako n. pr. piše: »In čudež vseh čudežev je, ki mi nikakor noče v glavo, da je ravno v onih vrstah, ki najbolj stopajo v boj — z besedami — bodisi iz nacionalnih ali verskih motivov — za številna rojstva, najmanj porodov.« Obratno je res; piščeva trditev je drzno obrekovanje poštenih ljudi, ki zmetujejo splavljanje!

Sicer pisec bi se samega sebe po zobe, ko v naslednjem odstavku govoreč o razlogih, zakaj se žene odločajo za odpravo plodu, piše: »Ne smemo prezreti, da pripomoreta zelo mnogo individualistični — zmiselno pravilno bi moral reči: materialistični — svetovni nazor, ki mu je vrhovni smoter hedonizem — po domače uživanje — in pa pomanjkanje verskoetičnih načel.« Torej verskonravna načela vendar nekaj pomenijo!

Naravnost gorostasno je piščevo smenjenje katoliških npravstvenih načel. Tako piše: »Katoliška moralka odklanja vsak abortus iz medicinske indikacije, ker ga smatra za umor. Res je, umor je. Ali umor je tudi, ako mati zaradi ploda umre in ji nismo pomagali, čeprav se tega zavedamo. Drugo je, če bi umrla ne glede na to, ali smo izvršili splav ali ne. Medicina se v takih primerih, kar velja tudi za perforacijo živega otroka, ne more ozirati na filozofsko-religiozna načela teologov, ki bi skoro gotovo popustili v svojih rigoroznih zahtevah, čim bi imeli žene in družino. Medicina je predvsem praktična. Pred očmi mora imeti vrhovno načelo, kako trpečemu človeštvu pomagati. To ljudje od nje zahtevajo in zato je tudi tu. Medicina se ne sme izgubljati v praznih fantasterijah in prepuščati usodo žene božjim rokam, sicer je vsa terapija nepotrebna in — sit venia verbo — naravnost naperjena proti božji volji. Zaradi tega žrtvujemo to, kar še ni rojeno, kar

še ni zrelo in ker tako najbolje odgovarja našemu notranjemu čustvovanju.«

Taki argumentaciji se menda upre vsak zdrav razum.

4. Dr. Kremžar odklanja splavljanje iz družabnih razlogov, dasi ga sramežljivo opravičuje z družabno bedo, meneč, da splavljanje iz družabnih razlogov samo po sebi izgine, čim se gospodarsko stanje popravi.

Ne glede na način obravnavanja, je dr. Kremžarjevo stališče glede splavljanja sploh in umetnega posebej, napačno.

1. Zmotno je dr. Kremžarjevo osnovno mnenje, češ da je medicina, zdravstvena veda in zdravstvena umetnost, suverena, neodvisna v svojem področju, ki je človeško zdravje in življenje. Kakor veljajo za vsakdanje življenje, za gospodarstvo, politiko, razne znanstvene stroke in umetnosti neka splošna, vselej in povsod, za vse in vsakega posameznika obvezna načela, ki jim pravimo npravstvena načela, tako tudi zdravstvo in zdravništvo ni in ne more biti neodvisno od splošne npravnosti. Še vselej, kadar se je pojavil dozdeven ali resničen spor med splošno npravnostjo in katerokoli panogo človeškega dejstvovanja, se je prej ali slej izkazalo, da je bila pomota ali zabloda na strani, ki je nasprotovala npravnosti. To drži tudi za razmerje med medicino in moralo.

2. Dr. Kremžarjevo opravičevanje umetnega splavljanja iz zdravstvenih razlogov ne drži — iz zdravstvenih razlogov, njegovo razlaganje je preprosta in znanstveno neutemeljeno. Ze v tisti dobi, ko je t. zv. šolska medicina dajala dosti potuhe glede splavljanja, je vstal dr. Fr. Frank, vseuč. profesor in ravnatelj ženske bolnišnice v Kolinu ob Reni, proti vsakršnemu splavljanju in sicer po 36 letnih izkušnjah in 69.415 primerih obolenj in najtežavnejših nosečnosti in porodnih zapletljajih. Njegov zaključek je: Rešitev otroškega življenja je najboljši način rešitve materinega življenja. Kar služi spočetku, ne more škodovati materi. Tudi v najhujših primerih neutešnega bruhanja se mu je posrečilo vselej ohraniti nosečnost do naravnega poroda in ni imel niti enega smrtnega izida zavoljo te nevarne bolezni. Prav tako ugodne uspehe je dosegel v primerih pljučne ali druge jetike.

Da, jetika! Koliko tisoč nerojenih otrok je bilo celo pri nas umorjenih zavoljo resnične ali dozdevne in morebitne jetike ko je vsakdo malce jetičen, če le hoče! Odlični strokovnjaki za jetiko in porodništvo izjavljajo, da splavljanje ni zdravilo zoper jetiko, da ni ozdravljivost

jetike med nosečnostjo težja kakor izven nje.

Navedel bi še lahko odlične francoske zdravnike, ki so iz načelnih razlogov proti vsakršnemu splavljanju.

Materialistična mora polagoma izginja iz zdravstvene vede, dosti bolj počasi pa iz zdravniških vrst. Bistri opazovalec življenja je v Jasni Poljani poleg drugih velikih del napisal drobno knjižico »o zakonu« in v njej imenoval prav iz razlogov, ki jih obravnavamo, medicino kupljivo vlačugo! Kakšno psovko bi rabil L. N. Tolstoj, če bi videl razdejanje v domovini in po vsem izobraženem svetu!

3. V znani Hipokratovi prisegi, nastali v V. stoletju pr. Kr., je mlad grški zdravnik svečano obljubil, da ne bo dal nobeni ženi splavalnega pripomočka, tudi na njeno zahtevo ne. V tej prisegi je jasno izraženo visoko pojmovanje zdravniškega poklica. Iz tistih časov se nam je ohranilo zdravniško vodilo: Predvsem ne škoditi! In splavljanje je vendar, če ne že morjenje, pa vsaj ubijanje; in s smrtjo se ne kupujeta ne zdravje, ne življenje. Zdravnik, ki je poklican varuh zdravja in čuvar življenja, vendar ne more biti zaglavni sodnik in rabelj nikogar, najmanj neroden otrok! Vsako drugo pojmovanje zdravniškega poklica zasluži Tolstojevu grajo.

4. Dr. Kremžar meni, da se splavljanje ne da preprečiti s kazenskimi odredbami. S tem se deloma tudi strinjam, ne morem pa se strinjati z njegovim mnenjem, da bo v ugodnejših gospodarskih razmerah splahnela potreba po splavljanju. V življenju opazujemo, da se bela kuga, ki je preprečevanje spočetja in odplavljanje plodu, najbolj širi in drži med imovitimi sloji in po bogatih pokrajinah. Bela kuga razsaja pri nas v Sremu in Vojvodini, ne poznata je ne Lika ne Dalmacija. Prav je in koristno, da se borimo za zboljšanje obupnih gospodarskih razmer, še bolj potrebno pa je, da se lotimo npravnstvenega preporoda našega naroda in odpravimo še obupnejšo npravnstveno razrvanost, ki se širi v naš narod v grozotni meri.

Težke čase preživlja slovenski narod, težje in nevarnejše od vseh prejšnjih. Zunanje sile in nezdgo nas ne bodo strle, ako si ohranimo čvrsto življenjsko moč. To nam pa resno ograža npravnstveni razkroj. Ko že hočemo narodu pomagati v življenjskih borbah s poljudno znanstvenimi spisi, pazimo, da mu nudimo vsebinsko temeljito premišljeno in oblikovno neoporečno branje. Za širše plasti naroda ni dober vsak spis, najboljši je komaj zadosten! Slovenec, 24. 11. 1935.

DRAB.

RELIGIOZNO VZGAJANJE

Nekómu se je zdelo nujno potrebno, da poda v »Straži v viharju« svojo osebno obrazložitev k članku o religioznem vzgajanju, ki je izšel v prvih številkah »Casa«. Kot avtor te razprave naj poudarim, da je v »Straži« priobčeni komentar iz dveh razlogov nepravilen: 1. formalno zato, ker med množštevimi citati ne omenja onega, ko trdim, da je vsako religiozno vzgajanje načelno zavisto tudi od religioznega izobraževanja, in 2. stvarno, ker proti izsledkom moderne psihologije in spoznavne teorije trdi, da poznamo samo eno miselno, logično in pojmovno spoznavanje, dočim razlikuje moderna veda razen tega tudi čustveno in posebno intuitivno, neposredno ali doživetostno spoznavanje, ki ni subjektivno, čeprav je v najožji zvezi s subjektom. — Dr. Gogala Stanko.

FILOZOFSKO DRUŠTVO V LJUBLJANI

To društvo vrši od ustanovitve l. 1934 med nami zelo važno kulturno nalogo. Za širše občinstvo, ki se bodisi iz strokovnih ali pa iz osebnih razlogov zanima za filozofska vprašanja, prireja javna predavanja, ki so sicer na akademski višini, pa vendar dostopna tudi povprečno izobraženemu človeku. Filozofsko društvo je priredilo v lanskem letu štiri pomembna predavanja. Kot prvi je predaval predsednik društva g. univ. prof. dr. Franc Veber o zelo zanimivi temi: Svobodnost in nujnost. Nato je predaval g. univ. prof. dr. Evg. Spektorski o razmerju med filozofijo in sociologijo. Sledilo je predavanje g. univ. prof. dr. A. Ušeničnika o tomistični filozofiji. Končno je referiral še g. asistent Lojze Potočnik o Masarykovih kritičnih mislih o historičnem materializmu. — V letošnjem letu je otvoril vrsto predavanj g. priv. docent dr. Boris Furlan s temo o krizi kavzalnosti.

Predavanja se vršijo menjače s predavanji Prirodoslovnega društva vsak mesec v predavalnici mineraloškega inštituta na univerzi in so bila doslej nad vse pričakovano dobro obiskana. Vstop je prost in po predavanjih se vrši debata, ki se včasih prenese tudi na samostojen večer.

G.

Opozorilo uredništva. Razprava o »Katališki akciji in politiki« se bo nadaljevala v prihodnjem zvezku Časa. Tudi več drugega gradiva smo morali odložiti.

Herderjev leksikon.

Der große Herder. Nachschlagewerk für Wissen und Leben. 4., völlig neu bearbeitete Auflage von Herders Konversationslexikon. 12 Bände und 1 Welt- und Wirtschafts atlas. Lex. 8°. Freiburg in Breisgau. Herder.

Veliko delo, ki ga je Herderjeva založba začela pred petimi leti, je dokončano v času, kakor je založba obljubila. Pred nami je vseh dvanajst debelih knjig. Ogromno znanje je nagromadeno v njih, a ne le suhoparno znanje, marveč zvezano z življenjem in v službi življenja. Velike materialne žrtve je podjetje prevzelo, a te žrtve bodo rodile še večje kulturne sadove.

V času smo poročali dosedaj o vsakem novem zvezku te krščanske enciklopedije. O zadnjih treh knjigah smo dolžni še izpregovoriti.

1. Deseti zvezek obsega na 1728 polstrane besede od Reue do Sipo. Vrhutega pa je posebej med besedilom še mnogo zemljepisnih in krajevnih kart in zlasti umetniških reprodukcij, ki so izdelane v eni ali več barvah zelo jasno in natančno. Take slike, ki zavzemajo enega ali več listov, ponazorjuje članke o Renu, Rimu, rimski državi, Rusiji, Sahari, Švici, sedemletni vojski; posebno mnogo jih je iz umetnosti (rokoko, romanika, romantika, rimska umetnost, ruska, švedska, švicarska umetnost); o šoli, radio, o plavalnem in veslaškem sportu, o govedih, metuljih, pticah pevkah itd.

Glavna odlika pa so tudi v tej knjigi posebej označeni daljši članki (Rahmen-artikel): 22 jih je. Naštetim jih kar po redu v knjigi: viteštvo, rokoko, romanika, romantika, Röntgenovi žarki, radio, zakramenti, nega dojenčkov, šah, gledališka umetnost, usoda, smučanje, sholastika, stvariteljstvo in stvariteljski človek, šolski otrok, šolska reforma; nosečnost, plavanje, duša, veslanje, samoizobrazba in samovzgoja, naseljenstvo.

Za zgled takega članka naj navedem razpravo o sholastiki (1123—1126). Razdeljena je v tri dele: bistvo, nauk, zgodovina. — Sholastika pomeni teološko-filozofski sistem krščanskega svetovnega naziranja, ki je izšel iz srednjeveške šolske znanosti. Temelj sholastike je kulturna enotnost krščanskega zapada, ki je vidna v enotnem šolskem in strokovnem jeziku in jo predvsem označuje neoslabljena, a krščansko odrešena zveza človeka z bitnostjo in njenim redom in po tem z Bogom. Viri sholastike so: krščanska vera, platonsko-avguštinska in aristotelska filozofija ter antično pojmovanje narave; njen cilj je spoznanje Boga in sveta kot božjega dela v službi religiozne kulture. Človek in svet, osebnost in občestvo, tvar in duh, spoznanje in bit, narava in nadnarava so v sholastiki celota, ki je enotna, a po stopnjah izgrajena iz razmerno samostojnih, med seboj bistveno sorodnih delov. Tako celoto opazimo v sistematičnih delih, ki se imenujejo sume (summa). Te združujejo torej razodetje in filozofijo v enoto sistematične teologije; njej služi metafizika biti in spoznanja, teološko-filozofska antropologija, moralna filozofija, ki se ukvarja tudi s kulturnimi in socialnimi vprašanji (1123). — Drugi del članka obravnava nauk sholastike o človeku, njegovi naravi in nramnosti, njegovem razmerju do Boga; o občestvu, naravnem in nadnaravnem (cerkvi, državi, o zmislu gospodarstva), o njeni naravni filozofiji, o metodi. Zgodovina sholastike je razdeljena v pet dob s kratko, jasno označitvijo poedinih; prva doba, visoka sholastika (12. do 14. stol.), pozna, obnova sholastike v 16. in 17. ter obnova, ki jo je povzročil Leon XIII. Na koncu članka je navedena najvažnejša literatura.

Za nas so v tem zvezku zanimivi posebno člančki o Srbiji, Srbiji, srbsko-hrvatski umetnosti, literaturi in jeziku (1563—1569).

2. Enajsti zvezek obravnava gesla od Sippe do Unterfranken. Obsega 1776 stolpcev in mnogo prilog kart in slik iz zemljepisja, zgodovine, naravoslovja, gospodarstva, umetnosti in drugih panog. Med članki so nekateri zelo pomembni tudi zato, ker se po njih razlikuje ta leksikon od drugih svetovno-nazorno nevtralnih ali nasprotnih enciklopedij. Posebej omenim članke o solidarizmu, socialnem vprašanju, socializmu, socialni politiki, socialnem zavarovanju, stanu in stanovskem redu, o državi. Iz tega zvezka se moremo tudi hitro poučiti ali pa kratko obnoviti svoje znanje o sportu in telovadbi, o jeziku, o študentih in univerzah, o tehniki, telegrafiji, zvočnem filmu, o naravi, zvestobi, grehu, krstu in smrti itd. Članki o Slovanih, Slovaki, Sloveniji in Slovencih seznanjajo germanski svet z nami. V sestavku o Sloveniji govori o zgodovini Slovenije in Slovencev do l. 1934, citira Kosovo Zgodovino Slovencev in knjigo Slovenci ob desetletju (1918—1928), kratko omenja slovensko umetnost, natančneje pa razpravlja o slovenski literaturi.

3. Finis coronat opus. V 1674 stolpcih so obdelane besede in njih pomen od Unterführung do Zz. Kakor v prejšnjih knjigah je tudi v tej zelo veliko število prilog zemljevidov in slik ter nad 40 okvirnih razprav (prvotno krščanstvo, oče, zločin, promet, versailleska pogodba, zavarovanje, ljudstvo, zveza narodov, mednarodno pravo, ljudska izobrazba in vzgoja, ljudske navade, ljudska umetnost, pesem, ples, noša, narodno gospodarstvo, časopisje itd. itd.) Na koncu knjige pa je sistematičen pregled okvirnih člankov, tabel in skupin slik, ki so raztresene v vseh 12 knjigah. Iz tega pregleda se moremo prepričati, kako je založba res poskrbela, da bi leksikon obsegal zgodovinsko in sodobno znanje in življenje. V 22 razdelkov so ti članki razvrščeni. Le naslove morem navesti: 1. religija in cerkev; 2. življenje in kultura; 3. duševni tokovi in kulturne periode; 4. izobrazba in vzgoja, šola; 5. narod, država, pravo; 6. socialna razčlenitev ljudstva in skrb zanj (Volksordnung, Volkspflege); 7. vojska, vojaštvo; 8. gospodarstvo, trgovina, denarstvo; 9. promet; 10. umetnost; 11. pesništvo, jezik, literatura; 12. glasba; 13. gledališče, ples, film; 14. pisava, knjiga, tisk, knjižnica; 15. kulturno-zgodovinska snov, narodopisje; 16. zgodovinsko-politični črteži in slike; 17. podoba in zgradba zemlje; 18. biologija, nje uporaba; 19. zdravniška umetnost, nega telesa; 20. sport; 21. tehnika, kemična tehnologija, fizika, matematika; 22. gospodinjstvo; 23. astronomija; 24. meteorologija.

O celem delu, na katerega bomo še večkrat opozorili, smemo upravičeno ponoviti, kar je dejal neki ocenjevalec: Nov duh veje iz tega dela; duh, ki je stvar zopet napravil za material za človeka; duh, ki materijo zopet doumeva iz organskega in ki datuma ne smatra za nekaj samosvoje danega, ampak ga pokaže kot rezultat žive rasti. (Euringer.)

Založbi Herder pa častitamo, da je v teh težkih razmerah dovršila delo, ki njeno tradicijo znova potrjuje in njeno prizadevanje za napredkom sijajno izpričuje.

I. F.

Znižane cene za publikacije Leonove družbe:

Občni zbor Leonove družbe je cene za nekatere svoje publikacije znatno znižal. Odslej se prodajajo po teh cenah:

- Slovenci v desetletju 1918—1928.** Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine. Uredil dr. Josip Mal. Str. 776. Cena broš. 100 Din, vez. 124 Din.
- Dr. Fr. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku.** I. knjiga (le še par izvodov) broš. 100 Din, vez. 120 Din; II. knjiga broš. 140 Din, vez. 160 Din; III. knjiga broš. 120 Din, vez. 140 Din; IV. knjiga broš. 140 Din, vez. 160 Din; V. knjiga broš. 140 Din, vez. 160 Din. — Kdor kupi vse knjige naenkrat, dobi še 20% popusta od cele vsote.
- Dr. Jos. Gruden, Slovenski župani,** broš. à 8 Din
- Dr. Jos. Gruden, Cerkevne razmere med Slovenci v XV. stol. in ustanovitve ljubljanske škofije,** à 25 Din.
- Dr. M. Opeka, Rimski verzi,** à 10 Din.
- Paul Bourget-Kopitar, Zmisel smrti,** à 20 Din.
- Bazin-Iz. Cankar, Gruda umira,** à 30 Din.
- Baar-Hybašek, Zadnja pravda,** à 20 Din.
- P. St. Škrabec, Jezikovni spisi, snopič** à 5 Din.
- Dr. P. Blaznik, Kolonizacija selške doline** à 30 Din
- Dr. A. Gosar, Kriza moderne demokracije** à 3 Din.
- Dr. A. Gosar, Poljedelska statistika** à 3 Din.
- Dr. A. Breclj, Seksualni problem** à 3 Din.
- Dr. Kolarič, Miklošič** à 3 Din.
- Fr. Zwitter, Starejša kranjska mesta in meščanstvo** à 24 Din.
- E. Bojc, Slomšek naš duhovni vrtnar** à 6 Din.
- Dr. R. Andrejka, Selški predniki J. E. Kreka** à 20 Din.
- Okrožnici Casti Connubii in Quadragesimo anno** à 4 Din.
- Naročniki »Časa« dobijo vse knjige 25% ceneje.** Naročila naj se pošiljajo na upravo »Časa«, Ljubljana, Miklošičeva c. 5.